

T. C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Musab NORŞİNİ

KUR'AN'DA "YED" KAVRAMI VE ANLAM ALANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ – 2019

T. C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Musab NORŞİNİ

KUR'AN'DA "YED" KAVRAMI VE ANLAM ALANI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN

MUŞ – 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Muş Alparslan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Kur’an’da ‘yed’ kavramı ve anlam alanı”adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Muş Alparslan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Teziminyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

17. 06. 2019

Musab NORŞİNİ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN danışmanlığında, Musab NORŞİNİ tarafından hazırlanan bu çalışma 17/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Cahit KARAALP

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Abdulbasit SALTEKİN

İmza:

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

“YED” KAVRAMININ ETİMOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. “YED” KAVRAMININ LÜGAVİ VE İSTİLAHİ ANLAMI	3
1.1.1. Lügavi Açıdan “Yed” Kavramı	3
1.1.1.1. “Yed” Kelimesinin Hakiki Anlamı	4
1.1.1.2. “Yed” Kavramının Mecazi Anlamları	4
1.1.2. İstilahî Açıdan “Yed” Kavramı	8
1.2. CAHİLİYE ŞİİRLERİNDE “YED” KAVRAMI	10
1.2.1. “Yed” Kelimesinin Hakiki Anlamda Kullanıldığı Cahiliye Şiirleri	10
1.2.2. “Yed” Kavramının Mecazi Anlamlarda Kullanıldığı Cahiliye Şiirleri.....	12
1.3. KUR’AN’DAKİ KULLANIM AÇISINDAN “YED” KAVRAMI	14
1.4. HADİSLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN “YED” KAVRAMI.....	16
1.4.1. “Yed” Kelimesinin Hakiki Anlamda Kullanıldığı Hadisler	16
1.4.2. “Yed” Kavramının Mecazi Anlamlarda Kullanıldığı Hadisler	17
1.5. VÜCUH VE NEZAIR ESERLERİNDE “YED” KAVRAMI	19
1.5.1. “Yed” Kelimesinin Vücuḥ ve Nezair Eserlerindeki Hakiki Anlam	19
1.5.2. “Yed” Kavramının Vücuḥ ve Nezair Eserlerindeki Mecazi Anlamları	20

1.6. KUR'AN'DA "YED" VE "YED'İN" BİR CÜZ'Ü ANLAMINDA
KULLANILAN KELİMELER 24

1.7. KELAM İLMİ AÇISINDAN "YED" KAVRAMI..... 24

İKİNCİ BÖLÜM

"YED" KAVRAMININ TEFSİRLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERDEKİ KULLANIMI

2.1. "YED" KAVRAMININ HAKİKİ ANLAMDA KULLANILDIĞI
AYETLERİN TEFSİR VE MEALLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ..... 29

2.2. "YED" KAVRAMININ MECAZİ ANLAMDA KULLANILDIĞI
AYETLERİN TEFSİR VE MEALLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ..... 33

2.3. "YED" KAVRAMININ HAKİKİ VEYA MECAZİ ANLAMA
HAMLEDİLDİĞİ AYETLERİN TEFSİR VE MEALLERDEKİ KULLANIMI
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 69

SONUÇ..... 112

KAYNAKÇA..... 114

ÖZGEÇMİŞ 122

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN'DA “YED” KAVRAMI VE ANLAM ALANI

Musab NORŞİNİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN

2019, 128 sayfa

Dini metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasında kelime ve kavramların doğru anlamlarını tespit etmek önem arz eder. Kutsal metinlerin muhataplara vermek istediği mesajların, dilin önemli unsurları olan kelime, kavram ve cümleler aracılığıyla gerçekleştiği bilinmektedir. Kelime ve kavramların doğru bir şekilde anlaşılması, dini metinleri anlamaya önemli katkılar sağlar. Böyle bir çalışmanın gerçekleştirilmek istenmesinin nedeni, müfessirler tarafından “yed” kelimesine verilen anlamların çokluğu, farklılığı ve hangi ayette ne anlama geldiği ile ilgili ihtilaflardır. “Yed” kelimesinin hangi ayette nasıl anlaşıldığı ve anlaşılması gerektiği konusuna katkıda bulunmak amacıyla “Kur’an’da Yed Kavramı ve Anlam Alanı” adlı tez seçilmiştir. Tezde öncelikle “yed” kelimesinin luğat kitaplarındaki anlamları, ardından Vücûh, Nezâir ve Kelam kitaplarında kelimeye yüklenen anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kur’an’da “yed” kelimesinin kaç defa geçtiği ve hangi kalıplarda geldiği de tespit edilmeye çalışılmıştır. Farklı itikadi mezheplere bağlı müfessirler tarafından “yed” kelimesine verilen anlamlar da tespit edilmeye çalışılan unsurlardır. Son olarak “yed” kelimesine müfessirlerce yüklenen anlamların meallere nasıl yansıdığı mukayese yoluyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur’an, Yed, Yedullah, Tercüme, Meal

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE HAND IN THE QURAN, THE CONCEPT AND THE SEMANTICS

Musab NORŞİNİ

Advisor: Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN

2019, Page: 128

It is quite important to identify the correct meanings of words and concepts in the apprehension and interpretation of religious texts. It is known that the messages which the sacred texts want to give to addressees are realized through the words, concepts and sentences which are important elements of the language-Accurate understanding of words and concepts makes significant contributions to the understanding of religious texts. The reason why such a study is desired is the multiplicity of meanings given to the words "hand" by the commentators and the conflicts about what it means in different verses. This thesis named "The Hand in the Qur'an, The Concept and The Semantics" was chosen in order to contribute to the matter of how the word "hand" is understood and how it should be understood in different verses. In this thesis, firstly the meaning of the word "hand" in the lexicons and then the meaning that are attributed to it in the books of Vucuh (science which deals with word with multiple meanings), Nazair (science which deals with the groups of words with same meaning but differing in written form and pronunciation) and Kalam (science which deals with fundamental Islamic beliefs and doctrines) were tried to be determined. Another thing that was tried to be determined is how many times and in which forms the word "hand" were mentioned in Qur'an. The elements that are attributed to the word "hand" by the commentators who has different religious convictions were also tried to be determined. Finally, the meanings of the word "hand" given by the commentators and how it is reflected to the interpretations were studied by comparison.

Key Words: Qur'an, Hand, Hand of Allah, Translation, Interpretation

ÖNSÖZ

Dini metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasında kelime ve kavramların doğru anlamlarını tespit etmek önem arz eder. Kutsal metinlerin muhataplara vermek istediği mesajların, dilin önemli unsurları olan kelime, kavram ve cümleler aracılığıyla gerçekleştiği bilinmektedir. Kelime ve kavramların doğru bir şekilde anlaşılması, dini metinleri anlamaya önemli katkılar sağlar. Çalışmanın amacı, müfessirler tarafından “yed” kelimesine verilen anlamların çokluğu, farklılığı ve hangi ayette ne anlama geldiği ile ilgili ihtilaflardır. “Yed” kelimesinin hangi ayette nasıl anlaşıldığı ve anlaşılması gerektiği konusuna katkıda bulunmak amacıyla “Kur’an’da Yed Kavramı ve Anlam Alanı” adlı tez seçilmiştir. Tezde öncelikle “yed” kelimesinin luğat kitaplarındaki anlamları, ardından Vücûh, Nezâir ve Kalam kitaplarında kelimeye yüklenen anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Kur’an’da “yed” kelimesinin kaç defa geçtiği ve hangi kalıplarda geldiği de tespit edilmeye çalışılmıştır. Farklı itikadi mezheplere bağlı müfessirler tarafından “yed” kelimesine verilen anlamlar da tespit edilmeye çalışılan unsurlardır. Son olarak “yed” kelimesine müfessirlerce yüklenen anlamların meallere nasıl yansıdığı mukayese yoluyla incelenmiştir. Çalışma, değerlendirmeye son bulmuştur.

Konunun seçiminden bitimine kadar tezi bitirme hususunda beni teşvik edip destekleyen ve danışmanlığımı üstlenme nezaketinde bulunan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN’e, yoğun mesaisi arasında tezimi baştan sona okuyup içindikiler bölümünü tekrardan oluşturarak tezin sınırlandırılması ve olgunlaşması noktasında emek sarf eden Dr. Öğr. Üyesi Cahit KARAALP’e, cahiliye şiirlerinin tercümelerinde yardımlarına başvurduğum Dicle İlahiyat Fakültesi Arş. Gör. Ömer YILDIZ ve Trabzon Dini Yüksek İhtisas Öğr. Gör. Cumali BAYLU’ya, tezin “abstract” bölümünü yazarken bana yardımcı olan İngilizce Öğretmeni Serra ÇELİKER’e, çok teşekkür ederim.

Son olarak öğrenim hayatımın başından bu güne kadar sonsuz sabır anlayışıyla bana eğitim veren ve bunun için her türlü fedakârlığı yapan, benim bu günlere gelmemde karşılığı ödenmeyecek emekleri olan medrese hocalarım Sabri ASLANPAY ve Abdulkerim ÇEVİK’e yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Muş-2019

Musab NORŞİNİ

KISALTMALAR

- a. g. e. : Adı Geçen Eser
a. s. : Aleyhi's-Selam
b. : İbn
C. : Cilt
cz. : Cüz
d. : Doğum
ö. : Ölüm
r. a. : Radiyellahu Anhu/Anha
s. : Sayfa
s. a. v. : Sallallahu Aleyhi Vesellem
T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk. : Tahkik eden
vd. : ve diğerleri
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Arapça bilmeyen insanların Kur'an-ı Kerim'i anlamaları için kendi dillerine yapılmış çevirilere ihtiyaçları vardır. Fakat bu çevirilerin de çeşitli problemleri beraberinde getirdiği bilinmektedir. Kur'an-ı Kerim'i hiçbir anlam kaybına uğratmadan Arapçadan başka bir dile tercüme etmek zordur. Kur'an-ı Kerim'de çok sayıda mecazi unsurun yer alması, onun eksiksiz olarak başka dile aktarılmasını engeller. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de yer alan "yed" kelimesinin çoğunlukla mecazi anlamda kullanıldığını söylemek mümkündür. Örneğin Maide: 5/64 ve Sâd: 38/75'te Allah'a izafe edilen "Yed" kelimesinin özellikle kelimacılar arasında ihtilafa neden olduğu görülmektedir. Bu nedenle "Yed" kelimesiyle ilgili çalışmalara ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu kelimeyle ilgili yeterince araştırma, inceleme olmadığı görülmektedir. Vakıf olabildiğimiz kadarıyla bu kelimeyle ilgili olarak TDV İslam Ansiklopedisi'nde yer alan "Yed" ve "Yedi Beyza" maddeleri dışında akademik camiada makale, Yüksek Lisans ve Doktora tezi gibi çalışmalar bulunmamaktadır. Kur'an'da çokça geçen ve mecazi içerikleri de bulunan, Kelam konusu haline gelmiş ve Türkçeye farklı şekillerde tercüme edilen "yed" kelimesinin incelenmeye değer olduğu açıktır.

Araştırmanın temel amacı "yed" kelimesinin hakiki ve mecazi anlamlarını ortaya koymanın yanısıra, kelimeye müfessirler tarafından yüklenen anlamları tespit edip tercih nedenlerini belirlemektir. Böylece kelimeye, semantik analiz yöntemiyle yaklaşım sergilenecek ve bir bakıma kelimenin anlam alanı belirlenmiş olacaktır. Çalışmanın bir başka hedefi ise farklı anlamlara geldiği görülen "yed" kelimesinin Türkçeye nasıl aktarıldığını ortaya koymaktır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde lügat, ıstılah, cahiliye şiirleri, Hadis, Kelam, Vücut ve Nezâir kitaplarında yer alan "yed" kelimelerinin anlamları tespit edilecektir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'deki kullanımları açısından "yed" kelimelerinin müfred, tesniye, cem' ve fiil formları ve bunların sayısal kullanımları üzerinde durulacaktır. Bu bölümlerde "yed" kelimesinin hakiki ve mecazi anlamları tespit edilmeye çalışılacaktır.

İkinci bölüm çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu bölümü üç ana başlık altında ele alacağız. Birinci başlıkta müfessirler tarafından "yed" kelimesine

verilen hakiki anlam ele alınacaktır. İkinci başlıkta “yed” kelimesinin mecazi anlamları ele alınacaktır. Üçüncü başlıkta ise “yed” kelimesinin hem hakiki hem de mecazi anlamları incelenecektir. Her üç başlık altında ele alınan “yed” kelimesi meallerle mukayese edilecektir. Her üç bölümde ayetlerin işlenişinde Mushaf’taki sıralama esas alınmıştır. Meallerle mukayese ettiğimiz ayetleri sıralamada öne aldık. Ayrıca anlam çeşitliliğini görebilmek adına farklı düşünce dünyasına sahip mütercimlerin meallerini tercih etmeği uygun gördük.

Çalışmada “yed” kelimesinin ayette geçen ibaresi verildikten sonra müfessirlerin tercih ettikleri anlamlar aktarılacaktır. Son olarak meallerle mukayese neticesinde bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

“YED” KAVRAMININ ETİMOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. “YED” KAVRAMININ LÜGAVİ VE İSTİLAHİ ANLAMI

Ebû'l-Heysem'e göre; “yed” kelimesi iki harften oluşan bir isimdir.¹ Bilindiği üzere Arapça'da iki harften oluşan mu'reb isim bulunmamaktadır. Bu sebeple iki harften oluştuğu görülen isimlerden mutlaka bir harfin hazfedilmiş olduğu kabul edilir. Hazfedilen harfin isme geri dönüşü ise o kelimeyi ism-i taşğir, tesniye ve cem' kalıbına döndürmekle mümkündür. Bazen hazfedilen harf, kelime tesniye kalıbına çevrildiğinde de geri gelmeyebilir. Bu sefer de müfred lafız üzerine tesniye olur.² “Yed” kelimesinin aslı, (فَعْلٌ) aynu'l-fiil'i sakın olan (يَدِيّ) y-d-y kökündendir.³ Çoğul kalıbının أَيِّدٌ ve يُدِيٌّ olması, onun aynu'l-fiil'inin (فَعْلٌ) sakın olduğunu gösterir. “Yed” kelimesinin çoğul kalıbına dökümü aynı أَفْلَسٌ kelimesinin أَفْلَسٌ ve فُلُوسٌ kalıbına dökümü gibidir. Aynu'l-fiili üstün olan kelimenin أَفْعَلٌ kalıbında cem' olması رَمَنْ وَأَرْمَنْ, جَبَلٌ وَأَجْبَلٌ ve عَصَاً gibi sayılı birkaç kelimededir.⁴

“Yed” kelimesinin başındaki *ya* harfinin bazen *hemze* harfine kalb edildiği/dönüştürüldüğünde vakidir. قَطَعَ اللهُ يَدَيْهِ cümlesinin aslı قَطَعَ اللهُ أَدْيِهِ dir. Bu tesniye kalıbının dışında “*ya*” harfinin *hemzeye* kalp edildiği bilinmemektedir. Fakat İbn Cinnî, (ö. 392/1002) Ebu Ali'den (ö. 377/987) rivayetle böyle bir kalbin (harflerin yer değiştirmesinin) müfred kalıbında da olduğunu belirtmiştir. قطع الله أده 'nun aslı قطع الله يده 'dur.⁵

1.1.1. Lügavi Açından “Yed” Kavramı

Lügavi açıdan “yed” kavramı iki başlık altında ele alınacaktır. Birinci başlıkta kelimenin hakiki, ikinci başlıkta ise mecazi/yan anlamları incelenecektir.

¹ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Cezerî el-Herevi, **Tehzîbü'l-Luga** (Thk. Yakup Abdu'n-Nebi), Kahire: ed-Daru'l-Mısriyye li't-Te'lif vet-Terceme, C. 14, s. 237.

² Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Beyrut: Daru Sadr, C. 15, s. 419-420.

³ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, **Tâcü'l-Luga/es-Sihah** (Thk. Ahmed Abdulğafur Attar) Beyrut: Daru'l-İlm, 1990, s. 2539.

⁴ Cevherî, **a.g.e.**, s. 2539.

⁵ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 421.

1.1.1.1. “Yed” Kelimesinin Hakiki Anlamı

“Yed” kelimesi, avuç içi (bileklerden parmak uçlarına) veya parmak uçlarından omuzlar’a (kol) kadar olan kısmı ifade eder.⁶ Zeccac’a (ö. 311/923) göre: Parmak uçlarından bileklere kadar olan kısımdır. Zeccac’ın dışındaki âlimlere göre ise omuzlara kadar olan kısımdır.⁷ Haricilere göre “yed” yani el, parmak uçlarından omuzlara kadar olan bölümdür. Bundan dolayı Harici mezhebine göre hırsızlık yapan kişinin eli omuzundan kesilir.⁸ “Yed” kelimesi hakiki anlamda insana özgü olan uzuv için kullanılır. Fakat şu da var ki mecaz yoluyla kudret, nimet ve te’kid anlamlarında da kullanılmaktadır.⁹ “Yed” kelimesi gerçek/hakiki anlamda ism-u mef’ul olarak da kullanılır. Geyik tuzağa/ağa düştüğü zaman, “elinden mi yoksa ayaklarından mı yakalandı?” (أَمِّدِي أَمْ مَرْجُولٌ) şeklinde sorulur.¹⁰ İncelediğimiz kaynaklarda “yed” kelimesinin hakiki anlamıyla ilgili farklı bir anlama ulaşamadık.

1.1.1.2. “Yed” Kavramının Mecazi Anlamları

“Yed” kelimesinin mecazi anlamda Kur’an-ı Kerim’de çokça kullanıldığı söylenebilir. Bu konu ilerideki ilgili bölümde detaylı şekilde ele alınacağı için, burada “yed” kelimesinin sözlüklerde yer alan mecazî/yan anlamlarına değinilecektir. Kelimenin yan anlamlarıyla ilgili görüşleri şöyle sıralayabiliriz.

1. Uzun zaman/ebediyyen:¹¹ Araplar, (يد الدهر) terkiibini uzun zaman/ebediyyen manasında kullanırlar. Örneğin “Onu ebediyyen yapmayacağım” demek için لا أفعله يد الدهر derler.¹²

2. Yol:¹³ (أخذ فلان يد البحر) cümlesi, “falanca deniz/sahil yolunu tuttu” manasındadır.¹⁴ Yol manasından hareketle “Allah, Yemenlileri parçalara/fırkalara

⁶ Ebü Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, **Kitabu’l-Âyn**, (Thk. Dr. Abdulhamîd Hindavî), Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003, C. 4, s. 410.; İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 419.; Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kub b. Muhammed el-Firûzâbâdî, **el-Kâmûsü’l-Muhît**, Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 2008, s. 1428.

⁷ Ebü’l-Fayz Muhammed Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgâmî ez-Zebidî, **Tâcül-‘Arûs min Cevâhîri’l-Kâmûs**, Kuveyt: el-Meclisu’l-Vatanî, 2001, C. 40, s. 338.

⁸ Ebu Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberîstânî, **Tefsîru’l-Kebîr/Mefâtihu’l-Ğayb**, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2013, C. 11, s. 177.

⁹ Râzî, **Esas’ut-Takdis**, Kahire: Mektebetu’l-Kulliyati’l-Ezheriyye, 1986, s. 162.

¹⁰ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 421.

¹¹ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 410.

¹² Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 350.

¹³ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 426.

ayırınca” şöyle denildi: (تفرقوا أيادي سبا) Yemenliler farklı tarıklere ayrıldılar.¹⁵ Yed, Yemen ülkesi demektir. (أيادي سبا) Bazılarına göre, Yemen ülkesidir.¹⁶

3. Güç ve kuvvet:¹⁷ (ما لي به يد) “Ona gücüm/kuvvetim yetmez” şeklinde kullanılır.¹⁸ (وأيده الله) “Allah onu güçlü/kuvvetli kılsın” tarzında dua cümlesi olarak da kullanılır.¹⁹ Kur’an-ı Kerim’deki (أولي الأيدي والأبصار)²⁰ ayetinde yer alan بالأيد ifadesi, güç/kuvvet şeklinde tefsir edilmiştir.²¹ Aynı şekilde Fetih: 48/10 ayetinde de (يد الله فوق) (أيديهم)²² “güç/kuvvet” olarak tefsir edilmiştir.²³

4. Mülk:²⁴ Araplar (هذا الشيء في يدي, أي في ملكي) ile “bu şey benim elimdedir, yani mülkümdür.” manasını kastederler.²⁵ (هذا الدار في يد فلان) ibaresi, “Bu ev falanın mülküdür.”²⁶ manasını ifade etmektedir. “Yed” kelimesi Türkçede de Arapçada olduğu gibi mülkiyet manası ifade ediyor. “Elimdeki bütün parayı bu eve yatırdım.”²⁷ cümlesi sahip olduğu bütün malı bu eve yatırdı, manasında kullanılır.

5. Yetki veya minnet:²⁸ (لي عليه يد) Benim onun üzerinde bir yetkim var veya ona minnet edebilirim, manasında kullanılır.²⁹

6. Birlik ve beraberlik:³⁰ Hadisi şerif’te geçen (هم يد على من سواهم) ifadesine “Onlar düşmanlarına karşı birlik ve beraberlik içerisindedir”³¹, şekilde mana verilmiştir.³²

¹⁴ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 426.; Ebü’l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzî ez-Zemahşerî, **Esâsü’l-Belâğa**, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998, C. 2, s. 388.

¹⁵ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 426.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 342.; el-Herevî, **a.g.e.**, C. 14, s. 241.

¹⁶ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343.

¹⁷ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 105.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 422.; Cevherî, **a.g.e.**, s. 2540.

¹⁸ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343.

¹⁹ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 422.

²⁰ **Kur’an**, Sâd Suresi, Ayet 45.

²¹ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343.; Ebü’l-Abbâs Şihabüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) el-Halebî, **‘Umdetü’l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi’l-Elfâz**, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1996, C. 4, s. 352.; el-Herevî, **a.g.e.**, C. 14, s. 241.

²² **Kur’an**, Fetih Suresi, Ayet 10.

²³ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343.

²⁴ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 410.

²⁵ Cevherî, **a.g.e.**, s. 2541.

²⁶ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343.

²⁷ Şükrü Akalın, Recep Toparlı, vd., **Türkçe sözlük**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011, s. 773.

²⁸ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 423.

²⁹ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343.

7. Nimet:³³ Nimetin “yed” olarak isimlendirilmesinin sebebi, vermenin el ile olmasındandır.³⁴ Tevbe: 9/29. ayette geçen “yed” kelimesi (عن يد وهم صاغرون) “nimet” anlamında tefsir edilmiştir. Çünkü onlardan cizye kabul edip nefislerini bağışlamak onlar için bir nimettir.³⁵

8. Pişmanlık:³⁶ A'râf: 7/149. ayeti kerimede yer alan (وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ) ibaresi, “pişmanlık” olarak tefsir edilmiştir.³⁷ Araplar, pişmanlık manasını ifade etmek istediklerinde (سَقَطَ فِي يَدِهِ) derler.³⁸

9. İtaat etmek ve teslimiyet:³⁹ (هَذِهِ يَدِي لَكَ) ibaresi, “Sana teslim oldum veya sana boyun eğdim/itaat ettim,” olarak açıklanmıştır.⁴⁰ Kefalette “yed”, rehin demektir.⁴¹

10. Zelil ve hakir:⁴² Tevbe: 9/29. ayette yer alan (حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ) ibaresi, “zelil bir şekilde gelip cizye verinceye kadar.” şeklinde tefsir edilmiştir.⁴³ Ayeti kerime “bizzat gelip kendi elleriyle cizye verinceye kadar...” şeklinde de tefsir edilmiştir. “Kendi eliyle vermek” zilleti ifade eder. Çünkü Ebu Ubeyde’ye göre; kendisini kahreden kişiye itaat edip, gönül hoşnutluğuyla bile olsa ona bir şey veren, onu zelil olarak vermiştir.⁴⁴

11. İhsan ve cömertlik:⁴⁵ Birisi cömert ve muhsin (iyilik eden) olduğunda ona, (هُوَ طَوِيلُ الْيَدِ) denir.⁴⁶ Hadisi şerifte yer alan (أَسْرَعُكُنَّ لِحَاقًا بِي أَطْوَلُكُنَّ يَدًا) ibaresinde

³⁰ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 410.

³¹ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, **Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Davud**, Dimeşk, Daru'l-Feyha/Daru'l-Menhel Naşîrun, 2013, C. 7, s. 278. (Hadis no: 2751 veya 2744)

³² Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 343-344.

³³ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.

³⁴ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 345.

³⁵ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 345.

³⁶ Cevherî, **a.g.e.**, s. 2541.; Zemahşerî, **a.g.e.**, s. 389.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 423.; el-Herevî, **a.g.e.**, C. 14, s. 239.

³⁷ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal Rağîb el-İsfahanî, **Müfredat'u Elfazî'l-Kur'an**, (Thk: Sefvan Adnan Davudî) Dimaşk: Daru'l-Kalem, 2014, s. 891.

³⁸ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.

³⁹ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; el-Herevî, **a.g.e.**, C. 14, s. 239.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.

⁴⁰ el-Herevî, **a.g.e.**, C. 14, s. 239.; İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 423.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.

⁴¹ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 423.

⁴² Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.

⁴³ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.

⁴⁴ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 345.

⁴⁵ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Cevherî, **a.g.e.**, s. 2540.

⁴⁶ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 345.

geçen “yed” kelimesi, “cömert” olarak açıklanmıştır.⁴⁷ Çünkü burada eli uzun olmak, cömertlikten ve sadaka vermekten kinayedir.⁴⁸ Bu deyimın Türkçe karşılığı ise “eli açık”⁴⁹ olmaktadır. Çünkü “eli uzun” Türkçe’de fırsat buldukça öteberi aşırın, hırsız kimse için kullanılır.⁵⁰ Maide: 5/64. ayette geçen (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) ibaresi, “bilakis o cömerttir.” manasında tefsir edilmiştir. “Yed” kelimesi bu ayette cömertlikten kinayedir.⁵¹

12. Değer ve kıymet:⁵² “Onun insanların yanında değeri ve kıymeti var” manasını ifade etmek için (وَلَهُ يَدٌ عِنْدَ النَّاسِ) denilir.⁵³

13. Yemek yemek:⁵⁴ Birisine “yemek ye” denilmek istendiğinde (ضَعَّ يَدَكَ) denilir.⁵⁵

“Yed” kelimesinin, vakarlı/ağırbaşlı...⁵⁶ Zulmü engelleme...⁵⁷ Hacr uygulamak (kısıtlama) ...⁵⁸ Medet ve yardım...⁵⁹ anlamlarına da geldiği ifade edilmektedir. “Yed” kelimesinin, aynı anda iki zıt anlama gelebilen bir kelime olduğu da ifade edilmektedir. Rahat bir yaşam için (عِيشَ يَدِي أَيْ وَاسِعَ) denilir. Aynı şekilde sıkıntılı/zor bir yaşam için de (تَوْبُّ يَدِي) denilir. Kolu dar ve kolu geniş elbise için (عِيشَ يَدِي أَيْ ضَيِّقَ) denilir.⁶⁰ Uzun olduğu için Hırbak b. Amr es-Sülemi adlı sahabe (ذُو الْيَدَيْنِ) olarak isimlendirilmiştir.⁶¹

⁴⁷ Muhammed Ali Sâbûnî, **Fethu'l-İlahi'l-Mun'im fi Şerhi Sahihi Müslim**, Ankara: Kalkan Matbaacılık, C. 4, s. 134.

⁴⁸ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 345.

⁴⁹ Akalın, T.D.K., “eli açık”, s. 787.

⁵⁰ Akalın, T.D.K., “eli uzun” s. 789.

⁵¹ el-Halebî, **a.g.e.**, C. 4, s. 354.

⁵² Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 389.

⁵³ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 389.

⁵⁴ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.

⁵⁵ İbn Manzûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 423.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.; el-Herevî, **a.g.e.**, C. 14, s. 239.

⁵⁶ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 342.

⁵⁷ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 342.

⁵⁸ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 344.

⁵⁹ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 342.

⁶⁰ Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed el-Enbari, **Kitabu'l-Ezded**, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 1987, s. 262; Ebü't-Tayyib Abdülvâhid b. Alî el-Halebî, **Kitabu'l-Ezded fi Kelami'l-Arab**, Daru Talas, 1996, s. 430.

⁶¹ Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 1428.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 350.

“Yed” kelimesi, (يد الفأس) baltanın sapı...⁶² (يد القوس) yayın kolu (iki başındaki eğri uç)...⁶³ (يد الطائر) kuşun kanadı ...⁶⁴ (وامرأة يديّة) sanatkâr kadın, (والرجل يديّة) sanatkâr adam...⁶⁵ (يد العليا) infak eden, (يد السفلى) dilenci ...⁶⁶ gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.

Bütün bunların yanısıra “yed” kelimesi, fiil olarak da kullanılmaktadır. (يديت يده) *ye-dey-tu ye-de-hu* cümlesi, “Onun eline vurdum” manasındadır.⁶⁷ (التأييد) et-Te’yîd, (أيدته) ey-yed-tu-hu’nun mastarıdır. Kuvvetlendirmek/güçlendirmek/desteklemek manasındadır.⁶⁸

Yukarıdaki bilgilerden “yed” kelimesinin oldukça geniş bir kullanım ve anlam alanına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Geniş bir anlam alanına sahip olmasının nedenlerinden birinin de kullanıldığı manaya göre şekillenebilecek bir mahiyette olmasıdır. Bu verilerden hareketle “yed” kelimesinin bir edat gibi görev yapabilecek düzeyde olduğu söylenebilir.

1.1.2. İstılahi Açıdan “Yed” Kavramı

“Yed” kelimesinin ıstılahi anlamı ile kastedilen şey, kelimcilerin bu kelimeye verdikleri anlamdır. İleride kelami açıdan “yed” kavramı ayrı bir başlık altında ele alınacağından burada konunun kısa tutulmasında fayda bulunmaktadır.

Kelamacılara göre, “yed” ifadesi, Allah’ın keyfiyeti bilinmeyen zatıyla kaim iki sıfatıdır.⁶⁹ Nitekim O, kendisini ayetlerde de görüleceği üzere bu şekilde vasıflandırmıştır. “لَمَّا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ”⁷⁰ *iki yedim’le yarattığıma*” ve “بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ”⁷¹ *hayır, O’nun iki ‘yed’i de açıktır.*”⁷²

⁶² el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 410.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 350.

⁶³ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 410.; Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 350.

⁶⁴ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 350.

⁶⁵ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 349.

⁶⁶ Zebidî, **a.g.e.**, C. 40, s. 353.

⁶⁷ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 8, s. 103.

⁶⁸ el-Ferâhîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 105.

⁶⁹ Muhammed A’la b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî el-Fârûkî, **Keşşâfü İstılâhâtî’l-Fünûn ve’l-Ulûm**, Lübnan: Naşirun, 1996, s. 1812.

⁷⁰ **Kur’an**, Sâd Suresi, Ayet 75.

⁷¹ **Kur’an**, Mâide Suresi, Ayet 64.

⁷² Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Hüzeyme es-Sülemî en-Nisâbûrî, **Kitabu’t-Tevhid ve İsbatu Sıfati’r-Rab**, Riyad: Daru’r-Rüşd, 1988, C. 1, s. 118.; Ebü’l-Hasen Alî b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b.

Sâd: 38/75'te yer alan “لَمَّا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ” , *Ellerimle/kudretimle yarattığıma*” ibaresine iki şekilde mana verilmiştir.

Birinci görüşe göre; “yedeyn” kavramı Allah’ın zatıyla kaim olan iki sıfattır. Allah değer verip yücelttiği varlıkları bu iki sıfatıyla yaratır. Adem (a.s.)’i yarattığı gibi...⁷³

İkinci görüşe göre; ayette yer alan “yedeyn” ifadesi kudret manasındadır.⁷⁴ Fetih: 48/10. ayetindeki “يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ” ibarede yer alan “Yedullah” kavramından maksat, Allah’ın kudretidir.⁷⁵ Mâide: 5/64 ayetindeki “يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ” ibarede yer alan “Yedullah” kavramından maksat, Allah’ın nimetidir.

Kelamcılar, Allah için kullanılan “yed” kelimesiyle ilgili olarak Hz. Âdem ile Hz. Musa arasındaki mücadeleden bahseden hadisteki “yed” kelimesi üzerinde dururlar.

سمعت أبا هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال احتج آدم وموسى فقال له موسى يا
آدم أنت أبونا خيبتنا وأخرجتنا من الجنة قال له آدم يا موسى اصطفاك الله بكلامه وخط لك بيده
أتلومني على أمر قدره الله علي قبل أن يخلقني بأربعين سنة فحج آدم موسى فحج آدم موسى ثلاثاً⁷⁶

*Ebu Hureyre (ö. 57/58/59) Peygamber’den (s.a.v.) şöyle rivayet eder:
Peygamber dedi ki: Adem ile Musa münazara ettiler. Musa, Adem’e dedi ki: Ey Adem!
Sen tüm insanlığın babasisin. Bizi başarısızlığa uğrattın ve cennetten çıkarılmamıza*

Sâlim el-Eş’arî el-Basrî, **el-İbane an Usûli’l-Diyâne**, (Thk. Ebu Abdi’l-İlah ed-Doktor Salih b. Mukbil b. Abdillâh el-Useymin et-Teymiyye) Riyad: Medaru’l-Müslim lin-Neşr, 2011, s. 214.; Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Âcurrî, **Kitâbü’ş-Şerî’a**, Riyad: Daru’l-Vatan, 1997, C. 1, s. 1177.; Ebü’l-Kâsım (Ebü’l-Hüseyin) Hibetullâh b. el-Hasen b. Mansûr el-Lâlekâî et-Taberî, er-Râzî, **Şerhu Usûli İ’tikâdi Ehli’s-Sünne ve’l-Cemâ’e**, (Thk. Dr. Ahmed b. Sa’d b. Hamdan el-Ğamidi) Mekke: Daru Taybe Li’n-Neşr ve’t-Tevzi’, cz. 3, s. 457.; Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhaki, **Kitabu’l-Esmâ’ ves-Sifât**, (Thk. Abdullah b. Muhammed el-Hasidi), Mektebetu’s-Sevadi lit-Tevzi’, C. 2, s. 118.

⁷³ Ebu Abdillâh (Ebü’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, **Esas’ut-Takdis**, Kahire: Mektebetu’l-Kulliyati’l-Ezheriyye, 1986, s. 164.

⁷⁴ Râzî, **a.g.e.**, s. 164.; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beydavî, **Tavâli’u’l-Envâr Min Metâli’i’l-Enzâr**, Beyrut: Daru’l-Ceyl, 1991, s. 190.

⁷⁵ Râzî, **a.g.e.**, s. 193.

⁷⁶ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, **el-Câmi’u’s-Sahih**, Beyrut: Daru İbn Kesir, 2002, s. 1639. (Kader, 11. Hadis No: 6614.); Ebü’l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, **el-Câmi’u’s-Sahih**, Riyad: Daru Taybe, 2006, s. 1224. (Kader, 2. Hadis No: 2652.); Ebü Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk el-Ezdi es-Sicistânî, **Süneni Ebî Dâvûd**, Beyrut: Muessesetu’r-Risale Naşirun, 2015, s. 992. (4701: es-Sunne, 17.); Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvîni, **Süneni İbn Mâce**, Beyrut: Muessesetu’r-Risale Naşirun, 2013, s. 73. (80: es-Sunne, 10.); Ebü İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, **Sünenü’t-Tirmizî**, Beyrut: Muessesetu’r-Risale Naşirun, 2015, s. 803. (2268/2134: Kader, 2.) Yukarıda zikrettiğimiz hadis metni, İmam Buhârî’ye aittir.

sebepe oldun. Âdem, Musa'ya cevaben şöyle dedi: Ey Musa! Allah vasıtasız olarak konuşmak için seni seçti ve (Tevrat'ı) senin için eliyle yazdı. Ben yaratılmadan kırk sene önce benim hakkımda takdir edilen bir şey için mi beni kınıyorsun? Peygamber üç defa üst üste: Âdem, Musa'yı susturdu, dedi...⁷⁷

Metni İmam Buhârî'ye (ö. 256) ait olan yukarıdaki hadiste “Tevrat'ı senin için eliyle yazdı” ibaresindeki “el” kelimesini, kelamcılar Allah'ın sıfatı olarak açıklamışlardır. Sonuç olarak “Yedullah” kavramının ıstılahi manası kelam âlimlerine göre: Allah'ın zatıyla kaim olan iki sıfatıdır.

1.2. CAHİLİYE ŞİİRLERİNDE “YED” KAVRAMI

Arap gramerinde, Kur'an tefsirinde ve garip kelimelerin açıklanmasında Cahiliye şiirlerinden ve bilhassa muallakalardan şevâhid olarak birinci derecede istifade edilir.⁷⁸ Çünkü cahiliye şiirinin Kur'an'ı anlama konusunda önemli katkısı vardır. Bu sebeple cahiliye şiirlerinde kullanılan “yed”lerden birkaç örnek vermek konunun açıklanmasına ve anlaşılmasına önemli katkılar sunacaktır.

1.2.1. “Yed” Kelimesinin Hakiki Anlamda Kullanıldığı Cahiliye Şiirleri

“Yed” kelimesinin gerçek/hakiki manada kullanımı İmru'l-Kays'ın (ö. 540) bir beytinde şöyle geçmektedir:

وَلَوْ عَنْ نَثَا غَيْرِهِ جَاءَنِي، ... وَجُرْحُ اللِّسَانِ كَجُرْحِ الْيَدِ
لَقُلْتُ، مِنْ الْقَوْلِ، مَا لَا يَزَا ... لَنْ يُؤْتِرَ عَنِّي، يَدَ الْمُسْنَدِ

“Eğer onun (Ebu'l-Esved'in) dışında birinden bana bu haber gelseydi,

Ki elin açtığı yara gibidir dil yarası...

Sonsuza kadar benden rivayet edilecek bir söz söyledim.”⁷⁹

İmruül-Kays'ın, birinci dizedeki “كَجُرْحِ الْيَدِ” ifadesini hakiki anlamında kullandığı görülmektedir.

⁷⁷ İbn Hüzeyme, **a.g.e.**, s. 120.; Âcurrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 1177-8.; Lâlekâî, **a.g.e.**, C. 3, s. 458-9.; Beyhakî, **a.g.e.**, C. 2, s. 121.; Râzî, **a.g.e.**, s. 161.

⁷⁸ Süleyman Tülücü, “Muallakat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 30, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2005, s. 310-12.

⁷⁹ İmruül-Kays b. Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr, **Divanu İmruül-Kays**, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2004, s. 87.

Şair Tarafe (ö. 564) ve Hânsa'nın (ö. 24/645) şiirlerinde de “yed” kelimesinin hakiki manada kullanıldığı görülmektedir.

يَشُقُّ حَبَابَ الْمَاءِ حَيْرُومَهَا بِهَا ... كَمَا قَسَمَ الثَّرْبَ الْمُفَايِلُ بِالْيَدِ

“Onun göğsü su dalgalarını, eliyle toprağı eşleyen (ve içine bir şey saklayan) kişi gibi yarıyor.”⁸⁰

إِذَا ابْتَدَرَ الْقَوْمُ السِّلَاحَ وَجَدْتَنِي ... مَنِيْعًا إِذَا بَلَّتْ بِقَائِمِهِ يَدِي

“İnsanlar silaha/savaşa acele ettiklerinde silahın kabzasını ele aldığım da beni sağlam/dayanıklı görürsün.”⁸¹

أَلَا لَيْتَ أُمِّي لَمْ تَلِدْنِي سَوِيَّةً ... وَكُنْتُ تُرَابًا بَيْنَ أَيْدِي الْقَوَائِلِ

“Ah! Keşke Annem beni böyle kusursuz doğurmasaydı da ebelerin ellerinin arasındaki toprak olaydım.”⁸²

Hansa'nın dizesindeki “بَيْنَ أَيْدِي الْقَوَائِلِ” ibaresini “ebelerin önündeki” anlamında mecazi olarak da anlayabiliriz. O zaman mana “ebelerin önündeki toprak olaydım” şeklinde olur.

Hâris b. Hillize'nin (ö. 570) bir dizesinde “yed” kelimesi hakiki anlamıyla kullanılmıştır.

وثمانون من بني تميم بأيدي ... هم رماح صدورهن القضاء

“Beni Temim kabilesinden seksen kişinin ellerinde ucunda ölüm olan mızraklar vardır.”⁸³

Beyitte geçen “بأيديهم رماح” ibaresinde yer alan “eydihim” kelimesi hakiki anlamda kullanılmıştır.

⁸⁰ Ebû Amr Tarafe (Amr) b. el-Abd b. Süfyan b. Sa'd el-Bekrî el-Vâilî, **Dîvanu Tarafe**, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2003, s. 26.

⁸¹ Tarafe, **a.g.e.**, s. 37.

⁸² Ümmü Amr Tûmâdır bint Amr b. el-Hârîs eş-Şerîd, **Dîvanu Hânsa**, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2004, s. 94.

⁸³ Hâris b. Hillize b. Mekrûh el-Yeşkürî el-Bekrî, **Dîvanu Hâris b. Hillize**, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1991, s. 38.

1.2.2. “Yed” Kavramının Mecazi Anlamalarda Kullanıldığı Cahiliye Şiirleri

“Yed” kavramı cahiliye şiirlerinde uzun zaman/ebediyen/sonsuz kadar manasında kullanılmaktadır.

وَلَوْ عَنْ نَنَا غَيْرِهِ جَاءَنِي، ... وَجُرْحُ اللِّسَانِ كَجُرْحِ الْيَدِ
أَقُلْتُ، مِنْ الْقَوْلِ، مَا لَا يَزَا ... لَ يُؤْتِرُ عَنِّي، يَدَ الْمُسْنَدِ

“Eğer onun (Ebu'l-Esved'in) dışında birinden bana bu haber gelseydi,

Ki elin açtığı yara gibidir dil yarası...

Sonsuz kadar benden rivayet edilecek bir söz söyledim.”⁸⁴

Bu beyitin son dizisinde yer alan “يَدَ الْمُسْنَدِ” ibaresi uzun zaman/ebediyen/sonsuz kadar manasındadır.

Şair Tarafe b. el-Abd'in (ö. 564) birkaç beytinde şöyle geçmektedir.

أَبْنِي لُبَيْئِي، لَسْتُمْ بِيَدٍ ... إِلَّا يَدًا لَيْسَتْ لَهَا عَضُدُ

“Ey beni Lübeyne kabilesi! Sizler el (kuvvetli) değilsiniz. Sizler ancak pazısı olmayan ‘el’ gibisiniz.”⁸⁵

Beyitte geçen ilk “yed” kuvvet anlamındadır. İkinci “yed” ise hakiki anlamında kullanılmıştır.

فَإِنْ كُنْتَ لَا تَسْطِيعُ دَفْعَ مَنِيَّتِي ... فَدَعْنِي أَبَادُهَا بِمَا مَلَكَتْ يَدِي

“Eğer ölümü benden uzaklaştıracak gücün yoksa...

Beni terk et, gücüm yettiğince ondan önce davranayım”⁸⁶

Beyitte geçen “yed” kavramı güç/kuvvet anlamında kullanılmıştır.

Arap şairi Hânsa'm (ö. 24/645) bir beytinde “yed” kavramı aynı manada kullanılmaktadır.

أَشَدَّ عَلَى صُرُوفِ الدَّهْرِ أَيَّدًا ... وَأَفْصَلَ فِي الْخُطُوبِ بَعِيرِ لَبْسِ

⁸⁴ İmruül-Kays, *Divanu İmruül-Kays ve Mulhekatuhu bi Şerhi Ebî Saîd es-Sukrî* (Thk., Enver Ebu Süveylim, Muhammed Şevabike), Birleşik Arab Emirlikleri: Merkez u Zayid lit'Turas vet-Tarih, s. 644. (يَدَ الْمُسْنَدِ kelimesi zaman manasındadır. يَدَ الْمُسْنَدِ/yede'l-Musned, Yede'd-Dehr demektir. Yede'd-Dehr ise ebediyen/uzun zaman/sonsuz kadar manasındadır.)

⁸⁵ Tarafe, *a.g.e.*, s. 41.

⁸⁶ Tarafe, *a.g.e.*, s. 37.

“O yaşadığı dönemin en güçlüsüydü... Sıkıntılar karşısında mahir ve tereddütsüzdü...”⁸⁷

Bu beyitte geçen “Eyd” kavramı mecazi anlamda kullanılmıştır.

Züheyr b. Ebû Sülmâ'nın (ö. 609) bir beytinde şöyle geçmektedir.

وَأَبْيَضَ فَيَاضٍ يَدَاهُ عَمَامَةٌ ... عَلَى مُعْتَفِيهِ مَا تُغِبُّ فَوَاضِلُهُ

“O kusurdan arındırılmış, çok cömert, elleri kendisinden talepte bulunanlara bulut misali veren, nimetleri devamlı olan kişidir.”⁸⁸

“Yed” bu beyitte kişinin verdiği nimetin çokluğu anlamında mecaz-i mürseldir. Alet (Yed) zikredilip, nimet kastedilmiştir.

‘Antere b. Şeddâd’ın (ö. 614) dizelerinde “yed” kavramı şu şekilde geçmektedir.

هَرِّ جَنِيْبٍ كَلَّمَا عَطَفْتُ لَهُ غَضْبِي اتَقَاهَا بِالْيَدَيْنِ وَبِالْفَمِ⁸⁹

Yanında giden, kızgın bir halde ona döndükçe ha bire pençeleri ile tırmalayıp ağzıyla ısırarak korkutan bir kedi (varmış gibi).⁹⁰

Bu dizede “yed” kavramı pençe anlamında kullanılmıştır.

إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ يَا نَعْمَانَ أَنْ يَدِي قَصِيْرَةٌ عَنْكَ فَالْأَيَّامُ تَنْقَلِبُ⁹¹

Ey Numan! Eğer gücümün sana yetmeyeceğini düşünüyorsan, (unutma ki!) Günler (güç kuvvet dengesi) değişkendir.

Antere'nin bu dizesinde ise “yed” kavramı güç/kuvvet manasında kullanılmıştır. Antere'nin bu şiiri Âl-i İmrân: 3/140 ayetiyle “إِنْ يَمْسَسْكُمُ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ” benzerlik göstermektedir.

⁸⁷ Hânsa, a.g.e., s. 72.

⁸⁸ Ebû Sülmâ (Ebû Buceyr) Züheyr b. Ebî Süлма (Rebîa) b. Riyâh el-Müzenî, **Dîvanu-Züheyr b. Ebî Süлма**, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2005, s. 53.

⁸⁹ Antere b. Şeddâd b. Amr el-Absî, **Şerhu Divanı-Antre**, (Thk. Hatîb et-Tebrîzî), Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1992, s. 164.

⁹⁰ Nurettin Ceviz, vd., **Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları**, Ankara: Ankara Okulu, 2010, s. 157.

⁹¹ Antere, a.g.e., s. 25.

Cahiliye şiirlerinde “yed” kelimesi oldukça fazla kullanılmıştır. Fakat biz birkaç tanesini tercüme etmekle yetindik. Tercüme ettiğimiz şiirlerde “yed” el, ebediyet/uzun zaman/sonsuz kadar, kuvvet/güç, nimet ve pençe manalarında kullanılmıştır.

1.3. KUR’AN’DAKİ KULLANIM AÇISINDAN “YED” KAVRAMI

Kur’an-ı Kerimde “yed” kelimesi türevleri ile birlikte farklı kalıplarda geçmekte ve değişik formlarda kullanılmaktadır. Bunların geçtiği ayetleri burada sıralamak, çalışmamızın hacmini arttıracığından dolayı, sadece “yed” kelimesinin kaç kez ve hangi formlarda geçtiğini tespit etmek daha doğru olacaktır.

Yed kelimesi 21 ayette müfred/tekil olarak kullanılmıştır. Tekil (Müfred) ve Allah ismine izafetle 4 ayette geçmektedir. Bu dört ayetin ikisi (يُدُ اللّٰه) diğer iki kullanımı ise (بِيْدِ اللّٰه) şeklinde “cer” harfiyle kullanılmıştır. Tekil (Müfred) ve zamire izafetle 16 ayette geçmektedir. Müfred müzekker gaip zamirine izafetle (يُدُهُ) olarak 3 yerde, (بِيْدِهِ) olarak 5 yerde, müfred müzekker muhatap zamirine izafetle (يُدُكَ) olarak 5 yerde, (بِيْدِكَ) olarak 2 yerde, nefsi mütekellim zamirine izafetle ise (يُدِي) olarak 1 yerde geçmektedir. Bu izafetle kullanılanların hepsi ma’rifedir. Tekil (Müfred) ve nekre (belirsiz) olarak da (عَنْ يِدٍ) şeklinde 1 yerde geçmektedir. Tekil olarak kullanımı, 20 ma’rife, 1 nekre olmak üzere toplam 21 tanedir.⁹² Müfred olarak kullanılan “yed” kelimelerinin 10 tanesi Mekki, 11 tanesi ise Medeni surelerde yer almaktadır.

“Yed” kelimesi 33 ayette tesniye/ikil olarak kullanılmıştır. 33 kullanımdan 8 tanesi, zahir isme izafetle kullanılmıştır. Bunlardan 3 tanesi (يُدِي رَحْمَتَهُ) , 2 tanesi (يُدِي) (نَجْوَاكُم) , 1 tanesi (يُدِي اللّٰه) , 1 tanesi (يُدِي عَذَاب) , 1 tane de (يُدَا أَبِي لَهَب) izafe edilerek kullanılmıştır. 33 kullanımdan 25 tanesi de zamire izafetle kullanılmıştır. Nefsi mütekellim zamirine izafetle 2 yerde (بَيْنَ يُدِي) , 1 yerde de (بِيْدِي) şeklinde kullanılmıştır. Müfred müzekker muhatap zamirine izafetle 1 yerde (يُدَاكَ) , 3 yerde de müfred müzekker gaip zamirine izafetle (يُدَاه) şeklinde kullanılmıştır. 1 yerde (عَلَى يُدِيهِ) , 16 yerde (بَيْنَ يُدِيهِ) şeklinde kullanılmıştır. Müfred müennes zamirine izafetle (بَيْنَ يُدِيهَا) olarak 1 yerde kullanılmıştır.⁹³ 33 kullanımın hepsi de ma’rife olarak kullanılmıştır. Tesniye kısmında nekre kullanım mevcut değildir. Tesniye olarak kullanılan “yed” kelimelerinin 19 tanesi Mekki, 14 tanesi ise Medeni surelerde yer almaktadır.

⁹² Muhammed Fuâd Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısırî, *el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfazi’l-Kur’an-i Kerîm*, Lübnan: Daru’l-Ma’rife, 2010, s. 985-988.

⁹³ Abdülbâkî, *a.g.e.*, s. 985-988.

Yed kelimesi 68 yerde çoğul olarak kullanılmıştır. 68 kullanımdan 4 tanesi zahir isme izafetle kullanılmıştır. Bunlardan 2 tanesi (أيدى الناس) şeklinde “insan” kelimesine izafe edilerek kullanılmıştır. Geriye kalan 2 tanesi de (وأيدى المؤمنين) , (وأيدى سفرة) olarak kullanılmıştır. 68 kullanımdan 2 tanesi de izafesiz ve nekre olarak kullanılmıştır. Bunlardan 1 tanesi (أم لهم أيد) , 1 tanesi de (بأيد) şeklinde kullanılmıştır. Aynı şekilde iki adet de muzafun ileyhi (tamlayan) olarak kullanılmıştır. Bunların 2 tanesi de (أولى) (أيدى ve ذا الأيد) şeklinde marife olarak kullanılmıştır. 68 kullanımdan 60 tanesi ise zamire muzaf olarak kullanılmıştır. Nefsi mütekellim zamirine izafetle 2 yerde (بأيدينا) ve (بين أيدينا) şeklinde, 1 yerde (عملت أيدينا) şeklinde kullanılmıştır. Cem’i müzekkeri muhatap zamirine izafetle 16 yerde (أيديكم) , kalıbında kullanılmıştır. Tesniye müzekkeri gaip zamirine izafetle 1 yerde (أيديهما), Cem’i müzekkeri gaip zamirine izafetle 37 yerde (أيديهم) zamiriyle kullanılmıştır. Cemi müennesi gaip zamirine izafetle 3 yerde (أيديهن) olarak kullanılmıştır.⁹⁴ Cem’ olarak kullanılan “yed” kelimelerinin 32 tanesi Mekki, 36 tanesi ise Medeni surelerde geçmektedir.

Toplamda 122 defa kullanılan “yed” kelimesinin 61 tanesi Mekki, 61 tanesi de Medeni surelerde yer almaktadır. “Yed” kelimesi, Mâide suresinde 15, Bakara suresinde 9, A’râf ve Yâsîn Surelerinde 6’şar, Âl-i İmrân ve Fetih surelerinde 5’er, Nisâ, Tevbe, Sebe ve Sâd surelerinde 4’er, En’âm, Yûsuf, Tâhâ, Fussilet surelerinde 3’er, Enfâl, Hac, Nûr, Furkân, Şuarâ, Neml, Kasas, Rum, Şûrâ, Ahkâf, Hadîd, Mücâdele, Haşr ve Mümtehine surelerinde 2’şer, Yûnus, Hûd, Ra’d, İbrâhîm, İsrâ, Kehf, Meryem, Enbiyâ, Mu’minûn, Fâtir, Hucurât, Zâriyât, Saff, Cum’a, Tahrîm, Mülk, Cinn, Nebe, Abese ve Tebbet surelerinde birer defa geçmektedir. “Yed” kelimesi toplam 48 surede geçmektedir.

“Yed” kelimesi 9 ayette fiil olarak kullanılmıştır. 9 kullanımın hepsi (تفعيل) kalıbında kullanılmıştır. Bunlardan 8 tanesi mazi, 1 tanesi ise muzari kipi ile kullanılmıştır.⁹⁵ Fiil olarak kullanılan “yed” kelimelerinin hepsi Medeni surelerde yer almaktadır. “Yed” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de 122 yerde isim, 9 yerde ise fiil olarak kullanılmıştır. Toplam kullanımı 131 adettir.

⁹⁴ Abdülbâkî, **a.g.e.**, s. 272-274.

⁹⁵ Abdülbâkî, **a.g.e.**, s. 272.

1.4. HADİSLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN “YED” KAVRAMI

“Yed” kelimesinin cahiliye şiirlerinde, lugat, vücut ve nezair kitaplarındaki kullanımları ne derece önemliyse aynı şekilde hadislerdeki kullanımları da önemlidir. Bu sebeple hadislerde kullanılan “yed” kelimesine birkaç örnek verip, hadis şarihlerinin verdiği manaları aktarmaya çalışacağız. Fakat hadisleri, bir bütün olarak baştan sona kadar değil sadece “yed” kelimesinin yer aldığı pasajları zikredeceğiz.

1.4.1. “Yed” Kelimesinin Hakiki Anlamda Kullanıldığı Hadisler

“Yed” kelimesi kimi hadislerde hakiki anlamıyla kullanılmıştır. Peygamber’in (s.a.v) kadınlarla yaptığı biat ile ilgili Hz. Aişe (r.a.), (ö. 58/678) şöyle bir nakilde bulunur. “وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ، وَمَا بَايَعُهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ.” *“Allah’a yemin ederim ki biat alırken Rasulullah’ın eli asla bir kadının eline değmedi. Ancak şu da var ki onlardan sözle biat alırdı”*⁹⁶ hadisi şerifinde iki tane “yed” kelimesi geçmektedir. İkisi de hakiki manada kullanılmıştır. Hz. Aişe (r.a.) hırsızın elinin kesilmesiyle ilgili Peygamberden şöyle bir rivayette bulunur. “تُقَطَّعُ يَدُ السَّارِقِ فِي رُبْعِ دِينَارٍ” *“Hırsızın eli (çaldığı mal) dinarın dörtte birine tekabül ederse kesilir.”*⁹⁷ Hadisin muhtevasının hırsızlıkla alakalı olması “yed” kelimesinin hakiki manada kullanıldığını gösterir. Talha bin Übeydullah’ın (ö. 36/656) eliyle ilgili şöyle bir rivayet nakledilmiştir. “رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ” *“Kays (Ebu Abdillah), (ö. 84/703) Talha’nın elinin felçli olduğunu gördüm.”*⁹⁸ İbn Ömer’den (ö. 73-74/692) Peygamber efendimizin yüzüğüyle şöyle bir rivayet nakledilmiştir. “اتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمًا مِنْ وَرَقٍ، وَكَانَ فِي يَدِهِ، ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ أَبِي بَكْرٍ، ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عُمَرَ، ثُمَّ كَانَ بَعْدُ فِي يَدِ عَثْمَانَ، حَتَّى وَقَعَ بَعْدُ فِي بِيْرِ أَرِبَسَ، وَتَقَشُّهُ : مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ” *“Rasulullah gümüşten bir yüzük edindi. (Yaşadığı süre boyunca) onun elinde kaldı. Ondan sonra Ebubekir’in elindeydi. Ebubekir’den sonra Ömer’in eline, Ömer’den sonra da Osman’ın elindeydi. En son Osman’ın elinden Eris koyusuna düştü. Yüzüğün üzerinde “Muhammed Resulullah” yazılıydı.”*⁹⁹ Bu hadisi şerifte dört defa “yed” kelimesi kullanılmıştır. Kullanılan “yed” kelimeleri hakiki manadadır.

⁹⁶ Buhârî, 2713: Şurût, 1.; Müslim, 1866: İmâre, 21.; Ebû Dâvûd, 2941; Harâc, 9.

⁹⁷ Buhârî, 6790: Hudûd, 13.; Müslim, 1684: Hudûd, 1.; Ebû Dâvûd, 4384: el-Hudûd, 11.; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **Suneni-Nesâî**, Beyrut: Muessesetu’r-Risale Naşirun, 2015, s. 1105. (4916: Kat’u-s-Sârik, 9.).

⁹⁸ Buhârî, 3724/4063: Meğâzî, 18.; İbn Mâce, 128: es-Sunne, 6/11.

⁹⁹ Buhârî, 5873: Libâs, 50.; Müslim, 2091: Libâs ve’z-Zîne, 11.

1.4.2. “Yed” Kavramının Mecazi Anlamalarda Kullanıldığı Hadisler

“Yed” kavramı hadislerde mecazi anlamlarda da kullanılmıştır. Abdullah b. Übeyy’in babası defnedilirken peygamberin gömleğini çıkarıp ona vermesiyle ilgili olan hadisi şerifte “yed” kavramının iyilik anlamında kullanıldığı görülmektedir. İlgili hadis şöyledir: “لَمَّا كَانَ يَوْمَ بَدْرٍ أُتِيَ بِأَسَارَى، وَأُتِيَ بِالْعَبَّاسِ، وَلَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ ثَوْبٌ، فَنَظَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَهُ قَمِيصًا، فَوَجَدُوا قَمِيصَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَقْدُرُ عَلَيْهِ، فَكَسَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِيَّاهُ؛ فَلِذَلِكَ نَزَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَمِيصَهُ الَّذِي أَلْبَسَهُ. قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: كَانَتْ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدٌ، فَأَحَبَّ أَنْ يُكَافِفَهُ” “Bedir gününde esirler getirildiğinde onların arasında Abbas’da vardı ve üzerinde elbise yoktu. Rasulullah (s.a.v.) onun için bir gömlek aramaya koyuldu. Abdullah b. Übeyy’in gömleğinin ona göre olduğunu fark ettiler. Rasulullah Abdullah b. Übeyy’in gömleğini amcası Abbas’a giydirdi. Bu sebeple Abdullah b. Übeyy’in babası ölünce Rasulullah gömleğini çıkarıp ona verdi. İbn Üyeyne der ki: Abdullah b. Übeyy’in Rasulullah için yapmış olduğu bir iyiliği vardı. Rasulullah Abdullah b. Übeyy’in yapmış olduğu iyiliğe misliyle karşılık vermeyi istedi.¹⁰⁰ İbn Hacer (ö. 852/1449) hadiste geçen “yed” kavramının iyilik anlamında olduğunu söylemiştir.¹⁰¹

“Yed” kavramı hadislerde “nimet” anlamında da kullanılmıştır. “يَدُ اللَّهِ مَلَأَى لَا” “Allah’ın nimeti boldur. Harcama ondan bir şey eksiltmez.”¹⁰² Bu hadiste “yed” kavramı nimet manasında kullanılmıştır.

“Yed” kavramı hadislerde “tedbir/takdir/tasarruf” manasına geldiği ifade edilmektedir. Hadisin konuyla ilgili bölümü şu şekildedir: “وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ” “Nefsim elinde (tasarrufunda/takdirinde) olan Allah’a yemin ederim”¹⁰³ Hadiste geçen bu ibare peygamberin çokça kullandığı bir yemin tarzıdır. İnsanların yaşamlarının Allah’ın tasarrufunda olduğunu anlatan bir yemindir.¹⁰⁴

“Yed” kavramı hadislerde “ön” manasına geldiği ifade edilmektedir. Kırmızı elbiseyle namaz kılmanın caiz olduğunu gösteren hadisi şerifte “yed” ile ilgili şöyle bir

¹⁰⁰ Buhârî, 3008: Cihâd ve’s-Seyr, 142.

¹⁰¹ Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **Fethu’l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi’l-Buhârî**, Riyad: Daru Taybe, 2005, C. 7, s. 261.

¹⁰² Buhârî, 4684: Tefsîr, 2.

¹⁰³ Buhârî, 644: Ezân, 29.; Müslim, 14/15: İmân, 4.

¹⁰⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, C. 2, s. 478.

ibare yer almaktadır: “وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالْدَّوَابَّ يَمْشُونَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْ الْعَنْزَةِ” (Vehb b. Abdillâh) İnsanları ve hayvanları keçinin önünden geçerken gördüm.¹⁰⁵ Bu hadiste peygamber namaz kılarken sütre olarak bağlanılan keçinin önünden insanların ve hayvanların geçtiği anlatılıyor. Hadisi şerifte kullanılan “yed” kavramı “ön” anlamında kullanılmıştır.

“Yed” kavramının, hadislerde “savurganlık, zina, oynaşmak veya utanma” anlamına geldiği ifade edilmektedir. Hadisin konuyla ilgili bölümü şu şekildedir: “جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ امْرَأَتِي لَا تَمْنَعُ يَدَ لَأَمْسِ”¹⁰⁶ “Peygamber (s.a.v.) ‘in yanına bir adam geldi ve şöyle dedi: Eşim malımı savuruyor./Eşim yabancı erkeklerle oynaşıyor./Eşim zina yapıyor./Eşim’in mahremlere karşı utanma duygusu yok.”¹⁰⁷ Hadis şarihlerinin “yed” kavramına yukarıdaki manaları verdikleri görülmektedir.

“Yed” kavramının, hadislerde “birlik/beraberlik ve yardımlaşma/destekleme” anlamına geldiği ifade edilmektedir. Hadisin konuyla ilgili bölümü şu şekildedir. “وَهُمْ يَدٌ”¹⁰⁸ “Müslümanlar düşmanlarına karşı birlik ve beraberlik içindeler./ Müslümanlar düşmanlarına karşı birbirlerine yardım edip desteklerler.”¹⁰⁹ Bu hadiste “yed” kavramı; birlik, beraberlik, yardımlaşma ve destekleme anlamında kullanılmıştır.

“Yed” kavramının, hadislerde “himaye, rahmet ve huzur” anlamında geldiği ifade edilmektedir. Hadisin konuyla ilgili pasajı şu şekildedir: “قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ” يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ ”¹¹⁰ “Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurdu: Allah (Müslümanlardan birbirleriyle) kenetlenenleri/e himaye eder/huzur verir/rahmet eder.”¹¹¹

¹⁰⁵ Buhârî, 376: Salât, 17.; Müslim, 250/503: Salât, 47.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, 2049: Nikâh, 3.; Nesâî, 3464: Talâk, 34.

¹⁰⁷ Azîmâbâdî, a.g.e., C. 6, s. 38-39.

¹⁰⁸ Ebû Dâvûd, 2751: Cihâd, 158.; İbn Mâce, 2683: Diyât, 31.

¹⁰⁹ Azîmâbâdî, a.g.e., C. 7, s. 278.

¹¹⁰ Tirmizî, 2166/2306: Fiten, 7.

¹¹¹ Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî**, Dimeşk: Daru'l-Feyha, 2011, C. 6, s. 387-88.

1.5. VÜCÜH VE NEZÂİR ESERLERİNDE “YED” KAVRAMI

Vücûh kelimesi sözlükte “yüz, bir nesnenin karşısında olan şey, ön, önde olan” gibi anlamlara gelen vech kelimesinin, Nezâir kelimesi ise “bir şeyin dengi, benzeri, aynısı” gibi anlamlara gelen nazîre kelimesinin çoğuludur.¹¹²

Vücûh ve Nezâir, Kur’an’da bir kelimenin farklı yerlerde kazandığı değişik manaları mükerrerleriyle birlikte inceleyen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserlerin ortak adıdır.¹¹³ Kur’an’da aynı lafzın farklı yerlerde değişik manalarda kullanılmasına vücûh, bir lafzın anlamlarından sadece birinin başka ayetlerde tekrarlanmasına nezâir denir.¹¹⁴ Nezâir lafızlar için, Vücûh ise manalar için kullanılan bir isimdir.¹¹⁵

Vücûh ve Nezâir müelliflerinin “yed” kelimesine verdikleri manaları iki ana başlık altında ele alacağız.

1.5.1. “Yed” Kelimesinin Vücûh ve Nezair Eserlerindeki Hakiki Anlam

“Yed” kelimesinin Vücûh ve Nezâir kitaplarında kullanılan anlamlarından biri gerçek anlamıdır.

Maide: 5/6 (وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ) “...ellerinizi dirsekler(l)e...”¹¹⁶

Maide: 5/64 (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) “...hayır onun iki eli açıktır...”¹¹⁷

A’râf: 7/108; Şuarâ: 26/33 (وَنَزَعَ يَدَهُ) “Elini çıkardı...”¹¹⁸

Sâd: 38/44 (وَأَخَذَ بِيَدِكَ ضِعْفًا) “Eline bir demet sap al...”¹¹⁹

Sâd: 38/75 (مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيْ) “...Ellerimle yarattığıma saygı göstermekten seni (İblis) alı koyan nedir?...”¹²⁰

¹¹² Mehmet Suat Mertoğlu, “Vücûh ve Nezâir” TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2013., s. 141.

¹¹³ Mertoğlu, a.g.e., C. 43, s. 141.

¹¹⁴ Cemaluddin Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Alî b. Muhammed el-Cevzî, Nüzhetu’l-A’yuni’n-Nevazır fi İlmi’l-Vücûhi ve’n-Nezâir, (Thk. Muhammed Abdulkerim Kâzım er-Râdî), Beyrut: Müessesetu’r-Risale, 1984, s. 83.; Mertoğlu, a.g.e., C. 43, s. 141.

¹¹⁵ İbnu’l-Cevzî, a.g.e., s. 83.

¹¹⁶ Ebû Abdîrrahmân (Ebû Abdillâh) İsmâil b. Ahmed b. Abdillâh ed-Darîr el-Hîrî, Kitabu Vücûhi’l-Kur’an, (Thk. Fadlu’r-Rahman Abdu’l-Alim el-Afgânî), Mektebetu Mekke, 1987, s. 559.; Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Muhammed ed-Damiğânî, el-Vücûh ve’n-Nezâir li-Elfazi Kitabi’l-Aziz, (Thk. Arabi Abdulhamid Ali), Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, s. 481.

¹¹⁷ Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’ani’l-Âzim, Dubaî: Merkezi Cumuati’l-Mâcid, 2006, s. 154.

¹¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, a.g.e., s. 154., el-Hîrî, a.g.e., s. 559., Damiğânî, a.g.e., s. 481.

¹¹⁹ el-Hîrî, a.g.e., s. 559., Damiğânî, a.g.e., s. 481.

Mümteherine: 60/2 (وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ) “*Ellerini ve dillerini fenalık etmek için uzatırlar...*”¹²¹

Bu ayetlerde kullanılan “yed” kelimesi Vücûh ve Nezâir müelliflerine göre hakiki manalarında kullanılmıştır.

1.5.2. “Yed” Kavramının Vücûh ve Nezair Eserlerindeki Mecazi Anlamları

Vücûh ve Nezâir müellifleri “yed” kavramını genelde mecazi anlama hamletmişlerdir. Hamlettikleri bu anlamları ayetlerle beraber alt başlıklar halinde tek tek incelemeye çalışacağız.

1.5.2.1. Fiil/Eylem (Yapmak)

“Yed” kavramı, Vücûh ve Nezâir müellifleri tarafından “fiil/eylem” manasında kullanılmıştır. Bu kullanımlarını belli başlı ayetlerle delillendirmişlerdir.

Hac: 22/10 (ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدَاكَ) “*Ona: Bunlar senin yaptıklarından ötürüdür, denir...*”¹²²

Yasin: 36/35 (وَمَا عَمِلْتُهُمْ) “*...Ki onu meydana getiren onlar olmadıkları halde...*”¹²³

Yasin: 36/71 (مِمَّا عَمِلْتُمْ) “*...Kendi yaptıklarımızdan...*”¹²⁴

Fetih: 48/10 (يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ) “*...Allah’ın (onlara) yaptığı (iyilik) , onların (Hudeybiye günü peygambere) yaptıkları (biatten) daha iyidir...*”¹²⁵

Tebbet (Mesed) : 111/1 (تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ) “*Ebu Leheb’in yaptıkları zayi olsun...*”¹²⁶

Vücûh ve Nezâir müellifleri bu ayetlerdeki “yed” kavramlarını mecazi manada kullanmışlardır. Delil olarak zikrettikleri bu ayetlerdeki “yed” kavramlarını ‘yapmak’ manasında tefsir etmişlerdir.

¹²⁰ Mukâtil b. Süleymân, **a.g.e.**, s. 153.

¹²¹ Ebu Hilâl b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, **el-Vücûh ve’n-Nezâir**, Kahire: Mektebetu Sikafeti’ d-Diniyye, 2007, s. 509.

¹²² Mukâtil b. Süleymân, **a.g.e.**, s. 154., el-Hîrî, **a.g.e.**, s. 559., Damiğânî, **a.g.e.**, s. 481.

¹²³ Mukâtil b. Süleymân, **a.g.e.**, s. 154., el-Hîrî, **a.g.e.**, s. 559., Damiğânî, **a.g.e.**, s. 481.

¹²⁴ Mukâtil b. Süleymân, **a.g.e.**, s. 154., el-Hîrî, **a.g.e.**, s. 559.

¹²⁵ Mukâtil b. Süleymân, **a.g.e.**, s. 154., el-Hîrî, **a.g.e.**, s. 559., Damiğânî, **a.g.e.**, s. 481.

¹²⁶ Damiğânî, **a.g.e.**, s. 481.

1.5.2.2. Cömertlik, Cimrilik ve Nimet

“Yed” kavramı, vücûh ve nezâir kitaplarında deyimsel ifade olarak kullanıldığında “cimrilik, cömertlik ve nimet” manalarını ifade etmektedir. Delil olarak zikredilen ayetleri müelliflerimizin verdiği manaya göre tercüme etmeye çalışacağız.

Maide: 5/64 (وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدُّ اللَّهُ مَغْلُوبَةً) “*Yahudiler: Allah cimridir, dediler...*”¹²⁷

Maide: 5/64 (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ) “*Bilakis O, cömerttir/Onun nimetleri boldur...*”¹²⁸

İsrâ: 17/29 (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُوبَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ) “*Cimri olma!...*”¹²⁹

Vücûh ve Nezâir müellifleri bu ayetlerde yer alan “yed” kavramlarına mecazi mana vermişlerdir. Yaptıkları tefsirlerden anladığımız kadarıyla cimrilik, cömertlik ve nimet manalarını kastetmişlerdir.

1.5.2.3. Kudret

“Yed” kavramı, vücûh ve nezâir kitaplarında “kudret” manasında kullanılmıştır. Vücûh ve Nezâir müelliflerinin delil olarak sundukları ayetleri, onların verdikleri mana çerçevesinde tercüme edeceğiz.

Âl-i İmrân: 3/73 (قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ) “*De ki: Lütuf/Peygamberlik/İhsan/Nimet Allah’ın kudretindedir...*”¹³⁰

Sâd: 38/75 (لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ) “*...Kudretimle yarattığıma...*”¹³¹

Bu iki ayette yer alan “yed” kavramını müelliflerimiz kudret manasında kullanmışlardır. Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), Sâd: 38/75. ayeti hakiki manada anlamlandırmıştı. Burada ise el-Hirî (ö. 430/1039) ve Damiğani (ö. 478/1085) “yed” kavramına “kudret” olarak mana vermişlerdir.

¹²⁷ Mukâtil b. Süleyman, **a.g.e.**, s. 154.; el-Hirî, **a.g.e.**, s. 559.; Ebû Hilâl el-Askerî, **a.g.e.**, s. 508.; Damiğani, **a.g.e.**, s. 481.

¹²⁸ el-Hirî, **a.g.e.**, s. 559.; Ebû Hilâl el-Askerî, **a.g.e.**, s. 509.; Damiğani, **a.g.e.**, s. 481.

¹²⁹ Mukâtil b. Süleyman, **a.g.e.**, s. 154.; el-Hirî, **a.g.e.**, s. 559.; Ebû Hilâl el-Askerî, **a.g.e.**, s. 509.; Damiğani, **a.g.e.**, s. 481.

¹³⁰ Ebû Hilâl el-Askerî, **a.g.e.**, s. 509.

¹³¹ el-Hirî, **a.g.e.**, s. 559.; Damiğani, **a.g.e.**, s. 481.

1.5.2.4. Te'kid

“Yed” kavramı, kendisinden önce geçen fiilin failini te'kid eder. Cümlede sadece te'kid görevi görür.

Sâd: 38/75 (لِمَا خَلَقْتُ بِيَدِي) “...Bizzat benim yarattığıma...”¹³²

Ebu Hilal el-Askeri (ö. 400/1009) bu ayette yer alan “yed” kavramına te'kid'in dışında bir anlam yüklememiştir. Öncesinde geçen fiilin failinin bu işi yaptığını netleştirmiştir. Yani bu işi başkasına yaptırmıştır şüphesini ortadan kaldırmak için te'kid olarak gelmiştir.

1.5.2.5. Yaratma Öncesi

Vücûh ve Nezâir müellifleri مَا كَانَ قَبْلَ خَلْقِهِمْ terkebine, مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ manasını verdikleri için başlığı yukarıdaki gibi verdik. Delil olarak zikrettikleri ayetleri tek tek onların yaptığı tefsire göre tercüme etmeğe çalışacağız.

Bakara: 2/255 (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) “Allah, (meleklerin) yaratılışından önce (olan şeyleri) bilir...”¹³³

Meryem: 19/64 (لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِيْنَا) “Biz yaratılmadan önce de her şey Allah'ındı...”¹³⁴

Enbiya: 21/28 (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) “Allah, (meleklerin) yaratılışından önce (olan şeyleri) bilir...”¹³⁵

Kanaatimizce Bakara ve Enbiya surelerinde geçen “yed” kavramından kast edilen mana, Allah'ın bilgisinin sınırsız olduğudur. Meryem suresinde ise hükümranlığının herhangi bir vakitle sınırlandırılmayacağıdır.

¹³² Ebû Hilal el-Askerî, a.g.e., s. 509.

¹³³ Yahyâ b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe et-Teymî, et-Tesarîfu Tefsiri'l-Kur'an Mimma İştēbehēt Esmāhu ve Taserrefet Meanîh, Umman: Müessesetu Âli Beyt, 2008, s. 333.; Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ , el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Bağdat: Daru-Saddam, 1988, s. 218.; İbnu'l-Cevzî, a.g.e., s. 548.

¹³⁴ Yahyâ b. Sellâm, a.g.e., s. 333.; Hârûn b. Mûsâ, a.g.e., s. 218.

¹³⁵ Yahyâ b. Sellâm, a.g.e., s. 333.; Hârûn b. Mûsâ, a.g.e., s. 218.

1.5.2.6. Müstakbel (Ahiret)

“Yed” kavramı, “müstakbel (ahiret)” manasındadır. Gelecek zamanı ifade eder. Fakat ahiretten kinayedir. Müelliflerimizin “yed” kelimesine verdikleri anlama göre delil olarak sundukları ayetlerin tercümesi şu şekildedir.

A'râf: 7/17 (ثُمَّ لَا تَيَّئُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ) “sonra Ahiretle ilgili (ölümden sonra diriliş yok diye) onlara sokulacağım...”¹³⁶

Fussilet: 41/25 (فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) “Ahiretle ilgili (ölümden sonra tekrar dirilmeyi inkâr etmeyi) onlara süslü gösterdiler...”¹³⁷

Bu iki ayette geçen “yed” kavramına müelliflerimiz “ahiret” manası vermişlerdir.

1.5.2.7. Önce

“Yed” kavramı, “önce” manasında kullanılır. Vücûh ve Nezâir müellifleri bu manayı birkaç ayette dile getirmişlerdir.

Fussilet: 41/14 (مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ) “...Hud'dan önce de...”¹³⁸

Fussilet: 41/42 (مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ) “...öncesinde...”¹³⁹

Ahkâf: 46/21 (مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ) “Hud'dan önce de...”¹⁴⁰

Bu ayetlerde “yed” kavramı ‘önce’ manasında kullanılmıştır. “Yed” kelimesinin izafe edildiği zamirin döndüğü aide göre takdir yapılır.

1.5.2.8. Ön/Ön taraf/Ön Kısım

“Yed” kavramının vücûh ve nezâir kitaplarında geçen manalarından biri de ‘ön’ manasıdır.

Sebe: 34/9 (مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ) “...Önlerine...”¹⁴¹

Yasin: 36/9 (مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ) “...Önlerine...”¹⁴²

¹³⁶ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, s. 333-34.; Hârûn b. Mûsâ, **a.g.e.**, s. 218.; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 548-49.

¹³⁷ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, s. 334.; Hârûn b. Mûsâ, **a.g.e.**, s. 218.; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 549.

¹³⁸ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, s. 334.; Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 549.

¹³⁹ Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 549.

¹⁴⁰ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, s. 334.; Hârûn b. Mûsâ, **a.g.e.**, s. 219.; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, s. 549.

¹⁴¹ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, s. 335.; Hârûn b. Mûsâ, **a.g.e.**, s. 219.

Yed kavramı vücûh ve nezâir müelliflerine göre bu ayetlerde ön taraf manasında kullanılmıştır. Vücûh ve Nezâir müellifleri “yed” kavramına hem hakiki hem yan anlam yüklemişlerdir.

1.6. KUR’AN’DA “YED” VE “YED’İN” BİR CÜZ’Ü ANLAMINDA KULLANILAN KELİMELER

Kur’an-ı Kerim’de “sağ el” anlamında olan toplam 7 adet يمين/*yemin* lafzı geçmektedir. Bu yemin lafzından 2 tanesi izafesizken,¹⁴³ 5 tanesi müfred müzekker muhatap zamirine¹⁴⁴ izafe edilmiştir. Toplam 6 adet de “sağ ellerinin malik olduğu” anlamında olan أيمن/*Eyman* lafzı geçmektedir. Bu lafızlardan 4 tanesi cem’ müzekker gaip zamirine,¹⁴⁵ 2 tanesi ise cem’ müennes gaip zamirine¹⁴⁶ izafe edilmiştir

13 yerde geçen “yemin”, “sağ taraf”, 14 yerde de “Eyman” lafzı “yemin, var güçleri ile yemin edenler ve sağ taraf”, anlamında kullanıldıkları için onlar bizim konumuzun dışında kalmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de iki yerde كف/*Keff* (avuç/aya)¹⁴⁷ lafzı geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’de 2 yerde el’in bir parçası olan أصابع/*esabi*’ (parmaklar)¹⁴⁸ lafzı geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’de 1 yerde de el’in bir parçası olan أنامل/*Enamil* (parmak uçları)¹⁴⁹ lafzı geçmektedir.

1.7. KELAM İLMİ AÇISINDAN “YED” KAVRAMI

“Yed” ifadesi, Allah’ın keyfiyeti bilinmeyen zati sıfatlarındandır. Nitekim O, kendisini ayetlerde de görüleceği üzere bu şekilde vasıflandırmıştır: “لَمَّا خَلَقْتُ لِمَا خَلَقْتُ” ve “يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ”/hayır, O’nun iki eli de açıktır.”¹⁵⁰

¹⁴² Hârûn b. Mûsâ, **a.g.e.**, s. 219.

¹⁴³ **Kur’an**, Sâffât Suresi, Ayet 93.; Hâkka Suresi, Ayet 45.

¹⁴⁴ **Kur’an**, Tâhâ Suresi, Ayet 17.; Tâhâ Suresi, Ayet 69.; Ankebût Suresi, Ayet 48.; Ahzâb Suresi, Ayet 50.; Ahzâb Suresi, Ayet 52.

¹⁴⁵ **Kur’an**, Nahl Suresi, Ayet 71.; Mu’minûn Suresi, Ayet 6.; Ahzâb Suresi, Ayet 50.; Meâric Suresi, Ayet 30.

¹⁴⁶ **Kur’an**, Nûr Suresi, Ayet 31.; Ahzâb Suresi, Ayet 55.

¹⁴⁷ **Kur’an**, Ra’d Suresi, Ayet 14.; Kehf Suresi, Ayet 42.

¹⁴⁸ **Kur’an**, Bakara Suresi, Ayet 19.; Nuh Suresi, Ayet 7.

¹⁴⁹ **Kur’an**, Âl-i İmran Suresi, Ayet 119.

¹⁵⁰ İbn Hüzeyme, **a.g.e.**, C. 1, s. 118.; Eş’arî, **a.g.e.**, s. 214.; Âcurrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 1177-8.; Lâlekâî, **a.g.e.**, cz. 3, s. 457.; Beyhakî, **a.g.e.**, C. 2, s. 118.

İmam Eş'ârî (ö. 324/935-36), “yedeyn” kavramının Allah’ın zati sıfatı olduğuna dair soru sorup, şöyle cevap veriyor. Şayet bize “Allah’ın elinin olduğunu mu söylüyorsunuz?” diye bir soru sorulursa, deriz ki; evet, Allah’ın elinin olduğunu söylüyoruz. Fetih: 48/10’da yer alan ayet “يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ/Allah’ın eli onların ellerinin üstündedir.” ve Sâd: 38/75’te yer alan ayet “لَمَّا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ/Ellerimle yarattığıma” buna delildir. Allah Resulünden de bunu destekler nitelikte olan “Allah, Âdem’in sırtını eliyle sıvazladı ve ondan nesli türedi.” hadisi şerif rivayet edilmiştir.¹⁵¹ Ayrıca Allah Resulünden rivayet edilen “Allah, Âdemi ve Adn cennetini eliyle yarattı. Tevrat’ı eliyle yazdı ve Tuba ağacını eliyle dikti.” hadisi de bunu destekler niteliktedir.¹⁵²

İmam Eş'ârî’ye göre: Sâd: 38/75’te yer alan “لَمَّا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ” ayeti şu dört manadan birini içerir.

1. Yedeyn kelimesi, iki nimettir.
2. Yedeyn kelimesi, iki azadır/eldir.
3. Yedeyn kelimesi, iki kudrettir.
4. Yedeyn kelimesi yukarıdaki üç manadan herhangi biri değildir. O kendisini vasıflandırdığı gibidir.

Ayette geçen “yedeyn” kelimesinin, iki nimet manasında olmamasının nedenini İmam Eş'ârî şu şekilde gerekçelendiriyor. عملت بيدي/Amiltu bi yedeyye’deki yedeyn, nimet manasında kullanılamaz. İki aza anlamında olması bize göre de muhaliflerimize göre de caiz değildir. Kudret manasında kullanılması da caiz değildir. Çünkü Allah için iki kudret düşünülemez. Geriye tek bir mana kalıyor. Yedeyn; nimet, kudret ve aza değildir. O, Allah’ın bir sıfatıdır. Yedeyn, el’dir ama bizim bildiğimiz gibi bir el değildir.¹⁵³

Eş'ârî’ye göre “yedeyn” kelimesi nimet manasında olsa, o vakit Âdem’in şeytana hiçbir üstünlüğü söz konusu olamaz. Çünkü Şeytan da onun nimetiyle var olmuştur.¹⁵⁴

İmam Beyhakî’ye (ö. 458/1066) göre, “yed” kelimesinin bazı ayetlerde farklı manalara gelmesi de muhtemeldir;¹⁵⁵

¹⁵¹ Eş'ârî, **a.g.e.**, s. 443.

¹⁵² Eş'ârî, **a.g.e.**, s. 445-46.

¹⁵³ Eş'ârî, **a.g.e.**, s. 455-46.

¹⁵⁴ Eş'ârî, **a.g.e.**, s. 456.

1. Kuvvet/Güç: “وَإِذْ ذَكَرْنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ/Güçlü kulumuz Davud’u an...” Sâd: 38/17. ayette güç/kuvvet anlamında kullanılmıştır.
2. Kudret/Hükümranlık: “إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ/Fazl Allah’ın elindedir...” Âli İmran: 3/73. ayette kudret ve hükümranlık anlamında kullanılmıştır.
3. Sıla/zaid: “مِمَّا عَمَلْتُمْ أُيُودِنَا/Bizim yaptığımız/yarattığımız...” Yasin: 36/71. ayette “yed” kelimesi sıla/zaid olarak kullanılmıştır.
4. Cariha/aza: “وَأَخَذَ بِيَدِكَ ضِعْفًا/Eline bir demet al...” Sâd: 38/44. ayette aza anlamında kullanılmıştır.

Fakat konu Sâd: 38/75. ayetinde “لَمَّا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ/Ellerimle yarattığıma...” yer alan “yedeyn” kelimesine gelince işler değişir. Bu ayette yer alan “yedeyn” kelimesinin cariha/aza’ya hamledilmesi caiz değildir. Çünkü Allah birdir. Onun hakkında parçacı düşünmek caiz değildir. Kuvvet, kudret, hükümranlık ve sıla’ya hamledilmesi de caiz değildir. Çünkü Âdem ile İblis arasında bir farkın olması lazım. Bizim için tek bir yol kalıyor o da “yedeyn” kelimesinin Allah’ın sıfatı olmasıdır.¹⁵⁶

İmam Mâtürîdî’ye (ö. 333/944) göre; Kalam ehli ve tevilciler, Sad 38/75’te yer alan “yed” kelimesine farklı anlamlar vermişlerdir. Kimi kuvvet, kimi de fiili Allah’ın zatına nispet ederek tevilde bulunmuştur. Fakat biz Rabbimizi kendisini kitabında tanıttığı gibi tanırız. O kendisini (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) olarak tanıtmıştır. O, mahlûkatta olan bütün sıfat ve manalardan münezzehtir. Bu sebeple ayette yer alan “yed” kelimesine farklı bir anlam vermek tekellüf/zorlama bir yorumdur.¹⁵⁷

Fahrüddîn er-Râzî’ye (ö. 606/1210) göre Allah’a isnat edilen “yed” konusunda ümmeti Muhammed ihtilaf etmiştir. Bu ihtilafı aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Mücessime: “Bu her insanda olduğu gibi cisimden meydana gelen bir organdır.” demiş ve görüşlerine “Onların yürüyecek ayakları mı var, yoksa tutacak elleri mi var, ya da görecek gözleri mi var, veya işitecek kulakları mı var?” (A’râf: 7/195) ayetini delil olarak ileri sürmüşlerdir. Mücessime bu ayetle şu şekilde kendilerine delil getirmişlerdir: “Allah Teala, putların uluhiyetini uzuvları bulunmadığı için tenkit

¹⁵⁵ Beyhakî, a.g.e., C. 2, s. 127.

¹⁵⁶ Beyhakî, a.g.e., C. 2, s. 127.

¹⁵⁷ Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, **Te’vîlatu’l-Kur’an**, İstanbul: Daru’l-Mizan, 2005, C. 12, s. 281-82.

etmiştir. Aynı şekilde eğer bu uzuvlar Allah'ta bulunmaz ise o zaman Allah'ın da ulûhiyeti tenkit edilir. Allah'ın ulûhiyetini tenkit etmek mümkün olmayınca, onun uzuvlarının bulunduğunu kabul etmek gerekir. Hem de “yed” kelimesi, el için kullanılır. Onu başka bir anlama hamletmek, asli manasını terk etmektir ki bu da caiz değildir.”¹⁵⁸

Mücessime'nin bu görüşünün yanlışlığını ortaya koymak, Allah'ın bir cisim olup olmadığı meselesine dayanır. Allah'ın cisim olmadığına delil şudur: “Cisim hareket ve sükûndan ayrı düşünülemez. Hareket ve sükûn ise sonradan olma yani muhdestir. Muhdesten ayrı düşünülmeleyen her şey muhdestir. Bir de her cismin belli bir miktarı vardır. Miktarı belli olan her şey muhdestir. Yine her cisim parçalardan meydana gelir. Parçalardan meydana gelen her cisim, bir araya gelme ve çözülme halini kabul eder. Bu durumda olan her şey kendisini meydana getiren bir parçaya muhtaçtır. Kendisini meydana getiren bir parçaya muhtaç olan her şey muhdestir. Bütün bu izahlardan sonra Allahın cisim olmadığı kesinleşti ve böylece onun elinin cismani olmadığı da ortaya çıkmış oldu.”¹⁵⁹

Fahrüddîn er-Râzî'ye göre tevhid ehlinin cumhuru ise Allah'a isnat edilen “yed” kelimesi hakkında iki görüşe ayrılmışlar.

Selef: Kur'an, Allah'ın elinin olduğuna delalet ettiğine göre, bize de iman etmek düşer. Akıl da Allah'ın elinin belli başlı cisimlerden veya parçalardan meydana gelmiş bir uzuv olduğunun imkânsızlığına delalet edince, bize de olduğu gibi iman etmekten başka bir şey kalmadı. Fakat Allah'ın eli nedir, hakikati nasıldır? tarzı sorulara gelince, bunları Allah'a havale ettik.¹⁶⁰

Kelamcılar: “Yed” kelimesinin Arap dilinde birçok anlamı vardır. Uzuv, nimet, kuvvet, mülk, tahsis veya alabildiğince özen gösterme manaları bunların başında gelir. Bu manalardan uzuv hariç, diğer bütün manalar Allah için düşünülebilir.¹⁶¹

Râzî, *Esâsü't-Takdîs* adlı kelim kitabında ise “yed” ile ilgili şu açıklamalarda bulunmaktadır. “Yed” kelimesi hakiki anlamda insana özgü olan uzuv için kullanılır. Fakat şu da var ki bazen mecaz yoluyla başka manalar için de kullanılabilir. يد السلطان فوق يد الرعية“Sultanın kudreti, tebaasının kudretinin üstündedir.” İbaresindeki “yed”den

¹⁵⁸ Râzî, a.g.e., C. 12, s. 36.

¹⁵⁹ Râzî, a.g.e., C. 12, s. 36.

¹⁶⁰ Râzî, a.g.e., C. 12, s. 37.

¹⁶¹ Râzî, a.g.e., C. 12, s. 37.

kast edilen mana kudret manasıdır. “Yed” kavramı nimet manasında da kullanılabilir. Çünkü “Yed” kavramının nimet manasında kullanılması, verilen nimetin el ile verilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶² Beydâvî (ö. 685/1286), “Yed” kavramının kudret manasında olduğunu vurgulamıştır.¹⁶³

¹⁶² Râzî, **Esasu't-Takdis**, s. 162.

¹⁶³ Beydâvî, **a.g.e.**, s. 190.

İKİNCİ BÖLÜM

“YED” KAVRAMININ TEFSİRLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ VE MEALLERDEKİ KULLANIMI

Bu bölümde öncelikle “yed” kavramının geçtiği ayetler hakiki, mecazi ve hem hakiki hem mecazi ayrımı esas alınarak tefsirler bağlamında değerlendirip ardından meallerdeki kullanımı değerlendirilecektir. “Yed” kelimesinin geçtiği bütün ayetleri meallerle değerlendirmeye tabi tutmak tezin hacmini büyüteceğinden dolayı sadece belirli ayetleri değerlendirmekle yetineceğiz.

2.1. “YED” KAVRAMININ HAKİKİ ANLAMDA KULLANILDIĞI AYETLERİN TEFSİR VE MEALLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm, hakiki manada kullanılan “yed” kelimeleriyle ilgili olduğu için sadece bir ayeti meallerle değerlendirmeye tabi tutacağız. Meal değerlendirmesinde farklı fikir dünyasına sahip mütercimlerin meallerini seçmeye özen gösterdik. Meal sıralamaları mütercimlerin soyisimlerinin alfabetik sıralamasına göredir.

2.1.1. Sâd: 38/44 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Sâd: 38/44 (وَخُذْ بِيَدِكَ ضِعْفًا)

Ayetin bağlamı şu şekildedir: (Zor günlerinde kendisiyle ilgilenmeyen karısına yüz sopa vuracağına dair yeminiyle ilgili olarak Eyyûb’a şöyle dedik): “(Ey Eyyûb!) Eline bir demet ekin sapı al, onunla eşine vur; böylece yeminini bozmamış olursun.¹⁶⁴

2.1.1.1. Sâd, 38/44 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

El...¹⁶⁵ El (aya) ...¹⁶⁶

¹⁶⁴ Mustafa Öztürk, **Kur’an-ı Kerim Meâli (Anlam ve yorum merkezli çeviri)**, İstanbul: Düşün Yay., 2011, s. 626.

¹⁶⁵ Mukâtil b. Süleymân, **Tefsiru Mukâtil**, Beyrut: Muessesetu’t-Tarihi’l-Arabî, 2002, C. 3, s. 648.; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd el-Âmülî et-Taberi el-Bağdâdî, **Camîu’l-Beyan an Te’vili Âyi’l-Kur’an**, Kahire: Daru’s-Selam, 2009, C. 8, s. 7013- 4.; Ebüs-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, **Ruhu’l-Meanî**, Lübnan: Daru’l-Fikr, 1997, C. 23, s. 306.; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleyman el-Useymin et-Temîmî, **Tefsiru Sureti Sad**, Riyad: Daru İbni’l-Cevzî, 2004., s. 190.

¹⁶⁶ İz b. Abdisselam, es-Sülemi, **Tefsiru’l-İz b. Abdisselam**, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2008., C. 2, s. 152.; Muhammed el-Emin el-Hererî eş-Şafîi, **Tefsiru Hedaiki’r-Ruhi ver-Reyhan**, Beyrut: Daru Tevki’n-Necat, 2001, C. 24, s. 399.

Değerlendirme: Bu ayette geçen yed kelimesi hakiki manada kullanılmıştır. Ayetin “Eline bir demet al ve onunla (eşine) vur; yeminini bozma”¹⁶⁷ mealinden anlaşılan Eyyüp (a.s)’ün eline bir demet (ot) alıp eşine vurmasıdır. Bakabildiğimiz tefsirlerde müfessirlerin çoğu “yed” kelimesini özel bir tefsire tabi tutmayıp hakiki manasıyla kullanmışlardır.

2.1.1.2. Sâd, 38/44 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Eline bir demet sap al.”¹⁶⁸

Ateş: “Eline bir demet sap al.”¹⁶⁹

Bayraklı: “Eline bir demet sap al.”¹⁷⁰

Bilmen: “Eline otlardan bir küçük demet al.”¹⁷¹

Bulaç: “Ve eline bir deste (sap) al.”¹⁷²

Çantay: “Eline bir demet sap al.”¹⁷³

DİB: “Eline bir demet sap al.”¹⁷⁴

Eliaçık: “Elinle bir demet al.”¹⁷⁵

Elmalılı: “Bir de al bir demet eline de.”¹⁷⁶

Esed: “Şimdi eline bir demet ot al.”¹⁷⁷

İslamoğlu: “Eline bir deste bitki al.”¹⁷⁸

Öztürk: “(Ey Eyyûb!)Eline bir demet ekin sapı al.”¹⁷⁹

¹⁶⁷ **Kur’an**, Sâd Suresi, Ayet 44.

¹⁶⁸ Salih Akdemir, **Son Çağrı Kur’an**, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2009, s. 455.

¹⁶⁹ Süleyman Ateş, **Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meâli**, Ankara: Kılıç Kitabevi, s. 455.

¹⁷⁰ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Meali**, İstanbul: Düşün Yay., 2016, s. 455.

¹⁷¹ Ömer Nasuhi Bilmen, **Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri**, İstanbul: Sentez Yay., 1985, C. 6, s. 3040.

¹⁷² Ali Bulaç, **Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, İstanbul: ÇıraYay., 2010, s. 457.

¹⁷³ Hasan Basri Çantay, **Kur’an-ı Hakîm ve Meâli Kerim**, İstanbul: Risale Basın Yayın, 1993, C. 3, s. 68.

¹⁷⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin) , **Kur’an-ı Kerim Meâli**, Ankara: T.D.V., 2007, s. 455.

¹⁷⁵ İhsan Eliaçık, **Yaşayan Kur’an Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir**, İstanbul: İnşa Yay., 2014, s. 262.

¹⁷⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, **Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meâli**, İstanbul: Ravza Yay., s. 455.

¹⁷⁷ Muhammed Esed, **Kur’an Mesajı**, İstanbul: İşaret Yay., 2002, s. 930.

¹⁷⁸ Mustafa İslamoğlu, **Hayat Kitabı Kur’an**, İstanbul: Düşün Yay., 2011., s. 905.

¹⁷⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 626.

Sülün: “Eline bir demet sap alıp.”¹⁸⁰

TDV: “Eline bir demet sap al.”¹⁸¹

Ustaosmanoğlu: “Elinle (yüz parçalı) küçük bir demet (sap) al da.”¹⁸²

Yılmaz: “Ve eline bir tutam ot mesabesinde ki sermayeni/baharatçılık için nane, fesleğen demeti al.”¹⁸³

Yüksel: Şimdi eline bir değnek alıp.”¹⁸⁴

Değerlendirme: Ayette geçen “yed” kelimesine hakiki anlamın dışında bir anlam verilmediği ortadadır. “Yed” kelimesi hakiki anlamda kullanıldığı için detaylı bir şekilde üstünde durma ihtiyacı duymadık. Bu bölümde bulunan “yed” kelimeleri hakiki manada kullanıldığı için tekrara düşmemek amacıyla Sâd: 38/44 ayeti dışındaki ayetler, meallerle mukayeseye tabi tutulmamıştır.

2.1.2. Nisa: 4/43 ve Mâide: 5/6-6 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Nisâ: 4/43 – Mâide: 5/6-6 (فَأَمْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ) , (وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ)

Ellerinizi...¹⁸⁵

Değerlendirme: Bu ayetlerdeki “yed” kelimelerinin geçtiği bağlam, teyemmüm ve abdestten bahsetmektedir. Abdest azaları yüz, kol, baş ve ayaklardır. Teyemmüm azaları da yüz ve kol’dur. Bu ayetlerde geçen “yed” kelimesi hakiki anlamıyla kullanılmıştır.

¹⁸⁰ Murat Sülün, **Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, İstanbul: Çağrı Yay., 2012., s. 456.

¹⁸¹ Türkiye Diyanet Vakfı (Hayrettin Karaman, Ali Özbek, vd.), **Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Ankara: T.D.V. Yay., 2010, s. 455.

¹⁸² Mahmut Ustaosmanoğlu (Ahmet Mahmut Ünlü, Ahmet Abdullah Kozlu, vd.), **Kur’ân-ı Mecîd ve Tefsirli Meâl-i Âlîsi**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007, s. 455.

¹⁸³ Hakkı Yılmaz, **Kur’an’ın Türkçe Meali**, İstanbul: İşaret Yay., 2015, s. 81.

¹⁸⁴ Edip Yüksel, **Mesaj Kur’an Çevirisi**, İstanbul: Ozan Yay., 2016, s. 358.

¹⁸⁵ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 375.; Taberî, **a.g.e.**, C. 3, s. 2349.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 3, s. 247-9.; Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverîdî el-Basrî, **en-Nüket vel-Uyun**, Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Sikafiyeye, C. 1, s. 492.; Ebü'l-Kasım Zeynüslâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyri en-Nisaburi eş-Şafîi, **Tefsiru'l-Kuşeyri (Letaifu'l-İşarat)**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, C. 1, s. 208.; Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi ez-Zemahşerî, **el-Keşşaf**, Mektebetu Mısır, C. 1, s. 448-9.; Râzî, **Tefsîru'l-Kebîr**, C. 10, s. 92.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 138.; Nâsrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil**, Kahire: Mektebetu't-Tevfikiyeye, C. 1, s. 278.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 5, s. 64-5.; Ahmed Mustafa Merâğî, **Tefsiru'l-Merâğî**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998, C. 2, s. 224.; Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed b. Âşûr, **et-Tahrir ve't-Tenvir**, Tunus: Daru't-Tunusiyye, C. 5, s. 70.

2.1.3. Mâide: 5/33 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Mâide: 5/33 (أَوْ تَقَطَّعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ)

Sağ elleri...¹⁸⁶

Değerlendirme: Ayetin bağlamı, Allah ve Resulüne savaş açanlarla alakalıdır. Bunların cezası öldürülmeleri veya idam edilmeleri yahut sağ elleri ve sol ayaklarının kesilmesi veyahut sürgüne gönderilmeleridir. Bu ayette geçen “yed” kelimesi hakiki anlamıyla kullanılmıştır.

2.1.4. Mâide: 5/38 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Mâide: 5/38 (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا)

Sağ elini (bilekten) ...¹⁸⁷ Elini...¹⁸⁸

Değerlendirme: Ayet, hırsızlık yapan erkek ve kadının ellerinin kesilmesinden bahseder. Ayette kullanılan “yed” kelimesi hakiki anlamında kullanılmıştır.

2.1.5. A'râf: 7/124 – Tâhâ: 20/71 – Şuarâ: 26/49 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

A'râf: 124 – Tâhâ: 71 – Şuarâ: 49 (لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ)

Ellerinizi...¹⁸⁹

Değerlendirme: Yukarıdaki ayetlerde geçen “yed” kelimeleri hakiki anlamlarıyla kullanılmıştır. Firavun'un sihirbazları Musa'ya (a.s.) iman edince, Firavun

¹⁸⁶ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 473.; Taberî,, **a.g.e.**, C. 4, s. 2854.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 213.;Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Murâdî el-Misrî en-Nehhâs, **Meani'l-Kur'an**, (Thk. Dr. Yahyâ Murad) , Kahire: Daru'l-Hadis, 2004, C. 1, s. 283.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 33.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 262.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 25.; Râzî, **a.g.e.**, C. 11, s. 170.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 339.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 176.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 118.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 6, s. 183.

¹⁸⁷ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 474.

¹⁸⁸ Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2867.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 218.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 285.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 36.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 264.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 27.; Râzî, **a.g.e.**, C. 11, s. 176.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 164.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 340.; Ebû'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâil b. Şihâbuddîn Ömer b. Kesir b. Dav' b. Kesir el-Kaysi el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkı eş-Şafî, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Âzim**, Kahire: Muessesetu Kurtuba, 2000, C. 5, s. 209.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 195.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 434.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 6, s. 192.

¹⁸⁹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 55.; Taberî,, **a.g.e.**, C. 5, s. 3596.; Yahyâ b. Sellâm, **Tefsiru Yahyâ b. Sellam**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004, C. 1, s. 267.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 24.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 187.; Râzî, **a.g.e.**, C. 14, s. 170.; Beydâvî, C. 1, s. 451.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 6, s. 364.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 9, s. 41.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 337.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 9, s. 54.; Hererî, **a.g.e.**, C. 10, s. 63.

da ceza olarak ellerini ve ayaklarını çaprazlama kestirip sonra da onları ağaçta sallandıracağını söylemiştir.

2.1.6. A'râf: 7/195 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

A'râf: 7/195 (أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْتَاطُونَ بِهَا)

Elleri...¹⁹⁰

Değerlendirme: Bu ayette geçen “yed” kelimesi müfessirler tarafından hakiki anlamıyla yorumlanmıştır. Ayetin bağlamı, Allah’a ortak koşulan putlarla alakalıdır. İbarenin tercümesi “Onların tutacak elleri mi var?”¹⁹¹ şeklindedir.

2.1.7. Nûr: 24/24 – Yâsîn, 36/65 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Nûr: 24/24 – Yâsîn: 36/65 يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Elleri...¹⁹²

Değerlendirme: Ayetlerin bağlamı kişinin işlediği günahlara karşı insanın azalarının aleyhte şahitlik yapmasıyla alakalıdır. Bu azalardan biri de el'dir. Bu ayette geçen “yed” kelimesi hakiki anlamıyla kullanılmıştır.

2.2. “YED” KAVRAMININ MECAZİ ANLAMDA KULLANILDIĞI AYETLERİN TEFSİR VE MEALLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm, mecazi manada kullanılan “yed” kavramıyla ilgilidir. Bu bölümde müfessirlerin görüşleriyle beraber 10 ayeti meallerle değerlendirmeye tabi tutacağız. Meallerle değerlendirmeye tabi tutacağımız ayetlerin dizimi Mushaf sırasına göre düzenlenmiştir. Meal değerlendirmesine tabi tutmayacağımız ayetlerin de sıralaması Mushaf sırasına göredir.

¹⁹⁰ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 81.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3736.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 143.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 287.; Râzî, **a.g.e.**, C. 15, s. 75.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 473.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 9, s. 210.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 466.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 9, s. 222.

¹⁹¹ Çantay, **a.g.e.**, C. 1, s. 359.

¹⁹² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 584.; Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 817.; Taberî, **a.g.e.**, C. 7, s. 6016.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 10, s. 126.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1018.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 28.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 362.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 281.; Râzî, **a.g.e.**, C. 24, s. 169.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 130.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 151.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 10, s. 201.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 18, s. 190.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 6, s. 340.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 18, s. 190.

2.2.1. Bakara: 2/66 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/66 (فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا)

2.2.1.1. Bakara: 2/66 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

(Balıkları avlamadan) önce...¹⁹³ Onlardan sonrakiler...¹⁹⁴ Kasaba ahalisi...¹⁹⁵ İşledikleri günahlar...¹⁹⁶ Onlarla beraber olanlar...¹⁹⁷ İşledikleri hatalar...¹⁹⁸ O gün o olaya şahit olan insanlar için...¹⁹⁹ Onlara yakın olan beldeler...²⁰⁰

Değerlendirme: Bu ayetin sibakı cumartesi gününün kutsallığını ihlal eden Yahudilerin aşağılık bir halde yaşamaya mahkûm edilmelerinden bahseder. Müfessirlerden bazıları لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا ‘yı olayın nedeni olarak algılayıp “işledikleri günahlar ve hatalar sebebiyle” şeklinde mana vermiştir. Diğer bir kısım müfessirler ise لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا ‘yı yaşanan olayın nedeni olarak değil de kimlere ibret olacağı üzerinde durmuşlardır. Bu yüzden mana verirken “ onlardan sonrakiler... Kasaba ahalisi... Onlarla beraber olanlar... Onlara yakın olan beldeler...” şeklinde mana vermişlerdir. Yukarıda verdiğimiz manalar sadece لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا ‘nın manasıdır.

Sonuç olarak bu ayette geçen “yedeyn” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır.

2.2.1.2. Bakara: 2/66 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Hem o olayı yaşamış olanlara...”

Ateş: “Önündekilere...”

Bayraklı: “Bizzat görenlere...”

Bilmen: “O zamandakilere...”

Bulaç: “hem çağdaşlarına...”

Çantay: “Hem önündekilere (o zaman hazır olanlara),”

¹⁹³ Mukâtil, a.g.e., C. 1, s. 113.;

¹⁹⁴ Taberî, a.g.e., C. 1, s. 463.; Mâverdi, a.g.e., C. 1, s. 136.

¹⁹⁵ Mâtürîdî, a.g.e., C. 1, s. 152.; Mâverdi, a.g.e., C. 1, s. 136.

¹⁹⁶ Mâtürîdî, a.g.e., C. 1, s. 152.; Mâverdi, a.g.e., C. 1, s. 136.

¹⁹⁷ Mâverdi, a.g.e., C. 1, s. 136.; Hererî, a.g.e., C. 1, s. 466.

¹⁹⁸ Mâverdi, a.g.e., C. 1, s. 136.

¹⁹⁹ İbn Kesir, a.g.e., C. 1, s. 440-1.

²⁰⁰ İbn Âşûr, a.g.e., C. 1, s. 546.

DİB: “Hem onu görenlere...”

Eliaçık: “Hem öncekiler...”

Elmalılı: “Önündekilere...”

Esed: “Hem kendi zamanları...”

İslamoğlu: “Hem ilk kuşaklar...”

Öztürk: “Hem o devirde yaşayıp görenler...”

Sülün: “Önündekilere...”

TDV: “Hadiseyi bizzat görenlere...”

Ustaosmanoğlu: “Biz onu, önünde bulunan (geçmiş ümmetlere de, muasır)lar(ın)a da,”

Yılmaz: “Çağdaşlarına...”

Yüksel: “Çağdaşlarına...”

Değerlendirme: Akdemir, Bayraklı, Bilmen, Bulaç, Esed, DİB, İslamoğlu, Öztürk, TDV, Yılmaz ve Yüksel’in vermiş oldukları manalardan ayetin manası tam anlaşılıyor. Çantay ve Ustaosmanoğlu parantez içi ifade yardımıyla manayı anlaşılabilir kılmışlardır. Ateş, Elmalı ve Sülün ise “yedeyn” ifadesini “önündekiler” olarak tercüme etmişlerdir. Bunun yerine “olaya şahit olanlara/bizzat görenlere/çağdaşlarına” manalarını tercih etselerdi ayetin manası daha anlaşılır olurdu.

Mütercimlerden hiçbiri Mâtürîdî ve Mâverdînin tercihlerinden biri olan “işledikleri günahlar/hatalar sebebiyle” manasını tercih etmemişlerdir.

2.2.2. Mâide: 5/64 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Maide: 5/64 (بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ)

2.2.2.1. Mâide: 5/64 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Cömert...²⁰¹ Nimet (din ve dünya)...²⁰² Kuvvet (mükafat ve sevap)...²⁰³ Hükümrancılık (dünya ve ahiret)...²⁰⁴ Kudreti sonsuz, dileği hemen yerine gelir, nimeti bol ve dileğinin önüne geçilmez...²⁰⁵

Değerlendirme: Allah'a izafe edilen “yed” kavramını hakiki anlamıyla anlamamamız gerekir. ²⁰⁶ Çünkü غلّ اليد ve بسط اليد cimrilik ve cömertlikten kinayedir. Bu kalıpları kullananların asıl amacı birinin elinin olduğunu söylemek değil, cimri veya cömert olduğuna vurgu yapmaktır.

Zemahşerî (ö. 538/1144) bu ayette akla gelebilecek bir soruyu sorup, şu şekilde cevaplandırıyor. “Yed” kavramının يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ de müfred, بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ de ise tesniye kullanılmasının sebebi nedir? Allah’ın ne denli cömert olduğuna vurgu yapılmak için tesniye kullanıldı. Çünkü cömertliğin en üst seviyesi insanın iki eliyle infakta bulunmasıdır. Durum böyle olunca bu şekilde mecaz olarak kullanıldı.²⁰⁷

Râzî bu ayette iki farklı manaya değinmiştir. Eğer يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ’a cimrilik manası verirse, بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ’ye de cömertlik manası vermemiz gerekir. Eğer يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ’a nimet manası verirse, بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ’ye de din ve dünya nimeti veya zahir ve batınî nimet manalarını vermemiz gerekir. İddia edildiği gibi, bu ayette yer alan “yed” kapalı ve engelleyen manasında değildir.²⁰⁸ “Yedeyn” kavramının tesniye olarak kullanılması ise cömertlikteki mübalağaya delalet etmesi içindir.²⁰⁹

Selef âlimlerine göre bu ayette geçen بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ ibaresi müteşabihattandır. Te’vilini Allah’a bırakmak en sağlam yoldur. Allah Resulünün de Allah’a “yed” isnat ettiği vakidir. Ayrıca Allah Resulünün ashabından hiçbirinin “yed” kavramını nimet

²⁰¹ Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2947.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 266-7.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 44.; Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, **Zadü'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir**, el-Mektebetu'l-İslami, C. 2, s. 393.; Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 37.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 351.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 265-66.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 466.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 6, s. 250.; Hererî, **a.g.e.**, C. 7, s. 360.

²⁰² Mâverîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; İz b Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.

²⁰³ Mâverîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; İz b Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.

²⁰⁴ Mâverîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; İz b Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.

²⁰⁵ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 272.

²⁰⁶ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 266-7.

²⁰⁷ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 44-5.

²⁰⁸ Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 37.

²⁰⁹ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 351.

veya kudret olarak te'vil ettikleri rivayet edilmemiştir. “Yed” kavramını ayette geçtiği gibi kabul etmişlerdir. Bu tür konularda eğer söz gümüşse, sükût altındandır.²¹⁰

Sonuç olarak selef âlimlerine göre bu ayette geçen “yed” kavramı tevil edilmeden olduğu gibi bırakılmalıdır.

2.2.2.2. Mâide: 5/64 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Hayır! O’nun iki eli de açıktır. Dilediği gibi harcar.”

Ateş: “Hayır, Allah’ın iki eli de açıktır, dilediği gibi verir.”

Bayraklı: “Bilakis, Allah’ın elleri açıktır/cömerttir, dilediği gibi verir.”

Bilmen: “Hayır, bilakis (Cenâb-ı Hakk’ın) iki eli açıktır, dilediği gibi infakta bulunur.”

Bulaç: “Hayır; O’nun iki eli açıktır, nasıl dilerse infak eder.”

Çantay: “Hayır, (Allah’ın) iki eli de açıktır. Nasıl dilerse öyle infak eder.”

DİB: “Hayır; O’nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir.”

Eliaçık: “Tam tersi Allah çok cömerttir; layık gördüğüne nimetini yağdırır.”

Elmalılı: “Hayır! Onun iki eli de açık, dilediği gibi bahşediyor!”

Esed: “Tersine, O’nun elleri sonuna kadar açıktır: O, (lütfunu) dilediği gibi dağıtır.”

İslamoğlu: “Aksine O’nun iki eli de sonsuzca açıktır, (lütfunu) dilediği gibi dağıtır.”

Öztürk: “Gerçek şu ki Allah’ın nimetleri sonsuz, cömertliği sınırsızdır; fakat O, nimetleri nasıl dilerse öyle verir.”

Sülün: “Hayır! O’nun iki eli de açıktır; ama O nasıl dilerse öyle harcıyor.”

TDV: “Bilakis, Allah’ın elleri açıktır, dilediği gibi verir.”

Ustaosmanoğlu: “Hayır! O’nun (şekilden münezzeh olan) iki eli de açıktır (ki onlar, cömertlik ve nimetini temsil etmektedirler), O dilediği şekilde infak eder(, istediğine istediği kadar verir).”

²¹⁰ Âlûsî, a.g.e., C. 6, s. 265-6.

Yılmaz: “Tam tersi Allah’ın iki eli açıktır; dilediği gibi harcar.”

Yüksel: “Hâlbuki O’nun iki eli de açık olup dilediği gibi harcamakta.”

Değerlendirme: Öztürk, Eliaçık ve Bayraklı ayette geçen ibareyi “cömertlik” olarak tercüme ettikleri için ayet gayet anlaşılır bir hal almıştır. Ustaosmanoğlu ise ayetin lafzına bağlı kalarak tercüme edip, mecazi anlamını ise parantez içi ifadeyle vermiştir. Diğer mütercimler ise mecazi anlamını vermek için Türkçe de cömertlikten kinaye olan “eli açık”²¹¹ kalıbını kullanmayı tercih etmişlerdir.

2.2.3. A’râf: 7/17 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

A’râf: 7/17 (ثُمَّ لَا تَبْتَئُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ)

Ayetin bağlamı, İblis’in insanı yoldan çıkarmak için elinden geleni yapacağını ahdetmesiyle alakalıdır.

2.2.3.1. A’râf: 7/17 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Ahiretle (ilgili konularda şüpheye düşürerek) ve dünyaya (ilgilerini arttırarak)...²¹² Onlara haktan yanaymış gibi gözükerek batılı süsleyerek...²¹³ Altlarından girip üstlerinden çıkacağım...²¹⁴ Gördükleri...²¹⁵ Kalan ömürlerinde itaatten uzaklaştırarak...²¹⁶

Değerlendirme: Ayeti kerimede yer alan ibare, müfessirler tarafından farklı şekillerde anlaşılmıştır. Müfessirlerden bazıları ثُمَّ لَا تَبْتَئُهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ شَمَانِيهِمْ bu kavramlara farklı anlamlar vermişler, bazıları da bir bütün olarak tek bir anlam altında birleştirmişlerdir. Yukarıda genel itibariyle anlamları toparlamaya çalıştık. Bazen sadece مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ ‘in manasını bazen de مِنْ خَلْفِهِمْ ‘in manasını birlikte verdik.

²¹¹ Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 787.

²¹² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 31.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 204-5.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 2, s. 206.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 209.

²¹³ Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3460.

²¹⁴ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 204-5.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 2, s. 207.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 326.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 147.; İbn Atiyye el-Endülüsî, **el-Muharreru’l-Veciz**, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001, C. 2, s. 381.; Râzî, **a.g.e.**, C. 14, s. 35.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 425.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 8, s. 140.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 273.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 8, s. 50.

²¹⁵ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 2, s. 207.

²¹⁶ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 2, s. 207.

Taberî (ö. 310/923) bu konudaki rivayetleri zikrettikten sonra, rivayetler arasında şu tercihte bulunuyor: “Onlara haktan yanaymış gibi gözükerek batılı süsleyerek sokulacağım/yanaşacağım.”

Zemahşerî’ye göre ise bu bir meseldir.* Bir kişinin düşmanı nasıl sağdan, soldan, önden ve arkadan yaklaşıyorsa, aynı şekilde şeytan da nereden fırsat bulursa oradan yaklaşip vesvese verecek.²¹⁷ Yani elinden geleni yapacak. Bu görüşü “altlarından girip üstlerinden çıkacak” şeklinde tercüme ettik.

Râzî bu ayette dört yönünün zikredilip “alt ve üst”ün zikredilmemesinin hikmetini şöyle dile getiriyor. “Şeytan, ‘sonra önlerinden, arklarından, sağ ve sollarından onlara sokulacağım.’ sözünü söyleyince melekler insanlık için hüzne boğuldu. “Melekler: Ey Rabbimiz, insanlık Şeytandan nasıl kurtulacak? dediler.” Allah meleklerle, insanlığın kurtuluşu için iki yönün baki kaldığını vahyetti. Bu iki yön alt ve üsttür. İnsanlık boyun eğerek ellerini dua için yukarıya doğru kaldırır veya alnını huşu ile secdeye bırakırsa yetmiş senelik günahlarını bağışlarım.”²¹⁸ dedi.

İbn Âşûr’a (1879-1973) göre de bu bir meseldir. Şeytanın insana sağdan, soldan, önden ve arkadan yaklaşması gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak Şeytan insanın nefesine ve aklına vesvese vererek ona yaklaşır. Ayette zikredilen dört yön, hakiki değil mecazi anlamıyla kullanılmıştır.²¹⁹ Yani şeytan insana vesvese verebilmek için elinden geleni yapacaktır.

2.2.3.2. A’râf: 7/17 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Önlerinden, arkalarından...”

Ateş: “Sonra (onların) önlerinden, arkalarından...”

Bayraklı: “Önlerinden, arkalarından...”

Bilmen: “Onların önlerinden, arkalarından...”

Bulaç: “Onlara önlerinden, arkalarında...”

Çantay: “Onların önlerinden, arkalarından...”

* Mesel, belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşarak halka mal olan anonim özdemiş ve atasözüne denir. (Prof. Dr. Ali Bulut, **Belagat Terimler Sözlüğü**, İstanbul: İFAV, 2015, s. 293.).

²¹⁷ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 147.

²¹⁸ Râzî, **a.g.e.**, C. 14, s. 35.

²¹⁹ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 8, s. 141.

DİB: “Onlara önlerinden, arkalarından...”

Eliaçık: “Önlerinden, arkalarından...”

Elmalılı: “Sonra önlerinden ve arkalarından...”

Esed: “Hem açıktan açığa, hem de akıllarının ermediği yol ve yöntemlerle...”

İslamoğlu: “Hem doğrudan ve açıktan...”

Öztürk: “Onların altlarından girip üstlerinden çıkacağım.”

Sülün: “Önlerinden, arkalarından...”

TDV: “Önlerinden, arkalarından...”

Ustaosmanoğlu: “Hem önlerinde (ki ahiret meselelerinde) n,”

Yılmaz: “Önlerinden, arkalarından...”

Yüksel: “Önlerinden, arkalarından...”

Değerlendirme: İbarede kast edilen mana “altlarından girip üstlerinden çıkacağım/onlara göz açtırmayacağım/fırsat vermeyeceğim” şeklindedir. Mütercimlerden bu manayı en iyi şekilde Öztürk, ifade etmiştir. Esed ile İslamoğlu'nun verdiği mana da buna biraz yakındır. Eliaçık, ibareyi olduğu gibi tercüme ettikten sonra dipnotta “sağlarından, sollarından, arkalarından, önlerinden..” ibaresinin, Türkçe de “akla hayale gelmedik yollardan”, “hiçbir fırsatı kaçırmadan, her fırsatta”, “kafasına kırk tilki dolaştırıp hiçbirinin kuyruğunu birbirine değdirmeden”, “bin bir dolap çevirip düzen kurarak” gibi anlamlara geleceğini belirtmiştir.²²⁰ Diğer mütercimler ise olduğu gibi tercüme ettikleri için mana biraz donuk kalmıştır. Bu tür yerlerde lafza bağlı kalmak yerine ibareyi en iyi şekilde okuyucuya nasıl aktarırım kaygısı gütmek daha yerinde olur. Bu sebeple kelimelere tek tek mana verileceğine Öztürk gibi toplu bir mana verilse daha faydalı olacağı kanaatindeyiz. Mütercimlerin kelimelere ayrı ayrı mana verip akla ilk gelen anlam ile çeviri yapmaları onların çeviri esnasında tefsirlere başvurmadıklarını gösterir.

²²⁰ Eliaçık, **a.g.e.**, s. 625.

2.2.4. A'râf: 7/57 – Furkan: 25/48 – Neml: 27/63 Ayetlerinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

A'râf: 7/57 – Furkan: 25/48 – Neml: 27/63 (بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ), Mücadele: 58/12-13 (بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ), Sebe': 34/46 (بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ), Âl-i İmran: 3/50; Saf: 61/6 (وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْ مِنَ التَّوْرَةِ)

Mücadele: 58/12-13 - Sebe': 34/46 -Âl-i İmran: 3/50 – Saf, 61/6 ayetlerinde yer alan yedeyn kelimeleri, A'râf: 7/57 – Furkan: 25/48 – Neml: 27/63 ayetlerinde yer alan yedeyn kavramları ile aynı anlamda olduğu için tek bir başlık altında ele almayı uygun gördük. Sadece Zemahşerî ve Râzî, Sebe': 34/46'da yer alan “yedeyn” kavramına “yakın”²²¹ anlamını vermişlerdir. Bu takdirde ayet'in manası “yakın olan şiddetli azaba karşı...” şeklinde olur.

2.2.4.1. A'râf: 7/57 – Furkan: 25/48 – Neml: 27/63 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Önünden veya önce...²²²

Değerlendirme: Araplar her ne olursa olsun bir şey başka bir şeyden önce meydana gelirse جاء بين يديه/câe beyne yedeyhi, derler. Bu kullanım o kadar yaygınlaştı ki Araplar, azası (eli) olsun olmasın her şey için bu ibareyi kullanmaya başladılar.²²³

İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) konuya kelami bakış açısıyla yaklaşmıştır: Yağmur ile beraber yed'in zikredilmesinden nasıl uzuv anlaşılıyorsa aynı şekilde Allah ile beraber zikredildiğinde de uzuv olarak anlaşılmamalıdır. Çünkü Allah'ın uzuvları yoktur.²²⁴

Araplar “yedeyn” kavramını ön veya önce anlamında mecaz olarak kullanırlar. إن الفتن تحدث بين يدي الساعة “fitneler kıyametten hemen önce baş gösterir.” dedikleri zaman bununla kastettikleri “hemen önce” manasıdır. İnsanın iki eli, insanın önündedir.

²²¹ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 614.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 233.

²²² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 42.; Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 1, s. 485.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3540.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 10, s. 259.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 385.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 4, s. 148.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 161.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 413.; Râzî, **a.g.e.**, C. 14, s. 115-6.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 249.; Ebu Hayyan el-Endülüsî, **Tefsiru Bahri'l-Muhit**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993, C. 4, s. 320.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 6, s. 325.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 5, s. 216.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 326.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 8, s. 180.; Hererî, **a.g.e.**, C. 9, s. 355.

²²³ Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3540.

²²⁴ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 10, s. 259.

Bir şey, başka bir şeyin önüne geçtiğinde mecaz yoluyla bunu ifade etmek için o şey “yedeyn” lafzıyla kullanılır.²²⁵

Sonuç olarak müfessirlerin yorumundan anlaşıldığı kadarıyla bu ayette geçen “yedeyn” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır.

2.2.4.2. A'râf: 7/57 – Furkan: 25/48 – Naml: 27/63 Ayetlerinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “(İnsanlara duyduğu yoğun) sevginin bir müjdesi olarak...”

Ateş: “Rahmetinin önünden...”

Bayraklı: “Rahmetinin önünden...”

Bilmen: “Rahmetinin önünde...”

Bulaç: “Rahmetinin önünde...”

Çantay: “Rahmetinin önünden...”

DİB: “Rahmetinin önünde...”

Eliaçık: “Sevgi ve merhametin...”

Elmalılı: “Rahmetinin önünden...”

Esed: “Rahmetinin önünde...”

İslamoğlu: “Rahmetinin önüne katıp...”

Öztürk: “Rahmetinin eseri olan yağmurdan önce...”

Sülün: “Rahmetinin önünden...”

TDV: “Rahmetinin önünde...”

Ustaosmanoğlu: “Rahmetinin (eseri olan yağmurun) önünde...”

Yılmaz: “Rahmetinin önünde...”

Yüksel: “Rahmetinin bir ön müjdesi...”

Değerlendirme: Akdemir ve Eliaçık ibarede yer alan “yedeyn” kavramına mana vermemişlerdir. Onların dışındaki mütercimler ise “yedeyn” kavramına “ön” manası

²²⁵ Râzî, a.g.e., C. 14, s. 114-5.

vermişlerdir. Mütercimlerin tercih ettiği mana, müfessirlerin verdikleri manayla uyumludur.

2.2.5. A'râf: 7/149 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

A'râf: 7/149 (وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيُّدِيهِمْ)

Ayetin bağlamı, Musa'nın (Sina dağına) gidişinden sonra İsrailoğulları (Sâmiri'nin telkinine uyarak altın, gümüş gibi) süs eşyalarından böğürme sesi çıkarabilen bir buzağı heykeli yapıp o buzağı heykeline taptıktan sonra pişman olmalarıyla alakalıdır.²²⁶

2.2.5.1. A'râf: 7/149 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Büyük pişmanlık duydular...²²⁷

Değerlendirme: Bu ayette kullanılan ibareye müfessirlerin hepsi “pişmanlık” anlamı vermişlerdir.

Zemahşerî bunu şu şekilde dile getirmiştir: “Buzağıya ibadetten dolayı pişmanlık ve üzüntüleri arttığımda... Çünkü pişman ve üzüntülü olan kişi kederinden dolayı ellerini ısırır ve elleri ağzının içine düşer.”²²⁸

Zeccac'a göre ise “ellerine pişmanlık düşürüldü” ifadesi, “kalplerine ve nefislerine pişmanlık düştü” anlamındadır.²²⁹

2.2.5.2. A'râf: 7/149 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Büyük bir pişmanlık ve çaresizlik içinde ellerini ısırarak:”

Ateş: “(Pişmanlıklarından ötürü) başları elleri arasına düşürüldü...”

Bayraklı: “Pişman olup da...”

Bilmen: “Vaktâ ki nedâmete düştüler...”

²²⁶ Kur'an, A'râf Suresi, Ayet 140-42.

²²⁷ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 64.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3638.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 68.; Nehâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 399.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 358.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 358.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 455-56.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 263.; Râzî, **a.g.e.**, C. 15, s. 8.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 459.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 6, s. 395.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 9, s. 95.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 404.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 9, s. 112.; Hererî, **a.g.e.**, C. 10, s. 138.

²²⁸ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 203.

²²⁹ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 203.

Bulaç: “(Yaptıklarından dolayı pişmanlık duyup, başları) elleri arasına düşürüldü...”

Çantay: “Vaktâki (buzağıya tapmaktan) çok pişman oldular...”

DİB: “İsrailoğulları (yaptıklarına) pişman olup...”

Eliaçık: “Pişmanlık içinde ellerini dizlerine vurarak...”

Elmalılı: “Vaktâ ki ellerine kırağı düşürüldü...”

Esed: “Pişmanlık içinde ellerini dizlerine vurup da...”

İslamoğlu: “Pişmanlık içinde elleri kolları dökülüp de...”

Öztürk: “Büyük pişmanlık duydular...”

Sülün: “Elleri (pişmanlık ve hasretle dövüp durdukları bağrılarından iki yana) düşünce...”

TDV: “Pişman olup da...”

Ustaosmanoğlu: “(Pişmanlık) içlerine düşürüldü...”

Yılmaz: “Gözlerinin Önüne geldi...”

Yüksel: “Yaptıklarına pişman olup...”

Değerlendirme: Elmalılı yaptığı tercümeyle tefsirde şu şekilde açıklamıştır. “Kırağı hem soğukla alakadar hem de cüzi bir sıcaklıkla derhal eriyiverir bir şey olmak itibariyle eline kırağı düşen hem müteessir olmuş hem de eline bir şey geçmemiş demek olacağından bu tabir, akıbeti hüsrân ve nedamete düşenler hakkında darbı mesel olmuştur.”²³⁰

Ateş: Ne zaman ki (pişmanlıklarından ötürü) başları elleri arasına düşürüldü... İyice düşünüldüğünde, bu tercümenin aslında herhangi bir anlama gelmediği görülecektir. Çünkü Ateş’in, başları elleri arasına düşürüldü diye tercüme ettiği سَوِّطَ فِي أَيْدِيهِمْ /sukite fi eydihim ibaresi, pişman oldular anlamındadır. Bu gerçek göz önüne alınarak Ateş’in tercümesi yeniden okunacak olursa şöyle bir ifade ortaya çıkacaktır: Ne zaman ki (pişmanlıktan ötürü) pişman oldular.²³¹

²³⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul: Azim Dağ., C. 4, s. 136.

²³¹ Abdülcélil Bilgin, **Kur’an’daki Deyimler ve Zemahşerî’nin Keşşafı**, Ankara: Ankara Okulu Yay.,

Ateş'in tercümesine yönelik yapılan eleştiriler Bulaç'ınki için de geçerlidir.²³² Yılmaz ise **سُقُطَ فِي أَيْدِيهِمْ** ibaresini, "gözlerinin önüne geldi" şeklinde tercüme etmiştir. Baktığımız tefsirlerden bu şekilde bir manaya rastlamadık. Diğer mütercimler ise yaptıkları tercümelemlerle manayı anlaşılır kılmışlardır.

2.2.6. İsrâ: 17/29 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

İsrâ: 17/29 (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ)

2.2.6.1. İsrâ: 17/29 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Cimrilik...²³³ Sadaka...²³⁴ Allah'a İtaatsizlik...²³⁵ Hayırlı işlerden imtina...²³⁶

Değerlendirme: Ayet hakkında yapılan yorumlardan anlaşıldığı kadarıyla buradaki "yed" kelimesine hakiki mana veren olmamıştır. 233. dipnottan da anlaşıldığı gibi müfessirler genel olarak bu ayetten "cimrilik" manasını anlamışlardır.

Fahrüddîn Râzî, ayetin tefsirini şu şekilde özetlemektedir: Bilginler/Filozoflar ahlak kitaplarında her insanın ifrat ve tefrit olmak üzere iki yönünün olduğunu zikrederler. Bu iki yön de zem edilmiştir. Cimrilik harcamamada ifrattır. Savurganlık ise harcamada tefrittir. Doğru olan mutedil ve orta yollu olmaktır.²³⁷

Bu ayette geçen ibarede isti'are-i temsiliyye* vardır.²³⁸ Şöyle ki cimrilik yapıp infak etmekten geri duranın durumu elini boynuna bağlayan kişinin durumuna benzetilmiştir.²³⁹

2014, s. 215.

²³² Bilgin, **a.g.e.**, s. 215.

²³³ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 529.; Taberî, **a.g.e.**, C. 6, s. 5160.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 8, s. 263-4.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 187.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 15.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 450.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 5, s. 30.; Râzî, **a.g.e.**, C. 20, s. 156.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 723.; Ebu Hayyan, **a.g.e.**, C. 6, s. 28.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 8, s. 476.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 15, s. 93.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 5, s. 309.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 84.; Hererî, **a.g.e.**, C. 16, s. 80.; Muhammed Bedruddin et-Tillowî, **Hulasatu'l-Beyan**, 2017, s. 284.

²³⁴ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 1, s. 131. (Tefsirde geçen cümlelerin lafzi tercümesi şu şekildedir: Allah için infak et. Yoksa elini boynuna bağlayıp bir daha açamayan kimse gibi olursun. Bu nedenle sadaka manası verdik.)

²³⁵ Taberî, **a.g.e.**, C. 6, s. 5161. (Bu mana Katade'den yapılan rivayettir.)

²³⁶ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 653.

* İsti'are-i temsiliyye; aralarındaki benzerlikten dolayı, esas manası dışında bir manaya kullanılan terkiptir. Bunda esas manayı kastetmeye engel bir karine (ipucu) de bulunur. Bu isti'areye "mürekkep isti'are" de denir. (Dr. Nusrettin Bolelli, **Belâğat**, İstanbul: İFAV, 2013, s. 134.)

²³⁷ Râzî, **a.g.e.**, C. 20, s. 156.

²³⁸ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 15.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 15, s. 84.

²³⁹ Hererî, **a.g.e.**, C. 16, s. 101.

Müfessirlerimizin açıklamalarından anladığımız kadarıyla غل اليد denilince, kapalı el kastedilmeyip, cimrilik kastedilir. Aynı şekilde بسط اليد denilince de açık el kastedilmeyip, cömertlik veya savurganlık kastedilir. Örfümüzde de birinin cimri olduğunu ifade etmek istediğimizde elimizi yumruk şeklinde sıkarız. Kastımız kişinin cimri olduğunu dile getirmektir. Bu ayet “Ne cimri ol ne savurgan! Orta yolu tut...” şeklinde tercüme edilebilir.

2.2.6.2. İsrâ: 17/29 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Eli sıkı olma; ama [bakmakla yükümlü olduğun kimseler tarafından] kınanan ve [yitirdiklerinin] özlemini çeken biri olmaman için de elini alabildiğince açma!”

Ateş: “El(ler)ini boynuna bağlamış yapma, tamamen de açma.”

Bayraklı: “Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme ve büsbütün de açıp tutumsuz olma!”

Bilmen: “Ve elini boynuna bağlanmış kılma ve onu büsbütün de açma.”

Bulaç: “Elini boynunda bağlanmış olarak kılma, büsbütün de açık tutma.”

Çantay: “Elini boynuna bağlı olarak asma Onu büsbütün de açıp saçma.”

DİB: “Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma.”

Eliaçık: “Ne cimri ol, ne de israf et.”

Elmalılı: “Hem elini boynuna bağlayıp asma (cimrilik etme), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme)”

Esed: “Ve ne elini boynuna bağlayıp kilitli tut, ne de sonuna kadar açıp varını yoğunu ortaya dök)”

İslamoğlu: “Ne ellerini boynuna bağlayıp (cimrilik yap), ne de onları büsbütün açarak (saçıp savur);”

Öztürk: “Eli sıkı, cimri birisi olma; ama hepten savurganlık da yapma.”

Sülün: “Elini ‘boynuna asılı’ hâle getirme, onu büsbütün de açma.”

TDV: “Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma.”

Ustaosmanoğlu: “(Aşırı cimrilikten dolayı) elini boynuna bağlanmış (gibi sıkı) yapma, (eline geçeni saçıp savurarak) onu tam bir açışla da yayma”

Yılmaz: “Ve elini boynuna bağlanmış yapma/cimri olma, onu büsbütün de saçma/savurganlık yapma.”

Yüksel: “Elini boynuna bağlama ve tümüyle de açma”

Değerlendirme: Esed, Çantay ve Ateş ibareyi tercüme ederken hakiki manayı vermiş fakat dipnotta bunun cimrilik için kullanılan bir mecaz olduğunu beyan etmişlerdir. Bilmen de aynı şekilde ayeti tercüme ederken hakiki manada tercüme etmiş fakat tefsirde bunun cimrilik manasına geldiğini ifade etmiştir. Bulaç, Sülün ve Yüksel’in yaptıkları tercüme ise ibarenin lâfzî tercümesi olmuş. Bu da okuyucuya herhangi bir fayda sağlamamaktadır. Öztürk, Eliaçık, DİB ve TDV ibareyi yan anlamıyla tercüme ettikleri için ayetin maksadının ne olduğu çok net anlaşılmıştır. Geriye kalan mütercimler ise ibareyi lâfzen tercüme ettikten sonra parantez içi ifadeyle ayetin anlamını açıklığa kavuşturmuşlardır.

2.2.7. Meryem: 19/64 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Meryem: 19/64 (لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ)

Ayetin bağlamı şu şekildedir: “Ruh, Ashâb-ı Kehf ve Zülkarneyn’le ilgili sorulara cevap mahiyetindeki vahyin gecikmesinden dolayı kâfirlerin/müşriklerin “Rabbi, Muhammed’i unutmuş olsa gerek!” tarzında alaylı sözler söylemesi üzerine ayet inmiştir.”²⁴⁰

2.2.7.1. Meryem: 19/64 Ayetinin Tefsir Açısından Değerlendirilmesi

Ahret ile ilgili...²⁴¹ (Yaratılışımızdan) önce...²⁴² Geçmişe yönelik...²⁴³ Önümüzde...²⁴⁴ Dünya işleriyle ilgili geride bıraktığımız...²⁴⁵ Geçen ömrümüz...²⁴⁶ O

²⁴⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şafîî, **Esbâbu'n-Nüzûl/Lübâbü'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl**, Beyrut: Muessesetu'l-Kutûbi's-Sikâfiyye, 2002, s. 171.; Öztürk, a.g.e., s. 424.

²⁴¹ Mukâtil, a.g.e., C. 2, s. 633.; Yahyâ b. Sellâm, a.g.e., C. 1, s. 234.; Taberî, a.g.e., C. 7, s. 5520.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 9, s. 152-3.; Nehhâs, a.g.e., C. 2, s. 733.; Mâverdî, a.g.e., C. 3, s. 338.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 5, s. 250.

²⁴² Yahyâ b. Sellâm, a.g.e., C. 1, s. 234.; Zemahşerî, a.g.e., C. 3, s. 115.

²⁴³ İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 5, s. 250.

²⁴⁴ Zemahşerî, a.g.e., C. 3, s. 115.

her şeyi bilir (hiçbir şey ona gizli kalmaz)...²⁴⁷ Bütün her şeyimiz Allah'a havale edilmiş (her şeyimiz O'nundur)...²⁴⁸ Dünya...²⁴⁹ Bütün zaman ve mekânlar için (genel bir ifade) ...²⁵⁰

Değerlendirme: Taberî, ayetin manası ile ilgili rivayetleri zikrettikten sonra şöyle bir tercihte bulunmaktadır. **لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا** Geleceğ/ahirete yönelik işler anlamında olması daha iyidir. Çünkü **بَيْنَ أَيْدِيهِمْ** gelecek için kullanılır. İnsanlar genellikle henüz gelmemiş fakat gelmeye yüz tutmuş bir şey için **هَذَا الْأَمْرُ بَيْنَ يَدَيْكَ** derler.²⁵¹ Bu nedenle Taberî, geçmiş/dünya manasını tercih etmeyip, gelecek/Ahiret manasını tercih etmiştir.

Zemahşerî birkaç mana zikrettikten sonra şu sonuca varmıştır. “Allah her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Hiçbir şey onun yanında gizli kalmaz. Zerre kadar bir şey bile onun bilgisinin dışında kalmaz.”²⁵² Böyle olunca **لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا** ifadesine tek başına mana vermemiş olmaktadır. **لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ** ibaresine toplu halde mana vermiş bulunmaktadır.

Râzî, **لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا** ‘ya geçmiş ve dünya, **وَمَا خَلْفَنَا** ‘ya gelecek ve ahiret, **وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ** ‘ye hal ve berzah âlemi manalarını verdikten sonra asıl amacın ne olduğunu dile getirmektedir. Râzî de aynı şekilde Zemahşerî gibi toplu halde mana vermeyi tercih etmiştir. Bütün her şeyimiz Allah'a havale edilmiş, O dileğine, iradesine ve hikmetine göre tasarrufta bulunuyor.²⁵³ Sonuç olarak “yed” kavramı bu ayette mecazi olarak kullanılmıştır.

2.2.7.2. Meryem: 19/64 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olanlar O'nundur.”

Ateş: “Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir.”

Bayraklı: “Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O'na aittir.”

²⁴⁵ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 115.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 390.

²⁴⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 115.

²⁴⁷ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 115.

²⁴⁸ Râzî, **a.g.e.**, C. 21, s. 204.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 44.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 6, s. 60.; Hererî, **a.g.e.**, C. 17, s. 186.

²⁴⁹ İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 390.

²⁵⁰ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 16, s. 166.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 16, s. 140.

²⁵¹ Taberî, **a.g.e.**, C. 7, s. 5520.

²⁵² Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 115.

²⁵³ Râzî, **a.g.e.**, C. 21, s. 204.

Bilmen: “Ve önümüzde ve ardımızda ve bunların arasında ne varsa(hepsi) O’nun içindir.”

Bulaç: “Önümüzde, ardımızda ve bunlar arasında olan her şey O’nundur.”

Çantay: “Önümüzde, ardımızda ve ikisinin arasında ne varsa O’nundur.”

DİB: “Önümüzdekiler, arkamızdakiler ve bunlar arasındakiler hep O’nundur.”

Eliaçık: “Önümüzdeki, arkamızdaki ve bunlar arasındaki her şey O’nundur.”

Elmalılı: “Önümüzdeki, ardımız-daki ve bunun arasındaki hep O’nundur.”

Esed: “Gözümüzün önünde olan, bizden gizli tutulan ve bu ikisi arasında bulunan her şey O’na aittir.”

İslamoğlu: “Hem bize açık olup bilebildiğimiz, hem de bizden gizli olup bilemediğimiz ya da bu iki durum arasında bulunan her şeyin sahibi O’dur.”

Öztürk: “Geçmişe, geleceğe ve şimdiye dair bildiğimiz ve bilemediğimiz tüm bilgiler Allah’a aittir.”

Sülün: “Önümüzdeki, arkamızdaki ve bu ikisi arasındaki her şey O’na aittir.”

TDV: “Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O’na aittir.”

Ustaosmanoğlu: “Önümüzde olan (gelecek zamanlar) da ve ardımızda olan (geçmiş zamanlar) da ve bunların arasında olan (tüm zamanların ve mekânların bilgisi, yönetim ve tasarrufu) da sadece O’na aittir.

Yılmaz: “Bütün geçmiş ve gelecek şeyler ve bunların arasındakiler yalnızca O’nundur.”

Yüksel: “Geçmişimiz, geleceğimiz ve ikisi arasında ne varsa O’na aittir.”

Değerlendirme: Akdemir, Ateş, Bayraklı, Bilmen, Bulaç, Eliaçık, Elmalılı, DİB, Sülün ve TDV “مَا بَيْنَ أَيْدِينَا” ibaresini “önümüz” olarak tercüme etmişlerdir. Mütercimler “Yed” kavramının mecazi anlamlarından biri olan “ön” manasını tercih etmişler fakat ön’den kastın ne olduğunu tam olarak açıklamamışlardır. Bu da tercümenin donuklaşmasını sağlıyor. Çantay, ibareyi “önümüz” olarak tercüme ettikten sonra dipnotta ‘önden’ maksadın Ahiret²⁵⁴ olduğunu açıklamıştır. Öztürk, Yılmaz ve

²⁵⁴ Çantay, a.g.e., C. 2, s. 217.

Yüksel ise ibareyi geçmiş zaman olarak tercüme ederlerken, Ustaosmanoğlu ise parantez içi ile “önümüzden” maksadın gelecek zaman olduğunu ifade etmiştir. Esed ise ibareyi “gözümüzün önünde olan” şeklinde tercüme etmiştir. İslamoğlu da ibareyi “bize açık olup bilebildiğimiz” olarak tercüme etmiştir. Burada da görüldüğü gibi mütercimlerin çoğunluğu bu ayette mecaz olarak geçen “yedeyn” kavramının çevirisinde genelde akla ilk gelen manayı tercih ettikleri görülmektedir. Böyle bir çeviri okuyucuya hiçbir fayda sağlamamaktadır.

2.2.8. Fussilet: 41/42 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Fussilet: 41/42 (لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ)

2.2.8.1. Fussilet: 41/42 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Ondan önceki kitaplar...²⁵⁵ Hak tarafından...²⁵⁶ Şeytan ne hak adına bir şey eksiltebilir ne de batıl adına bir şey arttırabilir...²⁵⁷ İndiği ilk andan itibaren...²⁵⁸ Geçmişe yönelik verdiği haberler...²⁵⁹ Lafzına ve te’viline...²⁶⁰ İnişi tamamlanmadan ve tamamlandıktan sonra...²⁶¹ Kesinlikle batıl ona ilişemez...²⁶² Lafzı manasına ters düşmez...²⁶³ Batılın ilişebileceği hiçbir yol yok...²⁶⁴ Kuran’ın hak dediği batıl olmaz...²⁶⁵ İleride ona muarız olabilecek...²⁶⁶ Dünya...²⁶⁷ Herhangi bir yönden...²⁶⁸

Değerlendirme: Görüldüğü gibi müfessirler tarafından ayette geçen yedeyn kavramına çok farklı anlamlar verilmiştir. “Yed” kavramına çok fazla mana verilen ayetlerden birisi de bu ayettir. Ayet Kuran-ı kerim’in eşsiz yüce bir kelam olduğuna vurgu yapmaktadır. Her şeyi en güzel biçimde yapan ve bütün övgülere layık olan Allah

²⁵⁵ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 745.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 13, s. 141.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 185.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1119.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 262.; Râzî, **a.g.e.**, C. 27, C. 114.

²⁵⁶ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7205.

²⁵⁷ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7205.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 13, s. 141.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1119.

²⁵⁸ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 185.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 177.

²⁵⁹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 186.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 262.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 421.

²⁶⁰ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 186.

²⁶¹ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1119-20.

²⁶² Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1119-20.

²⁶³ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 154.

²⁶⁴ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 116.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 12, s. 246.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 7, s. 479.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 372.; İbn Aşûr, **a.g.e.**, C. 24, s. 196.

²⁶⁵ Râzî, **a.g.e.**, C. 27, s. 114.

²⁶⁶ Râzî, **a.g.e.**, C. 27, s. 114.

²⁶⁷ İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 177.

²⁶⁸ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 19.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 421.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 24, s. 196.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 372.

tarafından indirildiği için, Kuran'ı Kerimde herhangi bir kusur, yanlışlık, eksiklik bulunmasının asla mümkün olmayacağına değiniyor. Müfessirlerin tercih ettiği manaların nedenleri ise şu şekildedir.

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ²⁶⁹ ayetinde istiare-i temsiliyye vardır. Şöyle ki; kitaba batılın hiçbir şekilde yaklaşıma yol bulmama durumu, etrafı düşmandan çepeçevre kuşatılıp muhafaza edilmiş bir şeyin durumuna benzetilmiştir. Müşebbehün bih nasıl ve ne şekilde tabir edilmişse müşebbeh de aynı şekilde tabir edilmiştir.²⁷⁰ Ya da مِنْ خَلْفِهِ وَلَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ bütün yönlerden kinayedir. Nasıl ki sabah ve mesa' kelimeleri sabahtan akşama ve akşamdan sabaha kadar olan zaman dilimleri için kinayeli olarak kullanılıyorsa, aynı şekilde مِنْ خَلْفِهِ وَلَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ de bütün yönlerden kinayedir.²⁷¹

Sonuç olarak “yed” kavramı bu ayette yan anlamıyla kullanılmıştır. Müfessirlerin tercih ettiği manaları bağlamından koparmayarak tercih etmek gerekir.

2.2.8.2. Fussilet: 41/42 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Öyle ki, batıl, ona ne önünden ne ardından sokulabilir.”

Ateş: “Ki ne önünden, ne de arkasından onu boşa çıkaracak bir söz gelmez.”

Bayraklı: “Bâtıl, Kur'ân'a önünden de ardından da gelemmez.”

Bilmen: “O'na ne önünden ne de ardından bâtil bir şey gelemmez.”

Bulaç: “Bâtıl, O'na önünden de, ardından da gelemmez.”

Çantay: “Ki ne önünden, ne ardından ona hiçbir batıl (yanaşıp) gelemmez.”

DİB: “O'na ne önünden ne de ardından batıl gelemmez.”

Eliaçık: “Ona ne önünden ne ardından batıl yaklaşamaz.”

Elmalılı: “Ona ne önünden ne ardından bâtil yaklaşamaz.”

Esed: “Hiçbir boşluk ve anlamsızlık ona ne açıkça yaklaşabilir, ne de gizlice:”

İslamoğlu: “Hiçbir anlam ve amacından saptırma çabası ona ne önünden açıkça ne de ardından gizlice ilişemez.”

²⁶⁹ Zemahşerî, a.g.e., C. 4, s. 116.

²⁷⁰ Hererî, a.g.e., C. 25, s. 380.

²⁷¹ Âlûsî, a.g.e., C. 24, s. 196.

Öztürk: “Onda herhangi bir kusur, yanlışlık, eksiklik bulunması mümkün değildir.”

Sülün: “Ki, ona ne önünden ne de arkasından batıl bulaşabilir.”

TDV: “Ona önünden de ardından da bătıl gelemmez.”

Ustaosmanoğlu: “(Değiştirilme, çelişki ve asılsız haberler gibi) bătıl (şeyler) ona ne önünden ne de ardından (; hiçbir tarafından yol bulup) gelemmez.”

Yılmaz: “Önünden ve ardından/hicbir tarafından kendisine bătılın gelmediği..”

Yüksel: “Bătıl, onun ne önünden ne de ardından yaklaşamaz.”

Değerlendirme: Elmalılı, Çantay, Ateş, D.İ.B., Bulaç, Akdemir, T.D.V., Sülün, Eliaçık, Yüksel ve Bayraklı ibareyi olduğu gibi tercüme etmişler. Bu tercüme de ibarenin anlamını donuklaştırıyor. Çünkü “Önünden ve ardından batıl ilişemez” demek başka yönlerden batıl ilişebilir anlamına gelebilir. Tercümenin biraz daha kapsamlı olabilmesi için parantez içi ifade yardımıyla mana genelleştirilebilirlerdi.

Esed’in yapmış olduğu tercüme ibarenin ne demek istediğini tam bir şekilde ifade ediyor. İslamoğlu’nun da verdiği mana Esed’inkiyle yakın anlamdadır. Ustaosmanoğlu, ibareyi lafzi olarak tercüme ettikten sonra parantez içi ifadeyle vermiş olduğu “hiçbir tarafından yol bulup” manasıyla tercümeyle biraz daha kapsamlı hale getirmiştir. Öztürk, tefsiri bir tercümeyle ibarenin maksadını açığa kavuşturmuştur.

İbare tercüme edilirken Esed, Ustaosmanoğlu, İslamoğlu ve Öztürk’ün yapmış olduğu çeviriler tercih edilebilir. Bunların dışındaki Mütercimler ise ayette mecaz olarak geçen “yedeyn” kelimesinin çevirisinde genelde akla ilk gelen manayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu şekilde yapılan bir çeviri okuyucuya hiçbir fayda sağlamamaktadır. Bunun yanı sıra okuyucunun hafızasında “batıl ona önünden arkasından yaklaşamaz peki sağından solundan yaklaşabilir mi? sorusu canlanır. Bu tür sıkıntılardan kurtulmak için çeviri yaparken lafza bağlı kalmak yerine manaya odaklanmak gerekir.

2.2.9. Fetih: 48/20 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Fetih: 48/20 (وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ) , Fetih: 48/24-24 (وَكَفَّ أَيْدِي النَّاسِ عَنْكُمْ) , Nisa: 4/91 – Mâide: 5/11-11, Mümtehine: 60/2 (وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ) , (أَنْ) (وَيَسْطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ)

Fetih: 48/20-24-24, Nisa: 4/91, Mâide: 5/11-11, Mümtehine: 60/2 ayetlerinde yer alan “Eyd” kavramları aynı anlamları ifade ettikleri için aynı başlık altında ele alacağız. Fakat tefsirler ve mealler Fetih: 48/20’i ayeti özelinde ele alınacak.

2.2.9.1. Fetih: 48/20 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

İnsanların sizinle savaşmasını engelledi/savaşmaktan alıkoyma/vazgeçirdi...²⁷² Yahudi veya Mekkeli müşriklerin Medine’ye girmesini engelledi...²⁷³ Medine’ye baskın yapmalarını engelledi...²⁷⁴

Değerlendirme: الكفّ /el-keff, faili yapmak istediği veya yapmaya başladığı bir fiilden alıkoymaktır. Keff, el’in bir kısmı olan aya demektir. Engellemede asıl olan, el ile alıkoymaktır. كَفَّ يَدَهُ عَنْ كَذَا /keffe yedehu an keza ifadesi, “eliyle o işi yapmasını engelledi” demektir. Bu ayette الكفّ mecaz olarak engelleme/geri çevirme anlamında kullanılmıştır.²⁷⁵

2.2.9.1. Fetih: 48/20 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “İnsanların ellerini üzerinizden çekmiştir.”

Ateş: “İnsanların ellerini sizden çekti...”

Bayraklı: “İnsanların ellerini de üzerinizden çekmiştir.”

Bilmen: “Sizden nâsın ellerini çekti...”

Bulaç: “İnsanların ellerini sizden çekti...”

Çantay: “İnsanların ellerini sizden çekmiştir.”

DİB: “İnsanların ellerini sizden çekmiştir.”

²⁷² Mukâtil, a.g.e., C. 4, s. 74.; Taberî, a.g.e., C. 9, s. 7491.; Nehhâs, a.g.e., C. 2, s. 1209.;

²⁷³ Mâverdî, a.g.e., C. 5, s. 317.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 2, s. 216.

²⁷⁴ İbnü’l-Cevzî, a.g.e., C. 7, s. 435.

²⁷⁵ İbn Âşûr, a.g.e., C. 26, s. 178.

Eliaçık: “Size karşı düşmanlarınızı tesirsiz hale getirdi.”

Elmalılı: “O nâsın (insanların) ellerini çekti...”

Esed: “(Düşman) toplumun ellerini üzerinizden çekmiştir...”

İslamoğlu: “İnsanların elini üzerinizden çekmiştir.”

Öztürk: “O, düşmanlarınızın ellerini üzerinizden çekmiş...”

Sülün: “İnsanların ellerini sizden çekerek...”

TDV: “İnsanların ellerini sizden çekmiştir...”

Ustaosmanoğlu: “İnsanların ellerini sizden engellemiştir.”

Yılmaz: “İnsanların ellerini sizden çekmiştir.”

Yüksel: “Halkın ellerini sizden çekti.”

Değerlendirme: Zahiren bakıldığı zaman, mütercimlerin ibarede geçen “yed” kavramını hakiki anlamıyla tercüme ettikleri zannedilir. Fakat Türkçede, “el çek-tirmek” vazgeçmek veya uzaklaştırmak anlamında kullanılır.²⁷⁶

Mütercimlerden Eliaçık ise ibareyi direk mecazi anlamıyla doğru bir şekilde tercüme etmiştir. Ustaosmanoğlu, ibareyi ‘insanların ellerini sizden engellemiştir’ şeklinde tercüme etmiştir. Kaynak olarak kullandığımız sözlükte ‘ellerini engellemek’ ile ilgili bir ibareye rastlamadık. ‘Engellemek’ yerine ‘çekmek’ kelimesi tercih edilse, tercüme daha doğru olurdu.

2.2.10. Hucurat: 49/1 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Hucurat: 49/1 (لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ)

2.2.10.1 Hucurat: 49/1 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Önce...²⁷⁷ (Allah ve Resulünün) dışında (hiçbir şey)...²⁷⁸ (Allah ve Resulü) olmadan...²⁷⁹ Ön...²⁸⁰ Huzurunda...²⁸¹ (Allah ve Resulünün) izni olmaksızın...²⁸²

²⁷⁶ Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 774.

²⁷⁷ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7521.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 14, s. 56-7.; Mâverîdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 325-6.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 240-1.; İz b Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 219.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s.487.; Ebû Hayyan, **a.g.e.**, C. 7, s. 105.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 13, s. 136-7.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 26, s. 200-1.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 11, s. 236-7.; Hererî, **a.g.e.**, C. 27, s. 340.

Değerlendirme: Bu ayette geçen “yedeyn” kavramı müfessirler tarafından yan anlamıyla kullanılmıştır.

Râzî verdiği manayı şu şekilde gerekçelendirmiştir. Birinin huzurunda olmak sağ ve sol elinin arasında olmak demektir. Mesela *فلان بين يدي فلان* “*fulanun beyne yedey fulanin*” denildiğinde bununla kastedilen “her bir kişinin diğerinin yanında hazır bulunmasıdır”. Allah’ın isminin zikredilmesi ise Allah Resulüne saygıda kusur edilmemesini ve emirlerine riayet etmenin vacip olduğunu gösterir.²⁸³

Zemahşerî’ye göre burada istiare-i temsiliyye vardır. Sahabenin Allah ve Resulünün izni olmaksızın dindeki herhangi bir konuyu hızlıca karara bağlamaları, yolda yürürken tabi’in, matbu’un önüne geçmesi durumuna benzetilmiştir. Buradaki amaç ise Allah ve Resulünün izni olmaksızın bir işi karara bağlamanın ne kadar kötü olduğudur.²⁸⁴

“Yed” kavramının Allahın ismine isnat edilmesi mekan ve yön anlamlarını murad etmeyi imkansız kılar. Bu nedenle cümlede istiare-i temsiliyye vardır. Bazı sahabelerin Allah ve Resulü bir işe hükmetmeden önce o iş hakkında hüküm bildirmeleri durumu, yolda yürürken kendisinin önünde yürümesi gereken birinin önüne geçerek yürüyen kişinin durumuna benzetilmiştir.²⁸⁵ Sonuç olarak bu ayette geçen “yed” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır. Tercüme ederken yan anlamına dikkat etmemiz gerekir.

2.2.10.2. Hucurat: 49/1 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Ey inananlar! Sakın Allah’ın ve elçisinin önüne geçmeyin”

Ateş: “Ey inananlar! Allah’ın ve Elçisinin önüne geçmeyin.”

Bayraklı: “Ey iman edenler! Allah’ın ve peygamberinin önüne geçmeyiniz.”

Bilmen: “Ey imân etmiş olanlar! Allah’ın ve Resûlü’nün önüne geçmeyiniz”

²⁷⁸ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 14, s. 56-7.

²⁷⁹ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 219.

²⁸⁰ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 144.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 456.

²⁸¹ Râzî, **a.g.e.**, C. 28, s. 96.

²⁸² İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 26, s. 216.

²⁸³ Râzî, **a.g.e.**, C. 28, s. 96.

²⁸⁴ Ebû Muhammed Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, **Futûhu’l-Ğayb**, Ürdün: Caizetu Dubeyyi’d-Devliyye, C. 14, s. 431.

²⁸⁵ Hererî, **a.g.e.**, C. 27, s. 340.

Bulaç: “Ey iman edenler, Allah’ın Resûlü’nün huzurunda öne geçmeyin”

Çantay: “Ey iman edenler, Allah’ın Resûlü’nün huzurunda (sözde ve işte) öne geçmeyin.”

DİB: “Ey iman edenler! Allah’ın ve Peygamberinin önüne geçmeyin.”

Eliaçık: “Ey iman edenler! Allah’a ve peygamberine saygısızlık etmeyin.”

Elmalılı: “Ey o bütün iman edenler! Allah’ın ve Rasûlü’nün önüne geçmeyin”

Esed: “Siz ey imana ermiş olanlar! Allah’ın ve Elçisi’nin (emrettiği şeyin) önüne kendinizi koymayın.”

İslamoğlu: “Siz ey iman edenler! Asla Allah’ın ve Elçisinin önüne geçmeyin”

Öztürk: “Ey müminler! (Söz ve davranışlarınızda) Allah’ın ve elçisinin önüne geçmeyin.”

Sülün: “Ey iman edenler! Allah’tan sakının da Allah ve Resûlünün önünde ileri gitmeyin.”

TDV: “Ey iman edenler! Allah’ın ve Resûlünün önüne geçmeyin.”

Ustaosmanoğlu: “Ey iman etmiş olan kimseler! Allâh ve Rasûlünün (emir ve yasaklarını çiğneyerek, onların) önüne geçmeyin”

Yılmaz: “Ey iman etmiş kimseler! Allah’ın ve elçisinin iki eli arasında öne geçmeyin/dinde kendi görüşlerinizi öne çıkarmayın.”

Yüksel: “Ey iman edenler! Allah’ın ve elçisinin önüne geçmeyin.”

Değerlendirme: Mütercimler “yed” kavramını yan anlamıyla tercüme etmişlerdir. Ancak her mütercimin öne geçmenin nasıl olacağı ile ilgili takdiri farklıdır.

Akdemir, Ateş, Bayraklı, Bilmen, Bulaç, Elmalılı, DİB, TDV ve Yüksel ibareyi “öne geçmek” olarak herhangi bir kayıt düşmeksizin tercüme etmişlerdir. İbarede geçen “öne geçmemenin” nasıl olacağını Çantay, “sözde ve işte”²⁸⁶ Esed, “emrettiği şey”²⁸⁷ Öztürk, “söz ve davranış”²⁸⁸ Ustaosmanoğlu ise “emir ve yasakları çiğnemek”²⁸⁹ olarak

²⁸⁶ Çantay, **a.g.e.**, C. 3, s. 197.

²⁸⁷ Esed, **a.g.e.**, s. 1054.

²⁸⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 710.

²⁸⁹ Ustaosmanoğlu, **a.g.e.**, s. 514.

parantez içi ifadelerle açıklamaya çalışmışlardır. İslamoğlu dipnotta tümleç takdiriyle ibareyi “Allah’ın ve Elçisi’nin görüşlerinin önüne (kendi görüşlerinizi) geçirmeyin.”²⁹⁰ bu şekilde tercüme etmiştir. Yılmaz, ibarede geçen “yed” kavramının hem hakiki hem de mecazi anlamını bir arada vermiştir. Eliaçık ise ibareyi “saygısızlık” olarak tercüme etmiştir.

Mütercimlerin çoğunluğu bu ayette mecaz olarak geçen “yedeyn” kavramının çevirisinde genelde akla ilk gelen manayı tercih ettikleri görülmektedir. Böyle bir çeviri okuyucuya ayetin maksadını tam olarak vermemektedir. Çantay, Esed, Öztürk, Ustaosmanoğlu ve İslamoğlu’nun yaptığı çeviler daha doğrudur.

2.2.11. Bakara: 2/79 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/79 (فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “yazıp çizdiklerinden dolayı...”²⁹¹ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı kendi yazıp çizdiklerini vahiymiş gibi gösteren Yahudilerden bahsetmektedir. Bu ayet mealen “*Yazıp çizdiklerinden dolayı yazıklar olsun onlara*” şeklinde olur. Bu bölümden sonra tekrara düşmemek için meallerle mukayese yapılmamıştır.

2.2.12. Bakara: 2/97 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/97, - Âl-i İmrân: 3/3, - Maide: 5/46, 46, 48, - En’âm: 6/92, - Yûnus: 10/37, - Yusuf: 12/111, - Sebe’: 34/31, - Fâtır: 35/31, - Ahkâf: 46/30 (مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ)

Müfessirler ayetlerde geçen “yed” kavramına “önce...”²⁹² anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetlerin bağlamı Kur’an-ı Kerimin kendisinden önceki kitapları kaynağı itibariyle tasdik eden bir kitap olduğunu ifade ediyor. Müfessirler tarafından bu ayetlerde geçen “yedeyhi” kavramı mecaz olarak anlaşılmıştır. Bütün ayetler aynı olduğu için sadece bir surenin dipnotunu vermekle yetindik.

²⁹⁰ İslamoğlu, a.g.e., s. 1027.

²⁹¹ Taberî, a.g.e., C. 1, s. 517.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 1, s. 165.; Râzî, a.g.e., C. 3, s. 129.; Beydâvî, a.g.e., C. 1, s. 90.; Merâğî, a.g.e., C. 1, s. 129.

²⁹² Mukâtil, a.g.e., C. 1, s. 126.; Yahyâ b. Sellâm, a.g.e., C. 2, s. 761/787.; Taberî, a.g.e., C. 1, s. 584.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 2, s. 239.; Nehhâs, a.g.e., C. 1, s. 119.; Mâverdî, a.g.e., C. 1, s. 368.; Zemahşerî, a.g.e., C. 2, s. 363.; Râzî, a.g.e., C. 3, s. 179.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 1, s. 167.; İbn Kesir, a.g.e., C. 3, s. 5.; Âlûsî, a.g.e., C. 1, s. 525.; Merâğî, a.g.e., C. 1, s. 148.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 1, s. 622.

2.2.13. Bakara: 2/255 Ayetinin Tefsir Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/255 – Tâhâ: 20/110 – Enbiyâ: 21/28 – Hac: 22/76 (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ)
(وَمَا خَلْفَهُمْ)

Yukarıdaki ayetler aynı manayı ifade ettikleri için hepsini tek başlık altında topladık. Müfessirler ayetlerde geçen “yed” kavramına “önce ve sonra...”²⁹³ “dünya ve ahiretle ilgili işleri...”²⁹⁴ “olmuş ve olacak her şeyi...”²⁹⁵ “izhar ettikleri ve gizledikleri...”²⁹⁶ “hissedip anladıkları...”²⁹⁷ “idrak ettikleri ve etmedikleri...”²⁹⁸ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: “Yed” kavramı bu ayette yan anlamıyla kullanılmıştır. مَا بَيْنَ يَدَيْهِمْ’deki zamirler İbn Âşûr’a göre ya Gökler ve yere ya da insanlara döner.²⁹⁹ Mukâtil ve Mâverdî’ye (ö. 450/1058) göre ise Meleklerle döner. Dolayısıyla ayeti tercüme ederken zamirlerin mercilerine dikkat etmekte fayda vardır.

2.2.14. Nisa: 4/77 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Nisa: 4/77 (كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “(Onlarla) savaşmak için az daha sabredin...”³⁰⁰ “(Müşriklere karşı) savaş (istemekten) vazgeçin...”³⁰¹ “şehvî duygulardan uzak durun...”³⁰² “haramdan uzaklaşın...”³⁰³ “ellerinizi savaştan çekin...”³⁰⁴ anlamlarını vermişlerdir.

²⁹³ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 212-3.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 324.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 270.; İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, C. 1, s. 303.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 172.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 3, s. 22.

²⁹⁴ Yahyâ b. Sellam, **a.g.e.**, C. 1, s. 281.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 341.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 303.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 91.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 172.

²⁹⁵ Taberî, **a.g.e.**, C. 2, s. 1488.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 118.; Râzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 6.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 2, s. 441.

²⁹⁶ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 324.

²⁹⁷ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 172.

²⁹⁸ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 172.

²⁹⁹ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 3, s. 22.

³⁰⁰ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 389.;

³⁰¹ Taberî, **a.g.e.**, C. 3, s. 2414.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 2, s. 134.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 288.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 5, s. 125.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 5, s. 124.

³⁰² Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 216.

³⁰³ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 216.

³⁰⁴ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 465.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 260.; Hererî, **a.g.e.**, C. 6, s. 207-8.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı düşmanla bir an önce savaşmak isteyenlerin, savaş farz kılındıktan sonra korkuya kapılıp, savaşın ertelenmesini talep etmelerini konu edinmektedir.

“Yed” kavramı bu ayette mecaz anlamıyla kullanılmıştır. Kuşeyri’nin verdiği manaların dışında ki diğer manalar hemen hemen aynı anlamı ifade etmektedir. Türkçede de “el çekmek” vazgeçmek anlamına gelmektedir.³⁰⁵ Yani “ellerinizi savaştan çekin” savaş istemekten vazgeçin anlamındadır. Müfessirler bu ayette ki “yed” kavramıyla ilgili ekstra herhangi bir açıklama yapmamışlardır. Daha çok nüzul sebebi üzerinde durmuşlardır.

2.2.15. Enfâl: 8/70 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Enfâl: 8/70 (قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “elinizde olan/ele geçirdiğiniz esirlere de ki...”³⁰⁶ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Yukarıdaki ayet, Bedir esirlerinden bahsetmektedir. Ayette geçen “yed” kavramı mecazi anlamıyla kullanılmıştır. Türkçede “elinde olmak”, egemenliği altında olmak veya yetkisinde olmak anlamlarını ifade eder. “Ele geçirmek” ise sahip olmak veya yakalamak anlamındadır.³⁰⁷

2.2.16. Tevbe: 9/14 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Tevbe: 9/14 (يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “sizin ellerinizle onları cezalandırsın...”³⁰⁸ “kılıç, mızrak ve silahlarınızla onları cezalandırsın...”³⁰⁹ “kılıçlarınızla onları cezalandırsın...”³¹⁰ anlamlarını vermişlerdir.

³⁰⁵ Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 774.

³⁰⁶ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 127.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3901.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 271.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 333.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 272.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 4, s. 516.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 52-3.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 4, s. 32.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 10, s. 80.; Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 95.

³⁰⁷ Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 776-7.

³⁰⁸ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 160.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3949.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 284.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 3.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 4, s. 56.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 10, s. 135.

³⁰⁹ Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 163.

³¹⁰ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, **Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîr-i İbn Abbâs**, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1995, s. 189.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı Müslümanları müşriklere karşı savaşa teşvik etmekle alakalıdır. Bu ayette kullanılan “yed” kavramı mecazi anlamıyla kullanılmıştır.

2.2.17. Tevbe: 9/52 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Tevbe: 9/52 (وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُّ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “ölümünüzün bizim elimizle...”³¹¹ “ölüm emrinizin bize verilmesiyle...”³¹² “sizi esir ederek...”³¹³ “kılıçlarımızla...”³¹⁴ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı savaşa katılmayan münafıklarla ilgilidir. Müslümanlar zafer elde ettiklerinde münafıkların üzüldüklerinden fakat mağlup olduklarında ise keyiflendiklerinden bahsetmektedir.

Bu ayette “yed” kavramı mecaz olarak kullanılmıştır. Yukarıda verdiğimiz ilk mana olan “ölümünüzün bizim elimizle” olması da mecazdır. Çünkü “el’den” kasıt Müslümanların kendisidir.

2.2.18. Ra’d: 13/11 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Ra’d: 13/11 (لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “önünde ve arkasında...”³¹⁵ “yaptığı iyi işler...”³¹⁶ “ameller...”³¹⁷ “geçmiş vakit...”³¹⁸ “hidayeti...”³¹⁹ “çepeçevre kuşatan...”³²⁰ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı insanın yaptığı fiilleri kaydeden meleklerle alakalıdır. Müfessirler tarafından bu ayette geçen “yedeyn” kavramı mecaz olarak anlaşılmıştır. Fakat her biri farklı anlamlarla tevیل etmişlerdir. ‘Yedeyn’ kavramı ‘half

³¹¹ Mukâtil, a.g.e., C. 2, s. 174.; Taberî, a.g.e., C. 5, s. 4014.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 6, s. 376. ; Mâverdi, a.g.e., C. 2, s. 371.; Zemahşerî, a.g.e., C. 2, s. 306.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 3, s. 44.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 3, s. 451.; Râzî, a.g.e., C. 16, s. 70.; İbn Kesir, a.g.e., C. 7, s. 215.; Âlûsî, a.g.e., C. 10, s. 168.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 10, s. 224.

³¹² Râzî, a.g.e., C. 16, s. 70.; Merâğî, a.g.e., C. 4, s. 111.

³¹³ İbn Kesir, a.g.e., C. 7, s. 215.

³¹⁴ Firûzâbâdî, a.g.e., s. 195.

³¹⁵ Taberî, a.g.e., C. 6, s. 4698.; Mâverdi, a.g.e., C. 3, s. 98.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 1, s. 320.; Merâğî, a.g.e., C. 5, s. 63.

³¹⁶ Mâtürîdî, a.g.e., C. 7, s. 398.

³¹⁷ Mâtürîdî, a.g.e., C. 7, s. 398.; Beydâvî, a.g.e., C. 1, s. 641.

³¹⁸ Mâtürîdî, a.g.e., C. 7, s. 398.; Mâverdi, a.g.e., C. 3, s. 98.

³¹⁹ Mâverdi, a.g.e., C. 3, s. 98.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 1, s. 320.

³²⁰ İbn Âşûr, a.g.e., C. 13, s. 101.; Hererî, a.g.e., C. 14, s. 188.

kelimesiyle beraber kullanıldığı için İbn Âşûr'un verdiği “çepeçevre kuşatan” manasının daha iyi olacağı kanaatindeyiz.

2.2.19. Hac: 22/10 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Hac: 22/10 (ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ يَدَاكَ)

Kehf: 18/57, Nebe: 78/40 (وَنَسِي مَا قَدَّمْتُمْ يَدَاہُ) , Âl-i İmran: 3/182, Enfâl: 8/51, Şûrâ: 42/30 (بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ) , (فِيمَا كَسَبْتُمْ أَيْدِيكُمْ) ayetleri de Hac: 22/10 ile aynı anlamı ifade etmektedir.

Müfessirler ayetlerde geçen “yed” kavramına “senin yaptıkların/işlediklerin...”³²¹ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: İşlerin çoğu el ile yapıldığından dolayı fiil, “yed” kelimesine isnat edildi. Burada mecaz-ı mürsel vardır. Alaka sebebiyettir. Çünkü hayrı ve şerri yapan el'dir.³²²

2.2.20. Rûm: 30/41 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Rûm: 30/41 (بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “insanların işledikleri/yaptıkları günahlar sebebiyle...”³²³ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı insanların/müşriklerin yaptıkları yüzünden karada ve denizde düzenin bozulduğundan bahsetmektedir.

“Yed” kavramının bu ayette zikredilmesi mecazîdir. İnsanlar çoğu işlerini elleriyle yaptıkları için yapılan fiil el'e isnat edilmiştir. Burada kastedilen mana insanın yaptığı kötü amellerdir.³²⁴

³²¹ Mukâtil, a.g.e., C. 3, s. 117.; Taberî, a.g.e., C. 7, s. 5801.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 9, s. 349.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 4, s. 109.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 105.; Ebû Hayyân, a.g.e., C. 6, s. 329.; Âlûsî, a.g.e., C. 17, s. 182.; Merâğî, a.g.e., C. 6, s. 218.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 17, s. 210.; Hererî, a.g.e., C. 18, s. 254.

³²² Hererî, a.g.e., C. 18, s. 280.

³²³ Mukâtil, a.g.e., C. 3, s. 417.; Taberî, a.g.e., C. 8, s. 6535.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 11, s. 203.; Nehhâs, a.g.e., C. 2, s. 926.; Mâverdî, a.g.e., C. 4, s. 318.; Zemahşerî, a.g.e., C. 3, s. 513.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 4, s. 340.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 6, s. 306.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 266.; Ebû Hayyân, a.g.e., C. 7, s. 171.; Âlûsî, a.g.e., C. 21, s. 73.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 21, s. 111.; Hererî, a.g.e., C. 22, s. 157.

³²⁴ Mâtürîdî, a.g.e., C. 11, s. 203.

2.2.21. Sebe': 34/9 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Sebe': 34/9 (أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “kendilerini çepeçevre kuşattığını...”³²⁵ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Bu ayetteki “yed” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır. Mealen “Onlar göğün ve yerin kendilerini çepeçevre kuşattığını görmüyorlar mı?” şeklindedir.

2.2.22. Sebe': 34/12 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Sebe': 34/12 (مَنْ يَعْمَلْ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “hizmetinde/emri altında...”³²⁶ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı, Hz. Süleyman ve onun emrine verilmiş rüzgâr ve cinler ile alakalıdır. Anlaşılacağı üzere bu ayette kullanılan “yed” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır. Ayetin tercümesi “Cinlerden bir kısım, Rabbinin izniyle onun emri altında çalışıyordu.” bu şekilde olur.

2.2.23. Yâsîn: 36/9 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Yâsîn: 36/9 (وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “önlere...”³²⁷ “kötü amellerini onlara süslü gösterdik...”³²⁸ “hiçbir şekilde...”³²⁹ “onlarla hak arasına bir engel koyduk...”³³⁰ “her taraflarına...”³³¹ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: “Yed” kavramı bu ayette yan anlamıyla kullanılmıştır.

³²⁵ Taberî, a.g.e., C. 8, s. 6722.; Mâverdî, a.g.e., C. 4, s. 434.; Zemahşerî, a.g.e., C. 3, s. 594.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 4, s. 406.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 6, s. 435.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 2 s. 111.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 308.; Ebû Hayyân, a.g.e., C. 7, s. 251.; İbn Kesir, a.g.e., C. 11, s. 260.; Âlûsî, a.g.e., C. 22, s. 163.; Merâğî, a.g.e., C. 8, s. 51.; Hererî, a.g.e., C. 23, s. 194.

³²⁶ Mukâtil, a.g.e., C. 3, s. 527.; Taberî, a.g.e., C. 8, s. 6729.; Mâverdî, a.g.e., C. 4, s. 438.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 6, s. 439.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 22, s. 159.; Hererî, a.g.e., C. 23, s. 204.

³²⁷ Taberî, a.g.e., C. 8, s. 6816.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 332.; Âlûsî, a.g.e., C. 22, s. 321.; Merâğî, a.g.e., C. 8, s. 122.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 22, s. 350.; Hererî, a.g.e., C. 23, s. 482.

³²⁸ Taberî, a.g.e., C. 8, s. 6817.

³²⁹ Mâtürîdî, a.g.e., C. 12, s. 64.

³³⁰ Mâtürîdî, a.g.e., C. 12, s. 64.; İbn Kesir, a.g.e., C. 11, s. 345.

³³¹ Âlûsî, a.g.e., C. 22, s. 321.

2.2.24. Yâsîn: 36/35 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Yâsîn: 36/35 (وَمَا عَمَلَتْهُ أَيْدِيهِمْ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “kendileri yetiştirmedikleri halde...”³³² “kendi yetiştirdiklerinden/çalışmalarından (ekip, biçtiklerinden) ...”³³³ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı Allah’ın insanlara bahsettiği nimetlerle alakalıdır. Bu ayette “yed” kelimesi mecazi anlamıyla kullanılmıştır. “Yed” kavramından kast edilen ise kişilerin kendisidir. Müfessirlerin daha çok odaklandığı nokta ise ayette geçen ما/ma kelimesinin hangi anlama geldiğidir. Buna göre ayette geçen ما/ma kelimesi masdariye, mevsule ve nafiye olabilir.³³⁴ ما/Ma’ya verilen manaya göre ise cümlenin anlamında değişme olur.

2.2.25. Yâsîn: 36/45 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Yâsîn: 36/45 (انْفُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “önceki ümmetlerin maruz kaldığı...”³³⁵ “dünya ve ahiret azabı...”³³⁶ “ahiret...”³³⁷ “yapmış olduğunuz ve yapacağınız günahlar...”³³⁸ “size beliren ve belirmeyen...”³³⁹ “her taraftan/her yerden/dört bir yandan...”³⁴⁰ “gelecek...”³⁴¹ anlamlarını vermişlerdir.

³³² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 578.; Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 807.; Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6832.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 16.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 652.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 453.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 16.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 60.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 127.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 336.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 13.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 23, s. 14.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 20.

³³³ Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6832.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 16.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 651.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 453.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 16.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 60.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 127.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 336.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 13.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 131.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 23, s. 14.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 20.

³³⁴ Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6831-2.

³³⁵ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 580.; Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 811.; Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6840.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 88.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 21.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 655.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 455.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 23.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 129.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 138.

³³⁶ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 811.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 21.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 23.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 129.;

³³⁷ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 88.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 23.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 73.

³³⁸ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 21.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 655.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 22.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 129.

³³⁹ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 21.

³⁴⁰ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 655.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı müşriklerin karakteristik özelliklerinden bahsetmektedir. Kendilerine Rablerinin ayetlerinden bir ayet geldiğinde yaptıkları tek şeyin yüz çevirmek olduğu vurgulanmaktadır. Bu ayette kullanılan “yed” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır.

2.2.26. Sâd: 38/17 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Sâd: 38/17 (وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “ibadette güçlü irade sahibi...”³⁴² “Allah’ın lütfuna mazhar olmuş...”³⁴³ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Bu ayette geçen “yed” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır. Daha çok tercih edilen görüş “kuvvet/güç” anlamıdır.

2.2.27. Sâd: 38/45 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Sâd: 38/45 (أُولِي الْأَيْدِي)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “ibadette güçlü irade sahibi...”³⁴⁴ “Allah’ın lütfuna mazhar olmuş...”³⁴⁵ “bedenen güçlü...”³⁴⁶ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Bu ayete geçen “yed” kavramı yan anlamıyla kullanılmıştır. Müfessirler tarafından “kuvvet” anlamı tercih edilmiştir.

2.2.28. Fussilet: 41/14 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Fussilet: 41/14 (إِذْ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ)

³⁴¹ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 23, s. 30.

³⁴² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 639.; Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6977.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 224.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1052.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 83.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 100.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 8.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 496.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 110.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 161.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 146.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 367.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 12, s. 78.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 250.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 210.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 23, s. 227.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 332.

³⁴³ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 83.

³⁴⁴ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 649.; Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 7015.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 265.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1062.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 105.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 107.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 26.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 509.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 146.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 189.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 152.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 374.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 12, s. 101.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 308.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 228.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 23, s. 276.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 402.

³⁴⁵ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 105.

³⁴⁶ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 105.

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “onlardan önce ve sonra...”³⁴⁷ “gördükleri ve görmedikleri, bildikleri ve bilmedikleri yerlerden...”³⁴⁸ “dünya ve ahiret azabı...”³⁴⁹ “her taraftan (tebliğ etmek için her yolu denediler) ...”³⁵⁰ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: “Yed” kavramı bu ayette yan anlamıyla kullanılmıştır. İbn Âşûr verdiği manayı şu şekilde gerekçelendiriyor. **مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ** ibaresi peygamberin, müşrikleri doğru yola getirmek için neredeyse denenmedik yol bırakmadığını anlatan bir meseldir. “Onlara gelen peygamberler her türlü ikna yoluna başvurdular.” Bu ibare peygamberin tebliğdeki ısrarını gösteren bir meseldir.³⁵¹ Bu ayette geçen **مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ**’den kasıt yönler ve mekânlar değildir. Nasihat ve irşat adına hangi yollar varsa hepsinin denendiğini anlatan bir meseldir.³⁵²

2.2.29. Fussilet: 41/25 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Fussilet: 41/25 (**فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ**)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “ahiretle (ilgili olan dirilme, hesap, mükâfat ve cezayı yalanlamayı)...”³⁵³ “dünya ile ilgili şeyleri...”³⁵⁴ “yaptıkları ve yapacakları (günahları)...”³⁵⁵ “dünya sevgilerini arttırarak...”³⁵⁶ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı müşrik ve kâfirlerin küfrünü arttırmak için Allah tarafından bunlara bir takım kötü arkadaşların musallat edilmesinden

³⁴⁷ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 738.; Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7179.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 173.; İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, C. 7, s. 247.; Râzî, **a.g.e.**, C. 27, s. 96.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 173.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 416.

³⁴⁸ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 13, s. 118.

³⁴⁹ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 5, s. 173.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 173.

³⁵⁰ Zemaşşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 107.; Râzî, **a.g.e.**, C. 27, s. 96.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 416.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 24, s. 169.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 352.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 24, s. 253.; Hererî, **a.g.e.**, C. 25, s. 319.

³⁵¹ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 24, s. 253.

³⁵² Hererî, **a.g.e.**, C. 25, s. 319.

³⁵³ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 741.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 13, s. 126.; İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, C. 7, s. 252.; Râzî, **a.g.e.**, C. 27, s. 103.

³⁵⁴ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7190.; Zemaşşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 111.; İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, C. 7, s. 252.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 418.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 24, s. 182.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 360.; Hererî, **a.g.e.**, C. 25, s. 357.

³⁵⁵ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 13, s. 126.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1114.; Zemaşşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 111.; İbnü'l-Cevzi, **a.g.e.**, C. 7, s. 252.; Râzî, **a.g.e.**, C. 27, s. 103.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 12, s. 233.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 24, s. 275.

³⁵⁶ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 147.

bahsetmektedir. İmam Maverdi, ayette geçen مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ kalıbına rivayetlerden yola çıkarak beş ayrı mana vermiştir.

1. Dünya ve ahiret konularıyla ilgili...
2. Ahiretle ilgili konular olan (cennet, ceennem, dirilme ve hesabın olmadığı) , Dünya ile ilgili (lezzetleri süslü göstererek) ...
3. Kendi dönemlerinde ve onlardan önce olan kötü fiilleri...
4. Yaptıkları ve yapmaya gayret ettikleri kötü fiilleri...
5. Geleceğe yönelik ibadetleri yapmamayı ve işlemiş oldukları günahlardan da tevbe etmemeyi...³⁵⁷

2.2.30. Ahkâf: 46/21 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Ahkâf: 46/21 (وَقَدْ خَلَّتِ النَّذْرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “önce...”³⁵⁸ “(Hud’un yaşadığı zamana) yakın...”³⁵⁹ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı Âd kavmine gönderilen Hud’dan (a.s.) bahsetmektedir. Hud’dan önce veya onun yaşadığı zamana yakın gönderilen uyarıcıları konu edinmektedir. Yukarıda da görüldüğü gibi “yedeyn” kavramı mecazi olarak anlaşılmıştır. Müfessirlerden İbn Âşûr hariç diğerleri hep aynı manayı tercih etmiştir. O ise “yedeyn” kavramına ‘yakın’ anlamını vermeyi tercih etmiştir.

2.2.31. Zâriyât: 51/47 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Zâriyât: 51/47 (وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “kuvvet...”³⁶⁰ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Bu ayette “yed” kavramı mecazi anlamıyla kullanılmıştır.

³⁵⁷ Mâverdi, a.g.e., C. 5, s. 177-8.

³⁵⁸ Mukâtil, a.g.e., C. 4, s. 23.; Taberî, a.g.e., C. 9, s. 7415.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 13, s. 367.; Mâverdi, a.g.e., C. 5, s. 283.; Zemahşerî, a.g.e., C. 4, s. 204.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 5, s. 101.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 7, s. 384.; Râzî, a.g.e., C. 28, s. 24.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 468.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 2, s. 207.; Ebu Hayyan, a.g.e., C. 8, s. 63-4.; Âlûsî, a.g.e., C. 26, s. 38.; Merâğî, a.g.e., C. 9, s. 161.; Hererî, a.g.e., C. 27, s. 66.

³⁵⁹ İbn Âşûr, a.g.e., C. 26, s. 46.;

³⁶⁰ Mukâtil, a.g.e., C. 4, s. 132.; Taberî, a.g.e., C. 9, s. 7636.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 14, s. 150.; Mâverdi, a.g.e., C. 5, s. 373.; Zemahşerî, a.g.e., C. 4, s. 286.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 5, s. 181.; İbnü'l-Cevzî, a.g.e., C. 8, s. 40.; Râzî, a.g.e., C. 28, s. 194.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 507.; İbn Kesir, a.g.e., C. 13, s. 221.; Âlûsî, a.g.e., C. 27, s. 26.; Merâğî, a.g.e., C. 9, s. 296.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 27, s. 16.; Hererî, a.g.e., C. 28, s. 17.

2.2.32. Mümteherine: 60/12 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Mümteherine: 60/12 (وَلَا يَأْتِيَنَّ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “kocalarına ait olmayan çocukları kocalarına nispet etmeyeceklerine...”³⁶¹ “buluntu çocuk...”³⁶² “büyü yapmayacaklarına...”³⁶³ “nemimelik yapmayacaklarına...”³⁶⁴ “hamile olmadıkları halde hamile olduklarını iddia etmeyeceklerine...”³⁶⁵ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: “Yed” kavramı bu ayette yan anlamıyla kullanılmıştır. Zemahşerî ayetin manasını şu şekilde dile getiriyor. Kadın bir çocuk edinir ve kocasına; işte bu senin çocuğundur, der. İşte bu, وَلَا يَأْتِيَنَّ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ kocasına ait olmayan bir çocuğu ona nispet etmek için kullanılan bir kinayedir. Çünkü rahimdeki çocuk kadının iki eli arasında, doğurduğu vakit ise iki ayağının arasındadır.³⁶⁶

Râzî, وَأَرْجُلِهِنَّ وَأَيْدِيهِنَّ kavramlarının zikredilmesindeki faydayı şöyle dile getirmiş. Bir kadın bir çocuk edindiği vakit, onu almak için ayaklarıyla gider ve elleriyle alır. Kocasına bu senin çocuğundur dediği zaman ise yalan dolan ile çocuğu olmayanı kocasına nispet etmiş olur.³⁶⁷

Ferrâ’ya (ö. 207/822) göre bu ayette geçen وَأَيْدِيهِنَّ بَيْنَ يَدَيْهِنَّ وَلَا يَأْتِيَنَّ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ den kasıt zinadan olan çocuk değildir. Çünkü ayetin sibakında zaten zinadan bahsediyor. Burada yer alan وَأَيْدِيهِنَّ بَيْنَ يَدَيْهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ den kasıt, “Başkasının çocuğunu alıp kocasına bu bizim çocuğumuzdur.” demesidir.³⁶⁸

2.2.33. Hadîd: 57/12 ve Tahrîm: 66/8 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Hadîd: 57/12 – Tahrîm: 66/8 (يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ)

³⁶¹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 4, s. 304.; Taberî, **a.g.e.**, C. 10, s. 8006.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 313.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 383.; Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 267.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 13, s. 532.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 10, s. 63.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 28, s. 166-7.; Hererî, **a.g.e.**, C. 29, s. 229.

³⁶² Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 525.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 277.

³⁶³ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 525.

³⁶⁴ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 525.; Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 267.

³⁶⁵ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 28, s. 167.

³⁶⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 383.

³⁶⁷ Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 267.

³⁶⁸ Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 267.; Tîbî, **a.g.e.**, C. 15, s. 373.

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “ön...”³⁶⁹ anlamını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı mahşer günü erkek-kadın bütün müminlerin, iman ve salih amellerinin, önlerini ve yanlarını aydınlatan birer nur olacağından bahsetmektedir.

Özellikle ayette ön ve sağ tarafın zikredilmesi, cenneti hak eden kişilerin amel defterlerinin bu iki yönden onlara verilmesiyle alakalıdır. Günahkâr olanların amel defterleri ise arka ve sol taraftan verilir. Bu sebeple nurun ön ve sağ taraftan verilmesi onların cennete gideceğine dair bir işaret olur.³⁷⁰ Sonuç olarak bu ayette “yed” kavramı “ön taraf” manasında kullanılmıştır.

2.2.34. Cinn: 72/27 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Cinn: 72/27 (إِلَّا مِنْ أَرْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْأَلُكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا)

Müfessirler ayette geçen “yed” kavramına “önünden...”³⁷¹ “her yönden...”³⁷² anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Ayetin bağlamı Allah’ın elçi olarak seçtiği kullarına gayb ile ilgili bazı bilgileri vahiy yoluyla bildirdiği ve bu bildirdiği bilgilerin melekler tarafından muhafaza edildiği ile alakalıdır. Yukarıdaki ibareden kastedilen bütün yönlerdir. Dolayısıyla burada kinaye* vardır. Burada ki kinayeden maksat ise vahyin tahriften ve tağyirden uzak olduğudur.³⁷³

2.2.35. Bakara, 2/87-253 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/87-253 (وَأَيُّنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ) , Ali-İmran: 3/13 (وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ) , Maide: 5/110 (إِذْ أَيْدَتِكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ) , Enfâl: 8/26, 62, (وَأَيُّدُكُمْ بِنَصْرِهِ) , Tevbe: 9/40 (وَأَيُّدُهُ بِجُنُودٍ) , Mücadele: 58/22 (وَأَيُّدُهُمْ) , Saf: 61/14 (فَأَيُّدُنَا)

Bu başlıkta fiil kalıbında kullanılan “yed” kavramlarını ele alacağız.

³⁶⁹ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7889.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 15, s. 271.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 473.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 288.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 344.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 261.; Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 194.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 262.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 545.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 13, s. 416.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 27, s. 267.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 9, s. 429.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 27, s. 280.; Hererî, **a.g.e.**, C. 28, s. 450.

³⁷⁰ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 344.

³⁷¹ Taberî, **a.g.e.**, C. 10, s. 8257.; Hererî, **a.g.e.**, C. 30, s. 317.

³⁷² İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 29, s. 249.

* Kinaye; bir sözü, gerçek manasına da gelebilecek şekilde, onun dışında başka bir manada kullanma sanatıdır. (Bolelli, **a.g.e.**, s. 171.).

³⁷³ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 29, s. 249.

Müfessirler ayetlerde geçen “yed” kavramına “kuvvet/güç...”³⁷⁴ “destek...”³⁷⁵ anlamlarını vermişlerdir.

Değerlendirme: Fiil olarak kullanılan “eyyede” kavramının manası tamamen aynıdır. Bu sebeple bütün tefsirlere bakmaya ihtiyac yoktur. Baktığımız kadarıyla müfessirler tarafından güç/kuvvet/destek anlamları tercih edilmiştir.

2.3. “YED” KAVRAMININ HAKİKİ VEYA MECAZİ ANLAMA HAMLEDİLDİĞİ AYETLERİN TEFSİR VE MEALLERDEKİ KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm, hakiki ve mecazi manada kullanılan “yed” kavramıyla ilgilidir. Bu bölümde de müfessirlerin görüşleriyle beraber 10 ayeti meallerle değerlendirmeye tabi tutacağız. Meallerle değerlendirmeye tabi tutacağımız ayetlerin dizimi aynı şekilde Mushaf sırasına göre düzenlenmiştir. Meal değerlendirmesine tabi tutmayacağımız ayetlerin de sıralaması Mushaf sırasına göredir.

2.3.1. Âl-i İmrân: 3/73 ve Hadîd: 57/29 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Âl-i İmrân: 3/73 – Hadîd: 57/29 (إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ)

Bu başlıkta anlam açısından herhangi bir farklılık olmadığı için iki ayeti beraber ele alacağız. Fakat inceleme Âl-i İmrân: 3/73 ayeti üzerinden yapılacaktır.

2.3.1.1. Âl-i İmrân: 3/73 ve Hadîd: 57/29 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: Elinde...³⁷⁶

2- Mecaz: Yetki...³⁷⁷ Kudret...³⁷⁸ Tasarruf...³⁷⁹ Mülkiyet...³⁸⁰ Lütuf...³⁸¹

³⁷⁴ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 121/212.; C. 2, s. 108/124.; C. 4, s. 266/318.; Taberî, **a.g.e.**, C. 1, s. 524.; C. 2, s. 1481.; C. 3, s. 1707.; C. 4, s. 3111.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 173.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 93/315.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 375.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 150.

³⁷⁵ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 266/515.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 375.

³⁷⁶ Taberî, **a.g.e.**, C. 3, s.1835/C. 9, s. 7913.; İbn Üseymin, **Sureti Âli-İmran**, C. 1, s. 412.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 58.

³⁷⁷ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C.14, s. 380.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 27, s. 432.

³⁷⁸ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 294.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 58.

³⁷⁹ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 351.; Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 216.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 2, s. 521.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 3, s. 87.

³⁸⁰ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 351.; Râzî, **a.g.e.**, C. 8, s. 87.; Hererî, **a.g.e.**, C. 4, s. 364.

³⁸¹ Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s. 527.

Değerlendirme: Bu iki ayette geçen “yed” kavramına müfessirlerimiz tarafından “el, yetki, kudret, tasarruf, mülkiyet ve lütuf” manaları verilmiştir. Fakat hakiki mananın dışındaki diğer manalar birbirine yakındır. Zemahşerî ve Râzî, ibarede yer alan “yed” kavramını mesel olarak beyan etmişlerdir.

Bu ayette müfessirler **الفضل** kelimesi üzerinde durmuşlardır. Bu kelimeye “hidayet,³⁸² Peygamberlik,³⁸³ İslam,³⁸⁴ ihsan³⁸⁵ ve lütuf³⁸⁶” manalarını vermişlerdir. Yahudiler; hidayet, peygamberliğin ve ihsanın sadece kendilerine has olduğunu savunuyorlardı. Bu ayetle birlikte bunların hepsinin sadece Allah’a ait olduğu ve dilediğine verebileceği vurgulanmıştır.

İbn Üseymin’e göre; bu ayetteki “yed” kavramı hakiki anlamda kullanılmıştır. Çünkü Allah kendi nefsi hakkında her şeyi en iyi bilen ve en doğru haberi verendir. Kendi nefsi hakkında haber verirken şüpheye ihtimali olmayan fasih bir dil kullanmıştır. Ayrıca bu ayete Müteşâbih deme imkânımız da yoktur. O yüzden bu tür ayetleri okuruz, manasını sorarız, fakat keyfiyetiyle ilgili herhangi bir şey sormayız. Mesela A’raf 7/54 “Allah arşa istiva etti.” ayetinin manasını sorup, keyfiyetiyle ilgili nasıl istiva ettiğini sormadığımız gibi.³⁸⁷ Bedruddin Et-Tillovi’ye (d. 1925-...) göre; bu ayete –Keyfiyeti bilinmeyen- hakiki mana verilirse Selefin, mecazi mana verilirse Halefin yolu takip edilmiş olur.³⁸⁸

2.3.1.2. Âl-i İmrân: 3/73 ve Hadîd: 57/29 Ayetlerinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Kuşkusuz, lütuf Allah’ın elindedir.”

Ateş: “Lutuf Allah’ın elindedir,”

Bayraklı: “Lütuf Allah’ın kudretindedir,”

Bilmen: “Fazl, Şüphesiz Allah Teâlâ’nın elindedir.”

Bulaç: “Şüphesiz, ‘lütuf ve ihsan (fazl)’ Allah’ın elindedir.”

³⁸² Taberî, **a.g.e.**, C. 3, s. 1835.

³⁸³ Râzî, **a.g.e.**, C. 8, s. 87.; Hererî, **a.g.e.**, C. 4, s. 364.

³⁸⁴ Hererî, **a.g.e.**, C. 4, s. 364.

³⁸⁵ Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 216.

³⁸⁶ İbn Üseymin, **a.g.e.**, C. 2, s. 409.

³⁸⁷ İbn Üseymin, **a.g.e.**, C. 2, s. 412-4.

³⁸⁸ Bedruddin, **a.g.e.**, s. 52.

Çantay: “Lütf u inayet muhakkak Allah’ın elindedir.”

DİB: “Lütuf Allah’ın elindedir,”

Eliaçık: “Nimet Allah’ın elindedir,”

Elmalılı: “Doğrusu fazl Allah’ın elindedir.”

Esed: “Lütuf ve ihsan Allah’ın elindedir;”

İslamoğlu: “Lütuf ve ihsan Allah’ın elindedir,”

Öztürk: “Peygamberlik Allah’ın elindedir;”

Sülün: “Lütuf Allah’ın elinde;”

TDV: “Lütuf ve ihsan Allah’ın elindedir.”

Ustaosmanoğlu: “Şüphesiz (imana muvaffak kılınma ve İslam’a hidayet olma hususunda) fazl (u inayet), Allah’ın (kudret) elindedir ki,”

Yılmaz: “Şüphesiz lütuf Allah’ın elindedir,”

Yüksel: “Lütuf Allah’ın elindedir,”

Değerlendirme: Görüldüğü gibi Ustaosmanoğlu ve Bayraklı hariç mütercimler ibareyi “Allah’ın elindedir,” şeklinde tercüme etmişlerdir. Zahiren bakıldığı zaman mütercimlerin tercüme mecazi anlamı yansıtmadığı kanısına varılabilir. Fakat “Allah’ın elindedir.” şeklinde yapılan tercüme ibarenin yan anlamıdır. Çünkü ‘el’ Türkçede mülkiyet ifade eder. Mülkiyet ise yetki ve tasarruf manasını içinde barındır. **“Elde tutmak:** sahibi olsun olmasın, bir malı mülkiyeti altında bulundurmaktır”³⁸⁹ manasındadır. İşte Türkçede ki bu anlamdan dolayı bu ayetleri “el” olarak tercüme edebiliriz. Fakat yetki, tasarruf ve tekel olarak tercüme edilirse daha iyi olur kanaatindeyiz.

2.3.2. Mâide: 5/28-28 Ayetlerinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Maide: 5/28-28 (لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِيَدَيْكَ لِأَفْتَأُكَ)

Bu ayette iki adet “yed” kavramı yer almaktadır. Birinci yed’e verilen manaları aktardıktan sonra ikinci yed üzerinden konuya devam edeceğiz.

³⁸⁹ Şükrü Akalın, a.g.e., s.775.

2.3.2.1. Mâide: 5/28-28 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Maide: 5/28 (لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ)

- 1- Hakikat: El...³⁹⁰
- 2- Mecaz: Yeltenmek...³⁹¹ Kalkışmak...³⁹²

Maide: 5/28 (مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِي إِلَيْكَ)

- 1- Hakikat: El...³⁹³
- 2- Mecaz: Yeltenmek...³⁹⁴ Kaçınmak...³⁹⁵ Engellemek...³⁹⁶ Karşılık vermek...³⁹⁷
Öldürmek...³⁹⁸ Teslim olmak...³⁹⁹

Değerlendirme: “*Vakti zamanında Âdem’in (Habil ve Kabil adındaki) iki oğlu Allah’a birer kurban sunmuşlardı. Kardeşlerden birinin kurbanı Allah tarafından kabul edilmiş, diğersinin ki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen (kabil), Kardeşine (Habil’e), “Ahdim olsun seni öldüreceğim.” demiş, kardeşi de şöyle karşılık vermişti: “Allah ancak ibadette samimi ve ihlâslı olanların kurbanlarını kabul eder. Sen beni öldürmeye kalkışsan bile ben seni öldürmeye asla teşebbüs etmem. Çünkü ben âlemlerin rabbi Allah’tan korkarım. Beni öldürdüğün takdirde dilerim ki hem önceden işlediğin günahlarını hem de beni öldürme günahını yüklenip cehennemi boylarsın. Katillere yaraşan ceza da budur!”*”⁴⁰⁰

Müfessirlerin yorumlarından anladığımız kadarıyla اليد بسط terkibi; “kalkışma, yeltenme, engelleme, karşılık vermek, teslim olma” ve hakiki manada “elini uzatma” manalarında kullanılmıştır. Öldürme fiili daha çok el ile olduğundan dolayı fiil, el’e nispet edilmiştir. Yani bu ayette ki “yed” kavramı “teşebbüs etmem, kalkışmam, yeltenmem” şeklinde tercüme edilirse daha iyi olur kanaatindeyiz.

³⁹⁰ Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2825.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 421.; Firuzâbâdi, **a.g.e.**, s. 112.; İbn Üseymin, **Tefsiru Sureti Maide**, C. 1, s. 288.; Hererî, **a.g.e.**, C. 7, s. 230.

³⁹¹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 29.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 261.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 6, s. 172.;

³⁹² Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 337.

³⁹³ Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2825.; Râzî, **a.g.e.**, C. 11, s. 163-4.; Firuzâbâdi, **a.g.e.**, s. 112.; Hererî, **a.g.e.**, C.7, s. 230.

³⁹⁴ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 29.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 261.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 419-21.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 6, s. 170.; İbn Üseymin, **Tefsiru Sureti-Maide**, C. 1, s. 288.

³⁹⁵ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 22.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 337.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 165-6.

³⁹⁶ İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 162.

³⁹⁷ İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 5, s. 167.

³⁹⁸ İbn Üseymin, **a.g.e.**, C. 1, s. 288.

³⁹⁹ İbn Üseymin, **a.g.e.**, C. 1, s. 288.

⁴⁰⁰ Öztürk, **a.g.e.**, s. 151.

2.2.2.2. Mâide: 5/28-28 Ayetlerinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Sen, beni öldürmek için, bana elini kaldıracak olsan da ben yine de sana elimi kaldırmam;”

Ateş: “Eğer sen beni öldürmek için bana elini uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatmam.”

Bayraklı: “Beni öldürmek için el uzatsan bile, ben öldürmek için sana el uzatmayacağım.”

Bilmen: “Eğer sen beni öldürmek için bana elini uzatırsan, ben seni öldürmek elimi sana uzatmam.”

Bulaç: “Eğer beni öldürmek için elini bana uzatacak olursan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim.”

Çantay: “Beni öldürmen için elini bana uzatırsan ben seni öldürmem için elimi sana uzatıcı değilim.”

DİB: “Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim.”

Eliaçık: “Açıkçası, sen öldürmek için bana el uzatsan da, ben öldürmek için sana el uzatmayacağım.”

Elmalılı: “Sen beni öldürmek bana el uzatsan da ben seni öldürmek için sana el uzatacak değilim.”

Esed: “Beni öldürmek için el uzatsan bile, ben öldürmek için sana el uzatmayacağım.”

İslamoğlu: “Beni öldürmek için el kaldırırsan bile, ben seni öldürmek için elimi oynatmayacağım.”

Öztürk: “Sen beni öldürmeye kalkışsan bile ben seni öldürmeye asla teşebbüs etmem.”

Sülün: “Beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim.”

TDV: “Sen, öldürmek için bana elini uzatsan (bile) ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim.”

Ustaosmanoğlu: “Sen beni öldüresin diye elini bana uzatacak olsan da, ben seni öldüreyim diye elimi sana asla uzatıcı değilim.”

Yılmaz: “Sen, beni öldürmek için elini bana uzatsan da, ben, elimi, seni öldürmek için uzatacak değilim (ben, elimi seni etkisiz kılmak için uzatırım).”

Yüksel: “Beni öldürmek için elini bana uzatırsan, seni öldürmek için ben elimi sana uzatmayacağım.”

Değerlendirme: Görüldüğü gibi Öztürk hariç mütercimler her iki ibareyi de el uzatmak/oynatmak/kaldırmak, şeklinde tercüme etmişlerdir. Bu ayet, el uzatmak/oynatmak/kaldırmak* yerine Öztürk’ün tercih ettiği gibi “teşebbüs etmek” şeklinde tercüme edilirse daha açık ve daha faydalı olur kanaatindeyiz.

2.3.3. Mâide, 64 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Maide: 64 (يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ)

2.3.3.1. Mâide, 64 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

- 1- Hakikat: Allah’ın eli bağlıdır...⁴⁰¹
- 2- Mecaz: Allah Cimridir...⁴⁰² Allah bize azap etmez...⁴⁰³ Allah fakirdir...⁴⁰⁴ Nimet...⁴⁰⁵

* Mütercimlerin çevirilerinin Türkçedeki karşılıkları şu şekildedir: “El Kaldırmak: Birine bir şeye vurmaya kalkışmak, “*itlerden birine el kaldırmanın cezası ölüm idi.*”- M. İzgü (Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 774.); El Uzatmak: Yardım etmek veya birinden bir hakkı almaya kalkışmak, “*Ne var ki niye bizim lokmamıza el uzatırlar?*” –A. İlhan (Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 775.); Elini oynatmak: Parayı esirgememek... (Şükrü Akalın, **a.g.e.**, s. 778.)”

⁴⁰¹ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 262. (Yahudiler, Mücessime oldukları için bununla hakiki manayı kastetmişlerdir. Zaten onlardan şu şekilde rivayetler de nakledilmiştir. Allah’ın saçı ve sakalları ağarmıştır, kürsünün üzerine oturmuştur, yeri ve göğü yarattuktan sonra dinlenmek için sırtüstü uzanmıştır, bir ayağını diğerinin üstüne atmıştır, elini de göğsünün üzerine bırakmıştır vb...) .

⁴⁰² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 490.; Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2946.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 266.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 296.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 44.; İbn Atiyye, **a.g.e.** C. 2, s. 214.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 2, s. 392.; Fahrüddîn er-Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 35-6.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 351.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 5, s. 278-79.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 118.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 262.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 456.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, cz. 6, s. 249.; Bedruddin, s. 117.

⁴⁰³ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 247.; en-Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 296.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 215.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 2, s. 392.; Fahrüddîn er-Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 35-6.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.;

⁴⁰⁴ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 262-3.

⁴⁰⁵ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 296.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 262-3.

Değerlendirme: Müfessirler tarafından (يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ) ibaresinden dipnotlarda da belirtildiği gibi iki mana daha çok tercih edilmiştir. Bu manalar cimrilik ve azap manalarıdır. Geriye kalan nimet ve fakirlik manaları biraz daha arka planda kalmaktadır. Âlûsî'nin (ö. 1270/1854) zayıf görüş olarak zikrettiği hakiki mana pek tercih edilmemiştir. Zaten kendisi de hakiki manada kullanılmasının zayıf bir görüş olduğunu dile getirmiştir. Hakiki manadaki kullanım sebeplerini de 401. dipnotta dile getirdik. Yahudilerin bu sözü söylemeleriyle ilgili müfessirlerin görüşleri şu şekildedir.

Mukâtil b. Süleyman'a göre; Allah, Yahudilere bolca rızık verdi, onlar ise bu bol rızka karşılık Allah'a isyan edip, kendilerine haram olan şeyleri helal saydılar. Yaptıkları bu isyana ve haddi aşmaya karşılık Allah, onların rızıklarını daraltınca böyle bir söz kullandılar.⁴⁰⁶

İbn Cerir et-Taberî'ye göre: Yahudiler; “Allah cimri olan biri gibi davranıyor. Cimri, nasıl eli sıkı ve hayır adına kimseye bir şey veremiyorsa Allah da bize karşı cimri davranıyor ve lütfünden bizi alıkoyuyor.” diyorlar. Allah; düşmanlarının dediği şeyden, münezzehdir.⁴⁰⁷ Taberî'nin, İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) aldığı rivayete göre ise: Yahudiler bununla Allah'ın elinin bağlı olduğunu kastetmiyor. Fakat onlar bununla “Allah, yanında olan bol rızıktan vermediği için cimridir,” manasını kastediyorlar. Allah, onların bu söylediklerinden yüce ve münezzehdir.⁴⁰⁸

Fahrüddîn er-Râzî'ye göre: Yahudilerin bu sözü ya cimrilikten ya da azaptan kinayedir. Azaptan kinaye olunca; “Allah bize puta taptığımız günler kadar azap edecek” diyorlar. Cimrilikten kinaye olunca; Ya kıtlığa maruz kaldıklarında bunu söylemişlerdir ya da kendileri zengin, Medine'deki Müslümanlar fakir olduğu için dalga geçme ve alaya almak için Müslümanlara söylemiş olabilirler.⁴⁰⁹

İbn Âşûr'a göre: Yahudiler, din ve iman ehli oldukları için Allah'ı böyle kötü bir vasıfla nitelermeleri caiz değildir. O halde bu sözü ya Müslümanlarla alay etmek için ya da kıtlığa ve açlığa maruz kaldıkları bir zamanda söylemişlerdir. Fakat Allah her iki durumda da onları kötölemiştir. Birincisinde Müslümanlarla dalga geçtikleri için,

⁴⁰⁶ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 490

⁴⁰⁷ Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2946.

⁴⁰⁸ Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2947.

⁴⁰⁹ Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 35.

ikincisinde ise Allah'ın tasarrufuna karşı küstahça bir tavır sergiledikleri için Allah onlara bedduada bulunmuştur.⁴¹⁰

İbn Üseymin'e (1929-2001) göre ise: Yahudilerin bu cümleyi يَدُ اللَّهِ kalıbında kullanıp, يَدَا اللَّهِ (elif ile) kullanmamaları Allah'ın zatı ve tasarrufunu noksanlaştırmak içindir. Onlar burada Allah'a tek el isnat etmekle zatında noksanlık, cimrilik isnat etmekle de tasarrufunda eksiklik olduğunu dile getirmişlerdir.⁴¹¹

Sonuç olarak bu ayette genel mana itibariyle cimrilik kastedilmiştir ve ayette isti'âre-i tasrihiyye-i tebe'iyye* vardır.⁴¹² Çünkü bu ayette مَغُولَةٌ (müşebbehün bih) lafzı, بِخَيْلٍ (müşebbeh) lafzı için kullanılmıştır. Ayrıca bu isti'âre müştak isimde gerçekleştiği için de tebe'iyye'dir.

2.3.3.2. Mâide, 64 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: "Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır)."

Ateş: "Allah'ın eli bağlıdır (Allah cimridir)."

Bayraklı: "Allah'ın eli bağlıdır/cimridir."

Bilmen: "Allah'ın eli bağlanmışır."

Bulaç: "Allah'ın eli sıkıdır."

Çantay: "Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır)."

DİB: "Allah'ın eli bağlıdır."

Eliaçık: "Allah cimridir."

Elmalılı: "Allah'ın eli bağlı!"

Esed: "Allah'ın eli sıkıdır."

İslamoğlu: "Allah'ın eli sıkıdır."

Öztürk: Bazı Yahudiler (Maddi sıkıntı çektikleri için) Allah çok cimrileşti."

Sülün: "Allah'ın eli bağlıdır (pintidir)."

⁴¹⁰ İbn Âşûr, a.g.e., cz. 6, s. 249.

⁴¹¹ İbn Üseymin, **Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim Suretu-Mâide**, C. 2, s. 108.

* İstiare-i tasrihiyye içinde müşebbehün bih'in lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh hazfedilen istiareidir. Tebe'iyye ise kendisinde istiare yapılan kelime müştak veya fiil olan istiareidir. (Boleli, a.g.e., s. 92).

⁴¹² Hererî, a.g.e., C. 7, s. 414.

TDV: “Allah’ın eli bağlıdır (sıkıdır).”

Ustaosmanoğlu: “Allah’ın eli bağlı (ve sıkı)dır!”

Yılmaz: “Allah’ın eli sıkıdır.”

Yüksel: “Allah’ın eli bağlı...”

Değerlendirme: Elmalılı, ibareyi hakiki anlamıyla tercüme etmiştir fakat meâlî hazırlayan ve notlandıran Düccane Cündioğlu dipnotta bundan kastın “cimrilik” olduğunu söylemiştir.⁴¹³ Bilmen de ibareyi tercüme ederken lafza bağlı kalmıştır. Fakat tefsirde ibareden maksadın cimrilik olduğunu söylemiştir.⁴¹⁴ Akdemir, Ateş, Bayraklı, Çantay, Sülün, TDV ve Ustaosmanoğlu ise “cimrilik” manasını parantez içi ifadeyle sağlamışlardır. Bulaç, Eliaçık, Esed, İslamoğlu, Öztürk ve Yılmaz ise ibarenin yan anlamını vermişlerdir. D.İ.B. ve Yüksel’in yapmış olduğu tercümelere ise “cimrilik” anlamı çıkmamaktadır. Mütercimlerden “azap, fakirlik ve nimet” manalarını tercih eden olmamıştır.

2.3.4. En’âm: 6/7 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

En’âm: 6/7 (فَلَمَّسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ)

2.3.4.1. En’âm: 6/7 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: Elleriyle...⁴¹⁵

2- Mecaz: Bütün delilleri önlerine sersek...⁴¹⁶ Dokunsalar...⁴¹⁷

Değerlendirme: Ayetin bağlamı müşriklerin vahye inanıp inanmamasıyla alakalıdır. Yani vahiy, yazılı bir metin halinde inse ve o müşrikler elleriyle ona dokunsalar gene de yüz çeviririler. İbn Kesir’in yorumundan anladığımız kadarıyla yed’den kasıt müşriklerin kendileridir. Kuşeyri (ö. 465/1072) ise müşriklerin, ne yapılırsa yapılsın hiçbir şekilde o vahye inanmayacaklarına vurguda bulunmaktadır.

⁴¹³ Elmalılı, **a.g.e.**, s. 117.

⁴¹⁴ Bilmen, **a.g.e.**, C. 2, s. 793.

⁴¹⁵ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 550.; Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 3134.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 15.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 95.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 80.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 269.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 7.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 376.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 7, s. 138.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 65.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 7, s. 12.; Hererî, **a.g.e.**, C. 8, s. 204.

⁴¹⁶ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 288.

⁴¹⁷ İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 6, s. 11.

2.3.4.2. En'âm, 7 Ayetin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Onlar ona elleriyle dokunmuş olsalardı.”

Ateş: “Onu elleriyle tutsalardı,”

Bayraklı: “Onlar elleriyle ona dokunmuş olsalardı,”

Bilmen: “Onu eller ile yoklayacak olsalardı...”

Bulaç: “Onlar elleriyle dokunsalar bile...”

Çantay: “Kendileri de elleriyle onu tutmuş bulunsalardı...”

DİB: “Onlar da elleriyle ona dokunsalardı,”

Eliaçık: “Ona elleriyle dokunsalardı bile...”

Elmalılı: “Onu elleriyle yoklasaydılar...”

Esed: “Ona kendi elleriyle dokunmuş olsalardı bile...”

İslamoğlu: “Ona elleriyle dokunmuş olsalardı dahi,”

Öztürk: “O metne elleriyle dokunsalardı,”

Sülün: “Ona bizzat elleriyle dokunsalardı...”

TDV: “Onlar elleriyle onu tutmuş olsalardı,”

Ustaosmanoğlu: “Ona elleriyle dokun(arak inkâr etme imkânı bulma)salardı,”

Yılmaz: “Onlar da ona elleriyle dokunsalardı,”

Yüksel: “Elleriyle dokunsalardı bile,”

Değerlendirme: Görüldüğü gibi mütercimler de ibareyi hakiki anlamıyla tercüme etmişlerdir. Kuşeyri'nin tercih ettiği mecazi anlamı tercih eden olmamıştır.

2.3.5. Tevbe: 9/29 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Tevbe: 9/29 (حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ)

2.3.5.1. Tevbe: 9/29 Ayetini Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: Elleri...⁴¹⁸

2- Mecaz: Kendileri adına...⁴¹⁹ Peşin...⁴²⁰ Mecburen...⁴²¹ İsteyerek...⁴²² Hepsi...⁴²³ Fidyeye...⁴²⁴ Lütuf...⁴²⁵ Ayakta bekleyerek verecekler...⁴²⁶ Kendi elleriyle...⁴²⁷ Zengin ve Güçlülerinden...⁴²⁸ Karşılıksız/Mükâfatsız...⁴²⁹ Canlarına karşılık...⁴³⁰ Zelil olarak...⁴³¹ Boyun eğerek...⁴³² Zenginlerinden...⁴³³ Müslümanların otoritesini kabul ederek...⁴³⁴

Değerlendirme: “Yed” kavramına en fazla farklı mana verilen ayetlerden biri bu ayettir. Ayetin bağlamı Allah’a ve Ahiret gününe inanmayıp, Allah ve Resulünün haram kıldığını haram saymayan ehl-i kitaptan cizye alınmasıyla alakalıdır.

İbn Âşûr’a göre; “Yed” kavramı bu ayette **يُغْطُوا** nun manasını tekit etmek için gelmiştir. Yani, Kendi elleriyle verecekler. Havale veya elçi aracılığıyla kabul edilmeyecek.⁴³⁵ “Yed” kavramının bu ayette lütuf manasında kullanılması şundan

⁴¹⁸ Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 190.

⁴¹⁹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 167.

⁴²⁰ Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3969.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 333.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 291.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 23.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 420.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 25.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 512.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 191.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 114-5.; Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 205.

⁴²¹ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 333.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 291.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 25.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 23.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 420.

⁴²² Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 333.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 291.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 25.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 10, s. 166.

⁴²³ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 333.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.

⁴²⁴ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 443-5.

⁴²⁵ Ebu Bekr Muhammed b Üzeyr es-Sicistani, **Kitabu Ğaribi'l-Kur'an**, Suriye: Daru Kuteybe, 2010, s. 333.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 443-5.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 291.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 420.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 25.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 512.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 114-5.

⁴²⁶ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 443-5.

⁴²⁷ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 443-5.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 351.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 23.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 420.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 250.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 512.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 114-5.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 10, s. 166.; Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 205.

⁴²⁸ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 351.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 250.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; Merâġî, **a.g.e.**, C. 4, s. 75-6.

⁴²⁹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 351.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 250.

⁴³⁰ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 351.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 250.

⁴³¹ Sicistani, **a.g.e.**, s. 333.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 114-5.

⁴³² İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 23.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 512.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 114-5.; Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 232.

⁴³³ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 512.

⁴³⁴ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 420.

⁴³⁵ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 10, s. 166.

dolayıdır. Normalde onların öldürülmesi gerekirdi. Canlarının bağışlanıp karşılığında onlardan cizye alınması onlar için büyük bir lütuftur.⁴³⁶ Hereri'ye göre bu ayetteki “yed” kavramı boyun eğme ve teslim olmaktan kinayedir.⁴³⁷

Müfessirler, ehli kitabın cizyeyi veriş şeklinden, müminlerin cizyeyi alış şekline kadar “yed” kelimesine birçok mana vermişlerdir. Müfessirlerimizin verdikleri her bir mananın ayrı bir güzelliği vardır.

Sonuç olarak bu ayetteki “yed” kavramına müfessirler tarafından hem hakiki hem de mecazi anlam verilmiştir. Ancak yukarıda verilen tercümelerin de birer yorum olduğu gözden kaçmamalıdır.

2.3.5.2. Tevbe: 9/29 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Küçülerek elleriyle cizye verene dek...”

Ateş: “Küçül(üp boyun eğ)erek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar...”

Bayraklı: “Boyun büküp kendi elleriyle cizye verinceye kadar...”

Bilmen: “Zeliller olarak kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar...”

Bulaç: “Küçük düşürülüp cizyeyi kendi elleriyle verinceye kadar...”

Çantay: “Zelil ve hakir kendi el(ler)iyle cizye verecekleri zamana kadar...”

DİB: “Küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar...”

Eliaçık: “Küçülmüş oldukları halde kendi elleriyle cizye verinceye kadar...”

Elmalılı: “Küçülmüş oldukları halde elden cizye verecekleri hale kadar...”

Esed: “(Savaş yoluyla) baş eğdirilip kendi elleriyle başışıklık vergisi ödeyinceye kadar.”

İslamoğlu: “Teslim olmuş bir halde güvenlik vergisini kendi elleriyle verinceye kadar...”

Öztürk: “Bizzat gelip kendi elleriyle cizye (baş vergisi) verinceye kadar...”

Sülün: “Cizyeyi kendi elleriyle küçülerek verinceye kadar...”

TDV: “Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar...”

⁴³⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 291.

⁴³⁷ Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 234.

Ustaosmanoğlu: “Zelil (ve hakir) kimseler halinde cizyeyi (bizzat kendileri) elden versinler.”

Yılmaz: “Alçalmış oldukları halde cizye verene kadar...”

Yüksel: “Boyunlarını eğip elleriyle tazminat ödeyinceye kadar...”

Değerlendirme: Mütercimlerimizin yaptıkları tercümelemler şu şekildedir. “Elden... Elleriyle... Kendi elleriyle... Bizzat kendi elleriyle... Kendileri...” Mütercimler tarafından yapılan çevirilerin aynı manayı ifade ettiği söylenebilir. Mütercimlerin çoğunluğu bu ayette geçen “yed” kavramının çevirisinde genelde akla ilk gelen manayı tercih ettikleri görülmektedir.

2.3.6. İbrahim: 14/9 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

İbrahim: 14/9 (فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ)

2.3.6.1. İbrahim: 14/9 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: (Kâfirler) Ellerini ağızlarına götürüp (elçilere, kesin sesinizi) dediler...⁴³⁸ (Allah Resulüne olan kinden dolayı) parmaklarını ısırıldılar...⁴³⁹ Elleriyle kendi ağızlarını veya elçilerin ağızlarını kapatıyorlar...⁴⁴⁰ (Şaşkınlıktan/hayretten) elleriyle ağızlarını kapattılar...⁴⁴¹ Elleriyle ağızlarına işaret edip, kesin sesinizi dediler...⁴⁴² (Söylediklerini reddetmek için) elleriyle elçilerin ağızlarını kapattılar...⁴⁴³ (Alaya alıp, güldükleri belli olmasın diye) elleriyle ağızlarını kapattılar...⁴⁴⁴ Elleriyle ağızlarına işaret

⁴³⁸ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 399.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 326.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 348.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 654.

⁴³⁹ Taberî, **a.g.e.**, C. 6, s. 4783.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 3, s. 124.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 529.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 326.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 348.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.

⁴⁴⁰ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 7, s. 465.

⁴⁴¹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 3, s. 124.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 326.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 348.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 654.

⁴⁴² Mâverdî, **a.g.e.**, C. 3, s. 124.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 529.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.

⁴⁴³ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 3, s. 125.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 348.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 654.

⁴⁴⁴ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 529.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 654.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 13, s. 196.

edip “gönderildiğiniz şeyi inkâr ediyoruz” işte cevabımız budur size dediler...⁴⁴⁵

- 2- Mecaz: Tekzip edip cevap vermediler...⁴⁴⁶ Elçileri dilleriyle yalanladılar...⁴⁴⁷ Peygamberin getirdiği (iman ve hidayet) nimetini reddettiler...⁴⁴⁸ Hakkı kabul etmediler...⁴⁴⁹ Ağızlarından çıkan sözlerle Allah’ın nimetlerini reddettiler...⁴⁵⁰

Değerlendirme: Bu ayette “yed” kavramı iki farklı şekilde kullanılmıştır. Hakiki anlamdaki kullanım olan “elleriyle ağızını kapatmanın” nedenleri ise farklı şekilde zikredilmiştir. Mecazi anlam veren müfessirler de “yed” kavramına birbirinden farklı anlamlar vermişlerdir. Bu ayetteki “yed” kavramına verilen manaların hemen hemen hepsine yer veren Râzî, şunları dile getirmiştir.

فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ ibaresinde yer alan “eyd ve efvah” kavramları iki farklı şekilde anlaşılabilir. Hakiki anlam ve yan anlam.⁴⁵¹

فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ ibaresi, hakiki anlamıyla kullanıldığında ise zamirlerin mercilerine göre üç kısma ayrılır.

Birinci kısım: Her iki kavramdaki zamir kâfirlere dönerse şu ihtimaller vuku bulur.

1. (Allah Resulüne olan kin ve kızgınlıktan dolayı) parmaklarını ısırdılar...
2. (Allah Resulünün konuşmalarını doyduktan sonra alaya alıp, güldükleri belli olmasın diye) elleriyle ağızlarını kapattılar...
3. Ellerini ağızlarına götürerek elçilere işaret edip, kesin sesinizi dediler...
4. Elleriyle ağızlarına ve söyledikleri şu söze “gönderildiğiniz şeyi inkâr ediyoruz” işaret edip, cevabımız budur size...

İkinci kısım: Her iki kavramdaki zamir elçilere dönerse şu manalar vuku bulur.

1. (Susturmak ve sözlerini kesmek için) elçilerin elleriyle ağızlarını kapattılar...

⁴⁴⁵ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 529.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 654.

⁴⁴⁶ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 7, s. 465.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.

⁴⁴⁷ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 3, s. 125.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.

⁴⁴⁸ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 3, s. 125.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 529.; Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 654.

⁴⁴⁹ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 3, s. 125.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 348.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 327.

⁴⁵⁰ Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.

⁴⁵¹ Râzî, **a.g.e.**, C. 19, s. 70.

2. (Elçiler onlardan ümitlerini kesince) konuşmamak için elleriyle ağızlarını kapattılar...

Üçüncü kısım: **أَيْدِيَهُمْ** ibaresindeki zamirler kâfirlere, **فِي أَفْوَاهِهِمْ** ibaresindeki zamirler ise elçilere dönerse şu manalar vuku bulur.

1. (Kâfirler elçilerin vaaz ve nasihatlerini dinleyince reddedip yalanlamak için) elleriyle elçilerin ağızlarına işaret ettiler...

2. (Kâfirler elçilerin konuşmalarını engellemek için) elleriyle elçilerin ağızlarını kapattılar...

أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ ibaresi mecazi anlamıyla anlaşıldığında şu anlamlar vuku bulur.

1. Peygamberin getirdiği (iman ve hidayet) nimetini reddettiler...

2. Tekzip edip cevap vermediler...

3. Ağızlarından çıkan sözlerle Allah'ın nimetlerini reddettiler...

İbn Âşûr'a göre **فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ** peygamberlerle dalga geçip alaya aldıklarını gösteren bir temsildir. Bu cümlenin anlamı Zemahşerî'nin de zikrettiği gibi yediye kadar vecihleri vardır. Bazı manalar çok uzak ihtimaller olmakla beraber tercih ettiğim en iyi anlamı şudur. “(Allah Resulünün konuşmalarını doyduktan sonra alaya alıp, güldükleri belli olmasın diye) elleriyle ağızlarını kapattılar...⁴⁵²

2.3.6.2. İbrahim: 14/9 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Ama onlar, ellerini ağızlarına götürerek (onlara):”

Ateş: “Onlar, ellerini ağızlarına koydu (öfkelerinden parmaklarını ısırды) lar.”

Bayraklı: “Onlar, ellerini/güçlerini kullanarak peygamberlerin ifade özgürlüğünü engellediler...”

Bilmen: “Onlar ellerini ağızlarına itmişler...”

Bulaç: “Ellerini ağızlarına götürüp (öfkelerinden ısırдыlar)...”

Çantay: “Onlar ellerini ağızlarına itip...”

DİB: “Onlar (öfkeden parmaklarını ısırды için) ellerini ağızlarına götürüp...”

Eliaçık: “Şüpheler içinde...”

⁴⁵² İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 13, s. 196.

Elmalılı: “Ellerini ağızlarına ittiler...”

Esed: “Ellerini şaşkınlıkla ağızlarına götürüp...”

İslamoğlu: “Onlar ise nimeti teperek (sözlerini) ağızlarına tıkmışlar...”

Öztürk: “Ama onlar, “Kes sesini!” dercesine ellerini ağızlarına götürdüler...”

Sülün: “(Susturmak için) ellerini onların ağızlarına götürüp;”

TDV: “Ellerini peygamberlerin ağızlarına bastılar...”

Ustaosmanoğlu: “Onlarsa ellerini kendi ağızlarına/o (kendilerine vaaz yapa)nlarn ağızlarına/ çevirmişler...”

Yılmaz: “Onlar, ellerini, elçilerin ağızlarına götürdüler.”

Yüksel: “Fakat onları küçümsediler...”

Değerlendirme: “Yed” kavramı bu ibarede hem hakiki hem de mecazi anlama hamledilebilir. Fakat vereceğimiz manaların da apaçık olması gerekir.

Akdemir, Bilmen, Çantay ve Elmalılı’nın yaptıkları tercümelere kimin el’inin kimin ağzına girdiği anlaşılıyor. Zamirlerin mercileri belirlenseydi mana daha iyi anlaşılırdı. Elmalılı’nın mealini tahkik eden Cündioğlu, dipnotta maksadın ne olduğunu “Öfkelerinden parmaklarını ısırıyorlar” veya “Bütün kuvvetleriyle o peygamberlerin ağızlarını tutmaya, onları susturmaya çalışıyorlar” ya da “O peygamberlerin kendilerine uzatılan yardım ellerini ve hidayetlerini ağızlarıyla reddettiler, öpecek yerde ısırıyorlar” bu şekilde açıklamıştır.⁴⁵³ Akdemir, Bilmen ve Çantay’ın mealleri ise ne parantez içi ifade ne de dipnotla açıklığa kavuşturulmamıştır.

Ateş, Bulaç, DİB ve Sülün parantez içi ifadelerle ibarenin mecazi anlamını vermişlerdir. Bayraklı, Eliaçık, İslamoğlu, Öztürk ve Yüksel ibarenin mecazi anlamını vermişlerdir. Esed, TDV, Ustaosmanoğlu ve Yılmaz ise zamirlerin mercilerinin kimler olduğunu açık bir şekilde ifade ettikleri için anlamda herhangi bir kapalılık bulunmamaktadır. Bu sebeple Esed, TDV, Ustaosmanoğlu ve Yılmaz’ın çevirileri tercih edilebilir.

⁴⁵³ Elmalılı, a.g.e., s. 255.

2.3.7. Furkan: 25/27 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Furkan: 25/27 (وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا)

2.3.7. Furkan: 25/27 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: Elini ısırarak...⁴⁵⁴

2- Mecaz: Pişmanlık...⁴⁵⁵

Değerlendirme: Ayetin bağlamı kıyamet gününde Allah'a iman etmeyen kâfirlerin nasıl bir pişmanlık içerisinde olduklarına vurgu yapmaktadır. Müfessirlerin mana verirken tercih ettikleri görüşlerin nedenlerine değinmekte fayda görüyoruz.

عض اليد ibaresi, pişmanlıktan kinayedir. ندامة- pişmanlık- anlamdaş ile عض اليد ifadesi nasıl şaşkınlık oldukları için birbirinin yerine kullanılabilirler.⁴⁵⁶ وضع اليد ifadesi nasıl şaşkınlık manasını ifade ediyorsa aynı şekilde عض اليد 'de pişmanlığı ifade ediyor.⁴⁵⁷

Bu ayette kullanılan “yed” kavramı hakiki anlamıyla da kullanılmış olabilir. Ayrıca hakiki anlamıyla kullanılmasında herhangi bir sakınca da yoktur. Çünkü Kâfir, o gün ellerini dirseklerine kadar yiyecek. O eller tekrar eski halini alınca yemek işlemi tekrarlanacak.⁴⁵⁸

Sonuç olarak genel itibariyle müfessirlerin burada tercih ettiği görüş عض اليد kalıbının pişmanlıktan kinaye olmasıdır. Fakat tercüme ederken hem “yed” hem de pişmanlık manasının bir arada kullanılmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. “ O gün, zalim/müşrik kimse derin bir pişmanlıkla parmaklarını ısırıp şöyle diyecek: keşke ben de peygamberin tutmuş olduğu yolu tutsaydım...”⁴⁵⁹

2.3.7. Furkan: 25/27 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “O gün zalim, (çaresizlik içinde) ellerini ısırarak...”

⁴⁵⁴ Mâtürîdî, a.g.e., C. 10, s. 245.; Hererî, a.g.e., C. 20, s. 22-3.

⁴⁵⁵ Mukâtil, a.g.e., C. 3, s. 232.; Yahyâ b. Sellâm, a.g.e., C. 1, s. 479.; Taberî, a.g.e., C. 8, s. 6130.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 10, s. 245.; Zemahşerî, a.g.e., C. 3, s. 326.; İbn Atiyye, a.g.e., C. 4, s. 208.; Râzî, a.g.e., C. 24, s. 66.; Beydâvî, a.g.e., C. 2, s. 174.; İbn Kesir, a.g.e., C. 10, s. 302.; Ebû Hayyân, a.g.e., C. 6, s. 454.; Âlûsî, a.g.e., C. 19, s. 18.; Merâğî, a.g.e., C. 7, s. 7.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 19, s. 12.; Hererî, a.g.e., C. 20, s. 22-3.

⁴⁵⁶ Zemahşerî, a.g.e., C. 3, s. 326.

⁴⁵⁷ İbn Âşûr, a.g.e., C. 19, s. 12.

⁴⁵⁸ Hererî, a.g.e., C. 20, s. 22-3.

⁴⁵⁹ Öztürk, a.g.e., s. 494.

Ateş: “O güz zalim ellerini ısırıp...”

Bayraklı: “O gün kendine yazık eden, parmaklarını ısırarak...”

Bilmen: “Ve o gün ki, zalim iki elini ısırır...”

Bulaç: “O gün zulmeden, ellerini (hınçla) ısırarak...”

Çantay: “O gün (her) zalim (nedametle) iki elini ısırıp...”

DİB: “O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp...”

Eliaçık: “O gün, zalim dizlerini dövecek...”

Elmalılı: “O gün ki zalim ellerini ısırarak...”

Esed: “ O gün ki, (vaktiyle) haksızlığı kendisine yol edinmiş olan kişi ellerini kemirip,”

İslamoğlu: “(Aldanmanın pişmanlığıyla) elini ısırarak...”

Öztürk: “O gün, zalim/müşrik kimse derin bir pişmanlıkla parmaklarını ısırıp...”

Sülün: “O gün, iki elini ısırarak der ki zalim;”

TDV: “O gün, zalim kimse (pişmanlıktan) ellerini ısırıp...”

Ustaosmanoğlu: “(...Dinden döndüğü için pişmanlığından) iki elini ısıracağı günü (de anlat)!”

Yılmaz: “Kendi zararına iş yapan o kimse ellerini ısırarak;”

Yüksel: “O gün zalim kimse (üzüntüden) elini ısırıp...”

Değerlendirme: Elmalı, Esed, Bilmen, Ateş, D.İ.B., Bulaç, Akdemir, Sülün, Yılmaz ve Yüksel ibarede geçen “yed” kavramını hakiki anlamıyla tercüme etmişlerdir. Eliaçık ve Bayraklı ibareyi yan anlamıyla tercüme etmişlerdir. Diğer mütercimler ise lafzi tercüme ek olarak yan anlamını da parantez içi ifadelerle vererek ibareyi daha anlamlı hale getirmişlerdir.

2.3.8. Sâd: 38/75 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Sâd: 38/75 (قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي)

2.3.8.1. Sâd: 38/75 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: Ellerimle...⁴⁶⁰

2- Mecaz: Kuvvetimle...⁴⁶¹ Kudretimle...⁴⁶² Bizzat benim yarattığım...⁴⁶³
Te'kid (yaratma fiilini)...⁴⁶⁴ Benim yarattığım...⁴⁶⁵ Yed sıfatıyla...⁴⁶⁶
Cemal, celal, kahr ve lütuf sıfatlarımla...⁴⁶⁷

Değerlendirme: Bu ayet kelami tartışmalara konu olan ayetlerin başında yer almaktadır. Dipnotta kaynak olarak gösterdiğimiz müfessirlerin bu konudaki görüşlerini tek tek ele alacağız.

Taberî'ye göre; Allah bu ayette Âdem'i eliyle yarattığını bize haber vermiştir. Mücahid'in İbn Ömer'den naklettiği rivayet de bunu destekler mahiyettedir. İlgili rivayet şu şekildedir: “ Allah dört şeyi eliyle yaratmıştır: Arş, Adn cennetleri, Kalem ve Âdem. Geriye kalan diğer mahlûkata ise ‘ol’ demiş ve onlar da var olmuştur.”⁴⁶⁸

Mâtürîdî'ye göre; Kalam ehli ve tevilciler, bu ayette yer alan “yed” kavramı Allah'a izafe edilmiş olmasından dolayı birçok tevilde bulunmuşlardır. Kimi kuvvet, kimi de fiili Allah'ın zatına nispet ederek tevilde bulunmuştur. Fakat biz Rabbimizi kendisini kitabında tanıttığı gibi tanırız. O, kendisini (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) olarak tanıtmıştır. Mahlûkatta olan bütün sıfat ve manalardan münezzehtir. Durum böyle olunca artık “yed” kavramını te'vil etmeye gerek kalmaz.⁴⁶⁹

Tîbî (ö. 743/1343) ise el-intisaf'tan şu nakilde bulunur: “Yedeyn”, Allah'ın zati sıfatlarındandır. İmam Eş'ari ve Bakillani'in savunduğu görüş bu şekildedir. Onlar “yedeyn” kavramının kudret olarak tevil edilmesini kabul etmemişlerdir. Çünkü “yedeyn” kavramı tesniyedir, Allah'ın kudreti ise tektir. Nimet manasını da kabul etmemişlerdir. Çünkü Allah'ın nimetleri sınırsızdır. İmam Eş'ari ve Bakillani (ö.

⁴⁶⁰ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7039.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 281-2.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 457.

⁴⁶¹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 111.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 515.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 154.

⁴⁶² Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 111.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 515.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 154.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 236.; İbn Aşûr, **a.g.e.**, C. 23, s. 303-4.

⁴⁶³ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 111.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 154.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 377.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 444.

⁴⁶⁴ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 32.

⁴⁶⁵ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 32.; Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 202.

⁴⁶⁶ İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 154.

⁴⁶⁷ Muhyiddin Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Arabî et-Tâî el-Hâtimî, **Tefsiru Şeyhi'l-Ekber**, C. 2, s. 180.

⁴⁶⁸ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7039.

⁴⁶⁹ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 281-2.

403/1013) dışındaki İmam Cüveyni (ö. 478/1085) ve onun gibi düşünen Ehli Sünnet âlimleri bu ayette ki “yedeyn” kavramının nimet, kudret veya dünya ve ahiret nimetleri manalarına geldiğini söylemişlerdir.⁴⁷⁰

Zemahşerî’ye göre; amellerin çoğu el ile yapıldığı için artık yapılan bütün fiiller el’e nispet edilmeye ve genel ifade olarak kullanılmaya başlanmış. Hatta kalben yapılan fiillere de *هو مما عملت يداك/huve mimma amilet yedake*, ibaresi kullanılır olmuştur. Öyle ki *هذا مما عملته يداك/haza mimma amiltehu*, ibaresi ile *هذا مما عملته يداك/haza mimma amilethu yedake*, ibaresi arasında herhangi bir farklılık kalmamıştır. Zemahşerî’nin tercih ettiği ikinci görüşe göre ise ayette geçen “yedeyn” kavramı yaratma fiilini te’kid etmek için kullanılmıştır.⁴⁷¹

Râzî’ye göre; bu ayette ki “yedeyn” kavramı kudret manasına hamletmek caiz değildir. Bunun delilleri de şunlardır.

Ayetin zahiri, iki el’in olduğuna işaret ediyor. Eğer “yedeyye” burada kudret manasında alırsak o vakit Allah’ın iki kudreti olmuş olur ki, bu da batıldır.

Ayet, Âdem’in “yedeyye” ile yaratıldığına hükmediyor. Eğer burada ki “yedeyye” kudret manasında ise o vakit Âdem Allah’ın kudreti ile yaratılmıştır. Bu sefer şöyle bir sıkıntı meydana gelir. Eşyaların tümü Allah’ın kudreti ile yaratılmıştır. Nasıl ki Âdem, Allah’ın kudreti ile yaratılmışsa, İblis de aynı şekilde onun kudretiyle yaratılmıştır. Durum böyle olunca Âdem’in İblisten üstün olma özelliği ortadan kalkmış olur.

Ayetteki “yedeyye” kavramını nimet manasına hamletmek de caiz değildir. Bunun delilleri şunlardır.

Allah’ın nimetleri saymakla bitmez. Ayetin zahirine göre ise Allah’ın sadece iki tane nimeti vardır. Bu da İbrahim suresinde yer alan (*وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا*) “ Onun size verdiği nimetleri saymaya kalksanız, mümkün değil sayamazsınız.” ayetiyle ters orantılı olur.

⁴⁷⁰ Tibî, **a.g.e.**, C.13, s. 323.

⁴⁷¹ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 32.

İşin aslı şudur; büyük Sultan, çok önemli ve değerli bir şey yapmak istediği zaman “yed” kavramını mecaz yoluyla kullanarak bu işi yedimle yaptım der.⁴⁷²

İbn Üseymin’e göre; Allah’a el’inin var olduğunu söylememek için ayette geçen *تَوَلَّيْتُ خَلْقَهُ* cümlesini *خَلَقْتُ بِيَدِي* olarak tefsir etmek ayeti tahrif etmektir. Aksi takdirde Âdem’in diğer mahlûkatlara ve şeytana karşı hiçbir üstünlüğü kalmaz. Çünkü Allah bütün mahlûkatın yaratmasını üstlenmiştir. Dolayısıyla ayeti bu şekilde tefsir edenler hata yapmıştır. Ayetin manası şu şekildedir. “Allah Âdem’i eliyle yarattı. Âdem’in dışında kalan şeytan ve melekleri ‘ol’ kelimesiyle yarattı.” İşte Âdem’i diğerlerinden ayıran özellik budur.⁴⁷³

Sonuç olarak ayette geçen “yedeyye” kavramına hem hakiki hem de mecazi anlam verenler olmuştur. Fakat hakiki anlam verenler ibarede yer alan “yedeyye” kavramını insanlarda olan uzuv gibi anlamlandırmamışlardır.

2.3.8.1. Sâd: 38/75 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Ellerim ile yarattığımın önünde saygı ile yere kapanmaktan seni alıkoyan nedir?”

Ateş: “İki elimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?”

Bayraklı: “Kudretimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir?”

Bilmen: “İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne şey alıkoydu?”

Bulaç: “Ellerimle yarattığıma seni secde etmekten alıkoyan neydi?”

Çantay: “İki elimle (yani bizzat) yarattığıma secde etmekten seni hangi şey menetti?”

DİB: “Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu?”

Eliaçık: “Kendi elimle yarattığımı selamlamaktan seni alıkoyan nedir?”

Elmalılı: “O benim iki elimle (bizzat) yarattığıma secde etmene ne mâni oldu?”

Esed: “Kendi ellerimle yarattığım şu (varlığın önünde) yere kapanmaktan seni alıkoyan nedir?”

⁴⁷² Râzî, a.g.e., C. 26, s. 201-2.

⁴⁷³ İbn Üseymin, *Tefsiru Sureti Sâd*, s. 238-39.

İslamoğlu: “Ellerimle yarattığım (beşerin) emrine amade olmaktan seni alıkoyan şey neydi?”

Öztürk: “Bizzat kendi kudretimle yarattığım bu varlığın üstünlüğünü neden kabul etmedin?”

Sülün: “Benim iki elimle yarattığım bir varlığa secde etmekten seni alıkoyan ne?”

TDV: “İki elimle yarattığıma secde etmekten seni meneden nedir?”

Ustaosmanoğlu: “İki (kudret) elimle(şereflendirerek) yaratmış olduğum kişiye secde etmeden seni engellemiş olan şey neydi?”

Yılmaz: “O benim iki elimle/kudretimle oluşturduğuma boyun eğip teslim olmana ne engel oldu?”

Yüksel: “Ellerimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir?”

Değerlendirme: Esed, ibarede yer alan yedeyye’yi hakiki anlamıyla tercüme etmiş fakat dipnotta bunun mecaz olduğunu söylemiştir.

Bilmen ise ibareyi iki el olarak tercüme edip, tefsir bölümünde iki elden maksadın ne olduğunu şu şekilde “bir kimsenin yardımı ve ana baba vasıtası olmaksızın sırf ilâhi kudretimle, hikmet gereği olan ilâhi irademle (yarattığıma)”⁴⁷⁴ beyan etmiştir.

Ateş, D.İ.B., Bulaç, Akdemir, T.D.V., İslamoğlu, Sülün, Eliaçık ve Yüksel ise ibareyi olduğu gibi tercüme etmişlerdir. Maksadın ne olduğuyula ilgili ne bir dipnot ne de parantez içi açıklamaya yer vermişlerdir. Böyle bir tercüme, okuyucuyu teçsime götürebilecek niteliktedir.

Elmalılı, Çantay ve Öztürk ibareyi mecaza hamledip yedeyye’den kastın Allah’ın zatı olduğuna tercümede vurgu yapmışlardır. Mâtürîdî mezhebine aşırı bağlılığıyla bilinen Ustaosmanoğlu’nun ibareyi “iki kudret eli” olarak tercüme etmesi şaşılacak şeydir. Çünkü İmam Mâtürîdî tefsirinde bu ibarenin olduğu gibi tercüme edilmesi gerektiğine vurgu yapıyor. Yapılacak herhangi bir tevilin tekellüf olacağına da altını çiziyor.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Bilmen, **a.g.e.**, C. 6, s. 3053-55.

⁴⁷⁵ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 281-2.

Yılmaz ve Bayraklı ise ibareyi mecaza hamledip kudret olarak tercüme etmişlerdir. Müfessirlerin görüşleri doğrultusunda Bilmen, Elmalı, Çantay'ın dışındaki diğer mütercimlerin yaptıkları tercümenin yanlış olduğu göze çarpmaktadır.

2.3.9. Fetih: 48/10 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Fetih: 48/10 (يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ)

2.3.9.1. Fetih: 48/10 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

- 1- Hakikat: Biat anında Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir...⁴⁷⁶ Allah Resulünün eli onların ellerinin üstündedir...⁴⁷⁷
- 2- Mecaz: Allah'ın vaat eli, onların biat ellerinin üstündedir...⁴⁷⁸ Allah'ın kuvveti, onların kuvvetinin...⁴⁷⁹ Allah'ın sevap ve yardım eli, onların doğruluk ve ahde vefa olan ellerinin üstündedir...⁴⁸⁰ Allah'ın hidayet ve muvaffakiyeti, onların vefasının...⁴⁸¹ Allah'ın akdi, onların akdinin...⁴⁸² Allah'ın kudreti ve kuvveti, onların yardımının...⁴⁸³ Te'kid...⁴⁸⁴ Allah'ın nimeti ve yardımı, onların nimetinin ve yardımının...⁴⁸⁵ Allah'ın nimeti, onların biatinin...⁴⁸⁶

Değerlendirme: Ayetin bağlamı Hudeybiye'de Müslümanların Peygamber efendimize yaptıkları biatle alakalıdır.

Yukarıda görüldüğü gibi müfessirlerimiz tarafından (يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ) cümlesine birçok anlam yüklenmiştir. Müfessirlerimizin verdikleri anlamlarla ilgili kayda değer görüşler şu şekildedir.

⁴⁷⁶ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7476.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 511.

⁴⁷⁷ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 14, s. 20-1.

⁴⁷⁸ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 4, s. 70.

⁴⁷⁹ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7476.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 129.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 215.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 511. (İlkine kudret, ikincisine hakiki mana vermiştir.).

⁴⁸⁰ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 14, s. 20-1.; Firuzâbâdi, **a.g.e.**, s. 512.

⁴⁸¹ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 211.

⁴⁸² İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 215.

⁴⁸³ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 211.

⁴⁸⁴ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 228.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 480.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 13, s. 91.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 26, s. 147.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, cz. 26, s. 158.

⁴⁸⁵ Râzî, **a.g.e.**, C. 28, s. 75-6.

⁴⁸⁶ Merâğî, **a.g.e.**, C. 9, s. 213.

Taberî'ye göre; Allah'ın elinin onların elinin üstünde olması, Allah Resulüne yaptıkları biatin Allah ile yapılmış gibi olmasından dolayıdır.⁴⁸⁷

Zemahşerî'ye göre; (يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ) ibaresi, kendinden önce gelen (إِنَّ الَّذِينَ) (يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ) cümlesini te'kid etmiştir. Bey'etu'r-Rıdvan'da biat edenlerinin ellerinin üzerindeki el, aslında peygamberin değil, Allah'ın elidir. Allah azalardan ve cismani sıfatlardan münezzehtir. Hâl böyle olunca mana şöyle olur: Peygamberle yapılmış antlaşma arada hiçbir fark olmaksızın Allah ile yapılmış gibidir.⁴⁸⁸ Zemahşerî verdiği manayla kendisinden sonra gelen müfessirlerin⁴⁸⁹ çoğunu etkilemiştir.

Fahrüddîn Râzî'ye göre; eğer ibarede yer alan iki yed kavramı da aynı manada ise yukarıda verilen mana yerinde olur. Fakat eğer ikisi farklı anlamda ise Allah'a isnat edilen “yed”, muhafaza manasında, onlara nispet edilen ise hakiki anlamda olur. Bunun tasviri şu şekildedir. İki kişi alış-veriş için ellerini birbirlerine uzattıklarında, aralarındaki üçüncü kişi de akit tamamlanması için elini onların ellerin üstüne bırakması ve akit tamamlanmadan onların elini bırakmaması, nasıl akdi muhafaza anlamına geliyorsa, bu ayette de Allah'a nispet edilen “yed” yapılan akdin muhafazası içindir. Yani “Sahabeler biat için ellerini Allah Resulünün eline uzattığında, biatin gerçekleşmesi için akdi muhafaza eden Allah'tır.” manasındadır.⁴⁹⁰

İbn Kesir'e (ö. 774/1373) göre; Allah biat edenlerle beraberdir. Onları görüyor ve nerede olduklarını biliyor. Onların gizli saklı neleri varsa onları da biliyor. Bu açıdan Resulü vasıtasıyla onlarla biat eden Allah'tır.⁴⁹¹

İbn Âşûr'a göre; bu cümle kendinden önceki cümleyi pekiştirmek için gelmiştir. Bu yüzden arada atıf harfine bile gerek kalmamıştır. Ayrıca Allah azalardan münezzehtir.⁴⁹²

Muhammed Emin el-Hererî'ye göre; bu ayette mecaza hamledilen manaların hepsi te'vil ehlinin görüşüdür. Selefin görüşü ise –ki en sahih ve sağlam olan yoldur- bu tür ayetlere karşı sükuttur. Bu şekilde Allah'ın sıfatlarına delalet eden ayetleri olduğu

⁴⁸⁷ Taberî, **a.g.e.**, C. 9, s. 7476.

⁴⁸⁸ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 228.

⁴⁸⁹ Beydâvî, **a.g.e.**, C.2, s. 480.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 13, s. 91.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 26, s. 147.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, cz. 26, s. 158.

⁴⁹⁰ Râzî, **a.g.e.**, C. 28, s. 75-6.

⁴⁹¹ İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 13, s. 91.

⁴⁹² İbn Âşûr, **a.g.e.**, cz. 26, s. 158.

gibi bırakıp kabul etmektir. Teşbihe ve tecsime kaçmadan onlara iman etmektir. Kelamının manasını en iyi bilen Allah'tır.⁴⁹³

Sonuç olarak müfessirlerimiz bu cümleye birçok anlam yüklemişlerdir. Kimisi iki “yed” kavramını da aynı manada anlamıştır. Kimisi ise ikisine ayrı manalar vermiştir. Fakat bunlardan en çok kayda değer olan görüş Zemahşerî, Beydâvî (ö. 685/1286) ve İbn Âşûr'un verdiği manadır. Onlara göre bu cümle hali müekkide (amilini veye cümleyi pekiştiren bir hal) olduğu için tercüme edilmesine gerek yoktur. Öncesinde geçen (إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ) cümlesi ile aynı anlamı ifade eder. “Allah Resulü ile yapılan biat, Allah ile yapılmış gibidir.” cümlesi önceki cümleyi pekiştirmektedir.

2.3.9.2. Fetih: 48/10 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: “Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir.”

Ateş: “Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”

Bayraklı: “Allah’ın kudreti, onların kudretleri üzerindedir.”

Bilmen: “Allah’ın yed’i onların ellerinin üzerindedir.”

Bulaç: “Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”

Çantay: “Allah’ın eli onların elleri üstündedir.”

DİB: “Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”

Eliaçık: “Allah’ın eli, onların elleri üzerindedir.”

Elmalılı: “Allah’ın eli onların elinin üstündedir.”

Esed: “Allah’ın eli onların elleri üzerindedir.”

İslamoğlu: “Allah’ın (yardım) eli, onların (biat için kenetlenen) elleri üzerindedir.”

Öztürk: “Çünkü onlar biat sırasında seninle el sıkışırken bir bakıma Allah ile el sıkıştılar.”

Sülün: “(Senin elin değil) Allah’ın elidir ellerinin üstündeki...”

⁴⁹³ el-Hererî, a.g.e., C. 27, s. 245.

TDV: “Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir.”

Ustaosmanoğlu: “(Sen onlarla el tutuşurken) Allah’ın (cisimlere benzemekten münezzehe olan kudret) eli onların ellerinin üzerindedir.”

Yılmaz: “Allah’ın gücü; nimetleri, yardımları onların güçlerinin; yardımlarının, hizmetlerinin üzerindedir.”

Yüksel: “Allah’ın eli onların elleri üzerindedir.”

Değerlendirme: Elmalılı, Çantay, Ateş, D.İ.B., Bulaç, Akdemir, T.D.V., Öztürk, Sülün, Eliaçık ve Yüksel, ibareyi olduğu gibi hakiki anlamıyla tercüme etmişlerdir. İbarenin maksadının ne olduğuyla ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır. Bilmen, ibareyi tercüme ederken Allah’a isnat edilen “yed” kavramını “yed” olarak, diğerini ise el olarak tercüme etmiştir. İkisi arasında bir ayrıma gitmiştir. Ustaosmanoğlu ve İslamoğlu parantez içi ifadelerle “yed” kavramlarından maksadın ne olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır. Yılmaz, ibareyi güç, nimet, yardım ve hizmet olarak tercüme etmiştir. Bayraklı, ise ibarede geçen “yed” kavramlarına kudret anlamı vermiştir. Mütercimler tarafından yapılan tercüme bazı müfessirlerin görüşleriyle eşdeğerdir. Fakat mütercimlerden hiç kimse Zemahşeri’nin söylediği şekilde ibareyi hali müekkide olarak tercüme etmemiştir.

2.3.10. Tebbet: 111/1 Ayetinin Tefsirler ve Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Tebbet: 111/1 (نَبَّئْتُ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ)

2.3.10.1. Tebbet: 111/1 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

1- Hakikat: Elleri...⁴⁹⁴

2- Mecaz: Ameli...⁴⁹⁵ Ebu Leheb’in kendisi...⁴⁹⁶ Umduğu Kıymet/değer/minnet...⁴⁹⁷ Önceki amelleri...⁴⁹⁸ Dini ve Dünyası...⁴⁹⁹ Malı...⁵⁰⁰ Dünya ve Ahireti...⁵⁰¹

⁴⁹⁴ Kuşeyri, a.g.e., C. 3, s. 459.; Zemahşeri, a.g.e., C. 4, s. 647.; İbnü’l-Cevzi, a.g.e., C. 9, s. 259.; Râzi, a.g.e., C. 32, s. 153.; Beydâvi, a.g.e., C. 2, s. 724.; Ebû Hayyân, a.g.e., C. 8, s. 526.; İbn Âşûr, a.g.e., C. 30, s. 600-1.; Hererî, a.g.e., C. 32, s. 418.

⁴⁹⁵ Taberî, a.g.e., C. 10, s. 8821.; Mâtürîdî, a.g.e., C. 17, s. 361.; Mâverdî, a.g.e., C. 6, s. 364.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 2, s. 385.; İbn Kesir, a.g.e., C. 14, s. 495-6.; Âlûsî, a.g.e., C. 30, s. 467-8.

⁴⁹⁶ Teberî, a.g.e., C. 10, s. 8821.; Mâverdî, a.g.e., C. 6, s. 364.; Zemahşeri, a.g.e., C. 4, s. 647.; İbnü’l-Cevzi, a.g.e., C. 9, s. 259.; Râzi, a.g.e., C. 32, s. 153.; İz b. Abdisselam, a.g.e., C. 2, s. 385.; Beydâvi,

Değerlendirme: Ebu Leheb'in "Yazıklar olsun sana! Ne kötü bir gün! Bunun için mi bizi topladın!" deyip eline taş olarak peygambere atmaya yeltenmesinden kaynaklanmaktadır.⁵⁰² Helak kelimesinin yed'e nispet edilmesinin nedeni bununla açıklığa kavuşmaktadır.

"Yed" kavramına verilen "umduğu kıymet/değer/minnet" manasının arka planında yatan neden şudur; Ebu Leheb, Allah Resulüne çok fazla iyilik ve infakta bulunur ve şöyle derdi; Eğer işler Muhammed'in dediği gibi olursa, benim ona yaptığım bunca iyilikler karşılıksız kalmaz. Çünkü benim onun yanında bir kıymetim/değerim var. Eğer işler Kureyş'in dediği gibi olursa bu sefer de benim onların yanında kıymetim var. Allah, İman edip, tasdik etmeyen Ebu Leheb'in düşündüklerinin boş olduğunu göstermek için bu ayeti indirdi.⁵⁰³

Râzî'nin kendinden önceki alimlerin görüşlerinden yola çıkarak verdiği manalara göre ayetin meali şu şekillerde olur.

"Ebu Leheb yok olsun. Yok oldu ya."

"Ebu Leheb'in ameli yok oldu. Kendisinde yok oldu."

"Ebu Leheb'in malı yok oldu. Kendisinde yok oldu."

"Ebu Leheb yok oldu. Oğlu Utbe de yok oldu."⁵⁰⁴

Razi verdiği son üç manada istihdam* sanatını kullanmıştır.

Hereri konuyu özetleyerek şu sonuca varmıştır. "Bu ayet Ebu Leheb'in bütün hayırlardan mahrum kalması ve helak olması için kullanılmış bir beddua cümlesidir. "Yed", insanın işlerini görme, gücünü ve kuvvetini göstermek için kullandığı en önemli azasıdır. Eller insanın tüm vücudunu sembolize eder. İnsanın eli helak olur veya zayi

a.g.e., C. 2, s. 724.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 8, s. 526.; İbnü'l-Arabî **a.g.e.**, C. 2, s. 421.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 30, s. 467-8.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 10, s. 512.; Hererî, **a.g.e.**, C. 32, s. 418.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 602.

⁴⁹⁷ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 17, s. 362.

⁴⁹⁸ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 17, s. 363.

⁴⁹⁹ Râzî, **a.g.e.**, C. 32, s. 153.

⁵⁰⁰ Râzî, **a.g.e.**, C. 32, s. 153.

⁵⁰¹ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 724.

⁵⁰² İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 30, s. 600-1.

⁵⁰³ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 17, s. 361-63.

⁵⁰⁴ Râzî, **a.g.e.**, C. 32, s. 154.

olursa insanın kendisi de helak olur. Ellerin yok olması şahsın kendisinin helak olmasından kinayedir.⁵⁰⁵

Sonuç olarak bu ayet tercüme edilirken ayetteki mecaz göz ardı edilmemelidir. Her hangi bir müfessirden faydalanılarak yukarıda serdettiğimiz manalardan biri verilebilir. Fakat müfessirler tarafından daha çok tercih edilen mana cüz'ün zikredilip küll'ün kastedilmesidir. Yani Ebu Leheb'in elleri zikredilip, şahsı kastedilmiştir.

2.3.10.2. Tebbet: 111/1 Ayetinin Mealler Açısından Değerlendirilmesi

Akdemir: "Ebu Leheb'in elleri yok olsun! Kendisi de yok olsun!"

Ateş: "Ebu Leheb'in iki eli kurusun (yok olsun o); zaten yok oldu ya."

Bayraklı: "Ebû Leheb'in sosyal gücü de kahrolsun, kendisi de kahrolsun!"

Bilmen: "Ebû Leheb'in iki eli helâk oldu, kendisi de hüsrâna uğradı."

Bulaç: "Ebu Leheb'in iki eli kurusun; korudu ya."

Çantay: "Ebu Leheb'in iki eli kurusun; (Kendisi de) kurudu (helâk oldu ya)."

DİB: "Ebu Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu."

Eliaçık: "Kahrolsun (Ebu Leheb) iktidarı! (Yeda Ebu Leheb) kahrolsun!"

Elmalılı: "Yuh oldu iki eli Ebu Leheb'in, kendi de yuh!"

Esed: "Kahrolsun o parlak yüzünün iki eli, ve kahrolsun kendisi!"

İslamoğlu: "Kahrolsun Ebu Leheb'in çifte gücü, zaten kendisi de kahroldu-kahrolacak!"

Öztürk: "Helâk olsun Ebû Leheb! Zaten helâk olacak."

Sülün: "Her iki kolu da kurusun Ebû Leheb'in! Kendisi de kurudu ya zaten..."

TDV: "Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da."

⁵⁰⁵ Hererî, **a.g.e.**, C. 32, s. 418.

* İstihdam iki şekilde tarif edilmektedir. Birincisi iki anlamlı bir kelimenin, önce bir anlamını kendisiyle sonra da diğer anlamını zamiriyle ifade etmektir. Ya da kelimenin iki zamirinden birisiyle bir anlamını, diğeriyle ikinci anlamını kastetmektir. İkinci tarif ise şöyledir: İki manaya da gelebilecek bir kelimenin öncesinde ve sonrasında gelen kelimeye göre iki ayrı anlama gelmesine de istihdam denir. Yerinde kullanıldığında bu sanat söze güzellik ve letâfet katar. (Bulut, a.g.e., s. 223.)

Ustaosmanoğlu: “Ebû Leheb’in (Rasûlüllâh’a atmak için taş alan) iki eli helâk olsun; zaten (değil iki eli, bütünü) helâk oldu da!”

Yılmaz: “Ebû Leheb’in iki gücü yok oldu. Kendisi de yok oldu.”

Yüksel: “Ateş körükleyen elleri kahrolsun, zaten kendisi de kahroldu.”

Değerlendirme: Mütercimler ibareyi iki farklı şekilde tercüme etmişlerdir. Ebu Leheb’in Peygamber efendimize taş attığı rivayetine dayananlar, “yed” kavramını hakiki anlamıyla tercüme etmişlerdir. Diğerleri ise mecazi anlamıyla tercüme etmişlerdir. Bu bölümden sonra da tekrara düşmemek için meallerle mukayese yapılmamıştır.

2.3.11. Bakara: 2/79 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/79 (فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ)

- 1- Hakikat: (Tahrif edilmiş) kitabı bizzat elleriyle yazanlara...⁵⁰⁶
- 2- Mecaz: Allah’ın kitabını tahrif eden (Yahudilere) ...⁵⁰⁷ (Peygamberin sıfatını) silip yok edenlere...⁵⁰⁸ (Kitaptaki peygamberin sıfatlarını) bizzat kendi elleriyle değiştirenlere...⁵⁰⁹ Kendi nefislerinden uydurarak değiştirenlere...⁵¹⁰ Kitabın tahrif edilmesine göz yumanlara...⁵¹¹

Değerlendirme: Ayette yer alan بِأَيْدِيهِمْ/*bi eydihîm*, ifadesi tekit olup pekiştirme maksadıyla kullanılmış bir mecazdır. Nitekim yazdığını inkâr eden birine “Be adam, bunu bizzat sen kendi elinle yazdın!” dersin.⁵¹²

“Eyd” kavramı ayette tekit amacıyla kullanılmıştır. Mesela “نظرته بعيني” gözlerimle gördüm” cümlesinde nasıl “ayn” tekid için kullanılmışsa bu da aynı şekilde tekit için kullanılmıştır.⁵¹³ Bir adam bir kişiye yazma işini tevdi ederse sanki kendisi

⁵⁰⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 147.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 106.; Râzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 128.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 90.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 1, s. 443.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 1, s. 478-9.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 1, s. 577.; Hererî, **a.g.e.**, C. 2, s. 22.

⁵⁰⁷ Taberî, **a.g.e.**, C. 1, s. 515.;

⁵⁰⁸ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 165.

⁵⁰⁹ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 151.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 42.

⁵¹⁰ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 151.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 170.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 42.

⁵¹¹ Râzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 128.; Hererî, **a.g.e.**, C. 2, s. 22.

⁵¹² Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 147.

⁵¹³ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 1, s. 577.

yazmış gibi olur. Yani yapılan tahriflere göz yumdukları için o fiiller onlara nispet edilmiştir.⁵¹⁴

2.3.12. Bakara: 2/95 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/95 – Nisa: 4/62 – Kasas: 28/47- Rûm: 30/36- Şûrâ: 42/48- Cuma: 62/7 (بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيهِمْ)

- 1- Hakikat: Elleriyle (Allah Resulünün sıfatlarını) değiştirdikleri için...⁵¹⁵
- 2- Mecaz: İşledikleri (günahlar) yüzünden/sebebiyle...⁵¹⁶ Şirk inançları yüzünden...⁵¹⁷ Yapmış oldukları...⁵¹⁸

Değerlendirme: Yukarıdaki anlamlardan da anlaşıldığı üzere “yed” kavramı hakiki ve mecazi anlamlarda kullanılmıştır. “Yed” kavramının hakiki anlama geldiği şu şekilde dile getiriliyor. “Bu ayette “yed” kavramı hakiki anlamda kullanılmış olabilir. Ellerin takdim ettiği şey ise Allah Resulünün sıfatlarını değiştirmeleridir. Kitapta var olan bir yazı ise ancak el ile değiştirilebilir.”⁵¹⁹

Bu ayette kullanılan “yed” kavramı mecaz anlamıyla da kullanılmış olabilir. Yapmış olduğu bir suç veya bir cinayetten dolayı cezalandırılan bir adama “ نالك هذا بما ” *naleke haza bima Cenet yedake*, ve bima kesebet yedake, ve bima kaddemet yedake” işlemiş/yapmış olduğun suçtan veya cinayetten dolayı” bu şekilde cezalandırıldın denir. İnsanın diliyle veya başka bir azasıyla işlemiş olduğu suçlar da ele nispet edilir. Bu yapılan fiillerin çoğunun el ile yapılmasından kaynaklanmaktadır.⁵²⁰ “Yed” kavramı bu ayette fiilleri yapan şahıs için mecazen kullanılmıştır.⁵²¹

Sonuç olarak bu ayette “yed” kavramı mecazi anlamıyla kullanılması daha yerindedir. Çünkü bu ayette “yed’den” kasıt kişinin kendisidir.

⁵¹⁴ Râzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 128.

⁵¹⁵ Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 1, s. 480.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 1, s. 519.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 1, s. 616.

⁵¹⁶ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 125/385.; Taberî, **a.g.e.**, C. 1, s. 570.; C. 3, s. 2399.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 182.; Mâverîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 315.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 154.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 181.; İbnu'l-Cevzi, **a.g.e.**, C. 1, s. 116.; Râzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 175.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 97.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 1, s. 480.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 1, s. 519.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s. 146.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 1, s. 616.; Hererî, **a.g.e.**, C. 2, s. 122.

⁵¹⁷ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 596.

⁵¹⁸ Taberî, **a.g.e.**, C. 1, s. 571.;

⁵¹⁹ Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 1, s. 420.

⁵²⁰ Taberî, **a.g.e.**, C. 1, s. 571.

⁵²¹ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 1, s. 616.

2.3.13. Bakara: 2/195 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/195 (وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ)

- 1- Hakikat: Kendi elinizle kendinizi ölüme atmayın...⁵²²
- 2- Mecaz: Sadaka vermekten imtina ederseniz (helak olursunuz) ...⁵²³ Kendi kendinizi tehlikeye atmayın/helak etmeyin...⁵²⁴ Sadaka vermeyerek kendi kendinizi helak etmeyin...⁵²⁵ (Günah işlediğinizde, Allah'ın rahmetinden ümit keserek) Kendi kendinizi helak etmeyin...⁵²⁶ Allah'ın yolunda cihat etmekten vazgeçmeyin...⁵²⁷ Kendi yaptığınız tercihle kendinizi ölüme arz etmeyin...⁵²⁸

Değerlendirme: Ayetin bağlamı infaktan geri duranlarla alakalıdır. Bu ayetteki “yed” kavramıyla ilgili Âlûsî'nin yapmış olduğu değerlendirme şu şekildedir: Bu ayette kullanılan “yed” kavramı kişinin kendisi için mecaz olarak kullanılmıştır. Buna göre mana şu şekilde “kendi kendinizi tehlikeye atmayın.” olur. İkinci bir görüşe göre ise “yed” kavramı bu ayette hakiki anlamıyla kullanılmıştır. Bu sefer de ya cer harfi olan ‘ba’ ziyade olur. O vakit “yed” kavramı nesne/meful olur. Ya da cer harfi ziyade olmaz, nesne/meful mahzûf bir kelime olur. Takdiri şöyle “وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ” “*Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın*” olur.⁵²⁹

2.3.14. Bakara: 2/237 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/237 (الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النَّكَاحِ)

- 1- Hakikat: Elinde...⁵³⁰

⁵²² Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 253.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 216.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 261.; Râzî, **a.g.e.**, C. 5, s. 116.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 71.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 140.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 2, s. 118-9.

⁵²³ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 170.; Taberî, **a.g.e.**, C. 2, s. 979.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 44.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 253.

⁵²⁴ Taberî, **a.g.e.**, C. 2, s. 978-9.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 253.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 217.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 265.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 203.; Râzî, **a.g.e.**, C. 5, s. 116.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 71.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 140.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 2, s. 118-9.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s. 264.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 2, s. 213.; Hererî, **a.g.e.**, C. 3, s. 186.

⁵²⁵ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 379.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 203.

⁵²⁶ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 379.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 253.

⁵²⁷ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 253.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 140.

⁵²⁸ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 2, s. 214.

⁵²⁹ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 2, s. 118.

⁵³⁰ Hererî, **a.g.e.**, C. 3, s. 353.

2- Mecaz: Koca...⁵³¹ Baba...⁵³² Bakirenin babası...⁵³³ Kavminin lideri...⁵³⁴
Hükümranlık...⁵³⁵ Tasarruf yetkisi...⁵³⁶

Değerlendirme: Ayetin bağlamı mehirle alakalıdır. Sahih nikâh akdinden sonra mehri belirlenmiş kadınla zifafa girilmeden önce erkek kadını boşarsa mehrin geri alınıp alınmayacağı ile alakalı bir ayeti kerimedir.

Ayette geçen **الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ** ibaresi üzerinde müfessirler ihtilaf etmişlerdir. Daha çok iki görüş etrafında ihtilaf edilmiştir. Futuhu'l-Ğayb sahibi; kocanın tercih edilmesi nazma daha uygundur, demiştir. Çünkü akit onun elindedir.⁵³⁷ Mana şöyle olur: “Ancak kadınlar bu mehri almayıp bağışlayabilir veya koca verdiği mehrin yarısını almak yerine tümünü bağışlayabilir.” Eğer ibareden kasıt veli ise o zaman mana şöyle olur. “Ancak ya kadın ya da babası mehrin geriye kalan yarısını da almayıp geri verir.”⁵³⁸ Ayete baba veya koca olarak mana verilmesi şu farkı ortaya çıkarıyor. Koca olarak mana verilirse ya kadın mehrin tümünü ayrıldığı eşine geri verir ya da koca tamamını boşadığı eşine bırakır. Fakat eğer veli olursa bu sefer ya kadın ya da kadının babası mehrin geriye kalan yarısını geri verir.

Bu ayette geçen “yed” kavramına İbn Aşûr ve Hereri'nin dışında incelediğimiz herhangi bir müfessir kelime olarak mana vermemiştir. Müfessirlerimizin geneli **الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ** terkiibine mana vermişlerdir. Hereri'nin dışında müfessirlerden hakiki manada kullanan olmamıştır. Akit yetkisinin kimin elinde olduğu ise mezhepler arası bir ihtilaf olduğu için konuya girmeyi uygun görmemekteyiz.

2.3.15. Bakara: 2/249 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Bakara: 2/249 (إِلَّا مَنِ اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ)

⁵³¹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 200.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 117-8.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 85-6.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 306.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 321.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 281.; Râzî, **a.g.e.**, C. 6, s. 121.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 87.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 163.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 2, s. 245.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 38.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s. 350-1.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 37.

⁵³² Taberî, **a.g.e.**, C. 2, s.1375.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 117-8.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 85-6.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 306.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 258.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 321.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 281.; Râzî, **a.g.e.**, C. 6, s. 122.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 87.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 163.

⁵³³ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 306.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 281.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 87.

⁵³⁴ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 1, s. 306.

⁵³⁵ Hererî, **a.g.e.**, C. 3, s. 353.

⁵³⁶ İbn Aşûr, **a.g.e.**, C. 2, s. 464.

⁵³⁷ Tîbî, **a.g.e.**, C. 3, s. 440.

⁵³⁸ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 321.

- 1- Hakikat: El...⁵³⁹
- 2- Mecaz: Az...⁵⁴⁰ İhtiyaç kadarıyla...⁵⁴¹

Değerlendirme: Ayeti Kerime, Talut'un askerlerini nehirden geçirmesi ve Calut ile yapılacak olan büyük savaştan önce askerlerin İlahi bir imtihana tabi tutulmasından bahsediyor. Bu büyük savaştan önce hak ile batıl saflarının ayrılması gerekiyordu. Bu yüzden askerler nehirden geçerken su ile imtihana tabi tutuldular.

Avuç kelimesinin ancak el ile olacağı bilinmesine karşın “yed” ile kayıt altına alınmasının sebebi, ruhsat verilmiş miktarın üstüne çıkılmaması içindir.⁵⁴² Zemaşşerî'ye göre sadece el ile bir avuç içilmesine ruhsat verilmiş hayvanlar gibi direkt suyu ağızla içmeye müsaade edilmemiştir.⁵⁴³ Beydâvî'ye göre ise az su içilmesine ruhsat verilmiş çok içilmesine ruhsat verilmemiştir.⁵⁴⁴

Sonuç olarak bu ayette “yed” kavramı, Beydâvî ve İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) dışındaki müfessirler tarafından hakiki anlamıyla kullanılmıştır. Beydâvî ve İbnü'l-Arabî ise mecaz anlamını tercih etmişlerdir.

2.3.16. Âl-i İmran: 3/26 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Âl-i İmran: 3/26 (بِيَدِكَ الْخَيْرُ)

- 1- Hakikat: Elinde...⁵⁴⁵
- 2- Mecaz: Kudret...⁵⁴⁶ Güç yetirmek...⁵⁴⁷ Onay...⁵⁴⁸ Tasarruf/Yetki...⁵⁴⁹

⁵³⁹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 208.; Taberî, **a.g.e.**, C. 2, s.1463.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 144.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 91.; Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 317.; Zemaşşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 266.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 334.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 1, s. 298.; Râzî, **a.g.e.**, C. 6, s. 154.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 2, s. 274.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 2, s. 257.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s. 372.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 2, s. 498.; Hererî, **a.g.e.**, C. 3, s. 394.

⁵⁴⁰ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.

⁵⁴¹ İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C. 1, s. 88.

⁵⁴² İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 2, s. 498.

⁵⁴³ Zemaşşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 266.

⁵⁴⁴ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.

⁵⁴⁵ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 1, s. 417.;İbn'ul-Cevzi, **a.g.e.**, C. 1, s. 369.; el-Hererî, **a.g.e.**, C. 4, s. 252.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 52.

⁵⁴⁶ Taberî, **a.g.e.**, C. 3, s. 1733.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 277-82.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 1, s. 140.; Zemaşşerî, **a.g.e.**, C. 1, s. 308.; Râzî, **a.g.e.**, C. 8, s. 8.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 198.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 2, s. 438.; İbnü'l-Arabî **a.g.e.**, C. 1, s. 106.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 3, s. 185.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s.482.;

⁵⁴⁷ Mâverdi, **a.g.e.**, C. 1, s. 384. (İmam Maverdi'nin kullandığı عليه قادر cümlesinden dolayı yukarıdaki şekilde çevirdik.)

⁵⁴⁸ Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 2, s. 438. (Verdiğimiz mana müfessirin kullandığı تصديق kelimesinden dolayıdır.)

⁵⁴⁹ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 3, s. 185.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 1, s. 482.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 3, s. 213-4.

Değerlendirme: Yaptığımız tercümelere anlaşıldığı kadarıyla burada “yed” kavramını hem hakiki hem de yan anlamıyla kullanılmıştır.

Fahrüddîn er-Râzî’ye göre; Bu ayetteki “yed” kavramı kudret manasındadır. Car ve mecrurun takdim olması ise kasr* ifade eder. Bu kasr, güzel şeylerin sadece Allah’ın kudretinde olduğunu ve başkasının buna güç yetiremeyeceğini vurguluyor. Bu ayet ayrıca bütün hayırlı işlerin Allah’ın yaratmasıyla olduğuna, kulun yapmasıyla olmadığına delildir.⁵⁵⁰

Ebû Hayyan’a (ö. 745/1344) göre; Allah’a aza (el) nispet etmek muhaldir. Bu sebeple buradaki “yed” kavramını hakiki anlamıyla düşünemeyiz.⁵⁵¹

İbn Âşûr’a göre; Bu kullanılan cümle bir temsilden ibarettir. Bir iş her ne kadar el ile yapılsa da, tasarruf en iyi şekilde el ile yapıldığı için temsilen kullanıldı.⁵⁵²

Hererî’ye göre: “Yed”, Allah’ın zati sıfatlarından bir sıfattır. Ona iman eder, nasıl olduğunu sormaz ve onun için herhangi bir şekil düşünmeyiz. Bu Sahabenin, Tabi’un’un ve onlardan sonra gelenlerin yoludur.⁵⁵³

Bedruddin’e göre: “Yed”in, hakiki anlamını Selef, yan anlamını ise Halef tercih etmiştir.⁵⁵⁴

Sonuç olarak bu ayetteki “yed”: El, kudret, onay ve tasarruf manalarında kullanılmıştır. Müfessirlerimizin daha çok tercih ettikleri görüş, “kudret” anlamıdır. Bu ayet *“Bütün iyilik ve güzellikler senin kudretinin eseridir veya senin elindedir.”* şeklinde tercüme edilebilir.

2.3.17. Mâide: 5/64 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Mâide: 5/64 (عَلَّتْ أَيْدِيَهُمْ)

1- Hakikat: (Kıyamette) elleri kelepçelerle boyunlarına bağlanacak...⁵⁵⁵ Esir düşerek elleri bağlandı...⁵⁵⁶

* Kasr, bir şeyi (kavramı) , özel bir tarzda, başka bir şeye tahsis etmektir. Yani bir şeyin başkalarında bulunmayıp ancak bir şeyde bulunduğunu söylemektir. (Bolelli, a.g.e., s. 311.) .

⁵⁵⁰ Râzî, a.g.e., C. 8, s. 8.

⁵⁵¹ Ebû Hayyân, a.g.e., C. 2, s. 438.

⁵⁵² İbn Âşûr, a.g.e., C. 3, s. 213-4.

⁵⁵³ Hererî, a.g.e., C. 4, s. 252.

⁵⁵⁴ Bedruddin, a.g.e., s. 52.

- 2- Mecaz: Hayırdan mahrum bırakıldılar...⁵⁵⁷ Asıl cimri onlardır...⁵⁵⁸ Hay günyüzü görmeyesiceler...⁵⁵⁹

Değerlendirme: Daha önce اليد غل/ğallu'l-yed ile ilgili görüşleri zikretmiştik.

2.3.18. Mâide: 5/94 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Maide: 5/94 (تَتَّالَهُ أَيْدِيكُمْ)

- 1- Hakikat: Ellerinizle (silahsız olarak)...⁵⁶⁰
2- Mecaz: Kolayca avladığımız...⁵⁶¹

Değerlendirme: “Eyd” kavramı bu ayette iki farklı şekilde anlaşılmıştır. İbn Atiyye’ye göre bu ayette “yed” kavramının zikredilmesi avlanmanın çoğunun el ile yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yani insanın bir parçası olan el zikredilip insanın kendisi kastedilmiştir.⁵⁶² “Yed” kavramının, hakiki anlamda da anlaşılması mümkündür. Küçük ve avlanması basit olan hayvanlar silaha ihtiyaç duyulmadan elle tutulabilir.

2.3.19. En’âm: 6/93 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

En’âm: 6/93 (وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ)

- 1- Hakikat: Elleriyle...⁵⁶³
2- Mecaz: Onlara eziyet ederken...⁵⁶⁴ Onları döverken...⁵⁶⁵

⁵⁵⁵ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 266.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 45.; Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 36.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 351.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 265.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 466.

⁵⁵⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 45.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 351.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 265.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 466.

⁵⁵⁷ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 490.; Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 2946-7.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 215.

⁵⁵⁸ Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 266.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 169.;

⁵⁵⁹ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 45.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 215.; Râzî, **a.g.e.**, C. 12, s. 36.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 351.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 6, s. 265.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 2, s. 466.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 6, s. 249.

⁵⁶⁰ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 503.; Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 3012.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 4, s. 333-4.; Nehâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 305.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 66.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 61.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 236.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 2, s. 421.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 176.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 361. İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 5, s. 354.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 123.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 7, s. 30-1.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 3, s. 26.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C.7, s. 38-9.

⁵⁶¹ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 236.; Hererî, **a.g.e.**, C. 8, s. 64.

⁵⁶² İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 236.

⁵⁶³ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 1, s. 577.; Taberî, **a.g.e.**, C. 4, s. 3266.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 146.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 144.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 110.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 7, s. 379.

⁵⁶⁴ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 323.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 87.; Râzî, **a.g.e.**, C. 13, s. 70.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 195.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 7, s. 379.

⁵⁶⁵ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 87.; Râzî, **a.g.e.**, C. 13, s. 70.

Değerlendirme: Bu ayetteki “eyd” kavramı hem hakiki hem de mecazi anlamda kullanılmıştır. Zemahşerî’ye göre **بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ** ifadesi, meleklerin o insanları öldürmede ve ruhlarını alırken nefes alıp verme fırsatı bile vermeden yaptıkları şiddet ve baskıyı anlatmaktadır. Adeta melekler o zalimlere, borçlunun başına musallat olmuş alacaklının borçlusuna yaptığını yapmaktadırlar. Nitekim alacaklı borçlusuna elini uzatır, ona sert davranır ve hiç mühlet tanımadan şöyle der: “Şimdi hemen bana olan borcunu öde!”⁵⁶⁶

İbn Âşûr’a göre; **وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ** ifadesi ruhlarının ne derece sıkıntılı ve acıklı bir şekilde alındığını anlatan bir meseldir. Burada hakikatte ne **بَاسِط**/*bast* vardır ne de **أَيْدِي**/*Eyd* vardır. Eğer **بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ** ifadesini hakiki manasıyla anlayacaksak o vakit melekler o zalimlere insan suretinde gözükeceklerdir.⁵⁶⁷

2.3.20. A’raf: 7/108 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

A’raf: 7/108 - Şuarâ: 26/33- Nûr: 24/40 (**وَإِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ**), (**وَنَزَعَ يَدَهُ**)

Nûr: 24/40, konu bağlamı bakımından diğer iki ayetlerle aynı değilse de mana açısından aynı olduğu için tek başlık altında işlemeyi uygun gördük.

- 1- Hakikat: El...⁵⁶⁸ Sağ el...⁵⁶⁹
- 2- Mecaz: Eşsiz kudret...⁵⁷⁰ Güç...⁵⁷¹

Değerlendirme: Taha: 20/22 – Neml: 27/12 – Kasas: 28/32 ayetlerinde yapacağımız tahliller bu ayetler içinde geçerlidir. Çünkü Nur/40 hariç diğer iki ayet tahlil yapacağımız ayetlerin devamı niteliğindedir.

Taha: 20/22 – Neml: 27/12 ve Kasas: 28/32 ayetlerini müfessirlerimizden mecaz manaya hamleden sadece İbnu’l-Arabî’dir. Aynı şekilde İbnu’l-Arabî diğer ayetlerin devamı niteliğinde olan bu ayetlere “eşsiz kudret” manasını verdi. İbn Arabî’nin iki

⁵⁶⁶ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 110.

⁵⁶⁷ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 7, s. 378-9.

⁵⁶⁸ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 53.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 3587-8.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 184.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 2, s. 436.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 3, s. 238.; Râzî, **a.g.e.**, C. 14, s. 159.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 4, s. 358.; İbn Üseymin, **Tefsiru Sureti Şuarâ**, s. 85.

⁵⁶⁹ Hererî, **a.g.e.**, C. 10, s. 51.

⁵⁷⁰ İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C. 1, s. 243.

⁵⁷¹ İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C. 2, s. 73. (İbnü’l-Arabî Nur: 24/40 ayetine şu şekilde **القوة العاقلة النظرية بالفكر** mana vermiştir. Bundan dolayı güç manasını seçtik.)

ayete verdiği mananın neticesinde “Aklımı ruhunla birleştir ki⁵⁷² eşsiz kudretin ortaya çıksın.⁵⁷³” gibi bir meal ortaya çıkmaktadır.

Nûr: 24/40, ayetinin konu muhtevasının anlaşılması için ayetin mealini vererek konuyu sonlandıralım. “*Kâfirlerin iyilik adına yaptıkları işler denizde ki yoğun karanlıklara benzer. Öyle ki denizi kat kat dalgalar kaplamış, üstüne de kara bulutlar çökmüş. Tam bir zifiri karanlık ki insan bu karanlıkta kendi elini uzatsa değil onu görmek, görür gibi bile olamaz. Evet Allah bir kimsenin önüne ışık tutmazsa, o kimsenin karanlıktan kurtulup aydınlığa kavuşması ne mümkün?!*”⁵⁷⁴

2.3.21. Tevbe: 9/67 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Tevbe: 9/67 (وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ).

- 1- Hakikat: (Hak ve vacip olan bir şey için) ellerini uzatmıyorlar...⁵⁷⁵ Dua ederken ellerini açmıyorlar/kaldırmıyorlar...⁵⁷⁶
- 2- Mecaz: (Allah rızası için) İnfak etmiyorlar...⁵⁷⁷ Her türlü hayırdan geri duruyorlar...⁵⁷⁸ Peygamberle beraber cihat etmiyorlar...⁵⁷⁹ Elleri sıkıdır...⁵⁸⁰

Değerlendirme: Ayetin bağlamı münafik erkek ve kadınların karakteristik özelliklerinden bahsetmektedir.

Yukarıdaki tahlillerden de anlaşıldığı üzere “yed” kavramı hem hakiki hem de yan anlamıyla kullanılmıştır. Bize göre tercihe şayan olan mana ise “elleri sıkı olmak” manasıdır. Râzî bu manayı şu şekilde dile getiriyor. Cömert olan kişi bir şeyi vermek için ellerini uzatıp açar, cimri olan kişi ise ellerini sıkar ve kapatır. Yani بسط اليد/bestu’l-yed kalıbı cömertlik, قبض اليد/Kabdu’l-yed ise cimrilik için kullanılır.⁵⁸¹

⁵⁷² İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C. 2, s. 20-1.

⁵⁷³ İbnü’l-Arabî, **a.g.e.**, C. 1, s. 243.

⁵⁷⁴ Mustafa Öztürk, **a.g.e.**, C. 486.

⁵⁷⁵ Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 456.

⁵⁷⁶ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 379.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 258.

⁵⁷⁷ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 180.; Taberî, **a.g.e.**, C. 5, s. 4040.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 6, s. 404.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 379.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 56.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 258.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 7, s. 229.; Firûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 197.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 192.

⁵⁷⁸ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 379.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 101.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 258.

⁵⁷⁹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 379.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 101.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 258.

⁵⁸⁰ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 313.; Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 101.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 524.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 10, s. 192.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 4, s. 127.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 10, s. 254.; Hererî, **a.g.e.**, C. 11, s. 329.

⁵⁸¹ Râzî, **a.g.e.**, C. 16, s. 101.

Sonuç olarak bu ayette kullanılan “yed” kavramı, mecaz anlamıyla anlaşılmasının daha yerinde bir görüş olduğu kanaatindeyiz.

2.3.22. Hûd: 11/70 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Hûd: 11/70 (فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ)

- 1- Hakikat: Ellerini...⁵⁸²
- 2- Mecaz: Yemekten yemediklerini...⁵⁸³

Değerlendirme: Ayetin bağlamı Hz. İbrahim’in yanına misafir olarak gelen meleklerin hazırlanan yemeği yemediklerinden bahseder. Fakat bu ayetteki yed’den kasıt herhalde yemeğe dokunmamak yani yememektir. “Yed” kavramına hakiki anlam veren İz b. Abdisselam, Hz. İbrahim’in içine düşen korkunun sebebini aslında meleklerin ellerinin olmaması⁵⁸⁴ olarak açıklıyor. Sonuç olarak bu ayette “yed” kavramı her iki şekilde de tercüme edilebilir.

2.3.23. Yusuf: 12/31-50 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Yusuf: 12/31-50 (وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ)

- 1- Hakikat: Ellerini...⁵⁸⁵ Parmaklarını...⁵⁸⁶ Avuç...⁵⁸⁷
- 2- Mecaz: Yelelerini...⁵⁸⁸

Değerlendirme: Ayetin bağlamı, Azizin karısı hakkında dedikodu yapan kadınların Yusuf’u görünce ellerini kestiklerinden bahsetmektedir.

⁵⁸² Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 290.; Taberî, **a.g.e.**, C. 6, s. 4370.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 7, s. 202.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 2, s. 483.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 128.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 287.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 590.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 7, s. 451.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 4, s. 334.; Hererî, **a.g.e.**, C. 13, s. 164.

⁵⁸³ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 51.; Râzî, **a.g.e.**, C. 18, s. 21.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 7, s. 452.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 12, s. 141.

⁵⁸⁴ İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 287

⁵⁸⁵ Taberî, **a.g.e.**, C. 6, s. 4530.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 7, s. 300.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 1, s. 541.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 3, s. 33.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 76.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 2, s. 463.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 3, s. 239.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 218.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 1, s. 302.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 1, s. 614.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 8, s. 38.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 12, s. 326.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 4, s. 401.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 12, s. 263.; Hererî, **a.g.e.**, C. 13, s. 388.

⁵⁸⁶ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 2, s. 332.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 4, s. 218.

⁵⁸⁷ Râzî, **a.g.e.**, C. 18, s. 102.

⁵⁸⁸ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 12, s. 326. (Âlûsî’den naklettiğimiz bu rivayetin dayanağı İkrime’dir).

Bu ayette kullanılan “yed” kavramı hakiki anlamıyla kullanılmıştır. “Yed” kavramını yele olarak tefsir edenler olsa da daha çok tercih edilen görüş hakiki anlamında olmasıdır.

2.3.24. Tâhâ: 20/22 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Tâhâ: 20/22 – Neml: 27/12 – Kasas: 28/32 (وَاضْمُمْ يَدَكَ)

- 1- Hakikat: El...⁵⁸⁹ Sağ el...⁵⁹⁰ Aya...⁵⁹¹
- 2- Mecaz: Akıl...⁵⁹²

Değerlendirme: Yed-i beyzâ (beyaz el), Tevrat’a ve Kur’an’a göre Hz. Musa’nın peygamberliğini kanıtlamak için gösterdiği bir mucizedir. Hz. Musa ailesiyle birlikte Medyen dönüşünde dağda gördüğü ateşe yaklaştığında, Allah ona hitap eder ve kendisini elçi olarak seçtiğini bildirir. Ardından elindeki asayı yere atmasını emreder ve asa yılanı dönüşür, daha sonra elini koynuna sokmasını, onu çıkardığında kusursuz bembeyaz olacağını haber verir.⁵⁹³

Müfessirlerimiz tarafından bu ayetlerde geçen “yed” kavramı el, sağ el ve aya olarak hakiki manada tefsir edilmiştir. Fakat İbnu’l-Arabî’ye göre buradaki “yed” akıl, cenah ise ruhtur. Çünkü Hidayet nuruyla nurlanması için aklın ruhla birleştirilmesi gerekir. Eğer akıl, nefis ile birleşirse o vakit şüpheye düşer ve Allah’tan gelen hakikatleri kabullenmez. İşte bu sebeple Allah, aklın temizlenip hidayet nurunu kabul etmesi için ruhla birleşmesini emretti...⁵⁹⁴ İbnu’l-Arabî dışında bu manayı tercih eden başka birine rastlamadık.

2.3.25. Mü’minûn: 23/88 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Mü’minûn: 23/88 – Yâsîn: 36/83 – Mülk: 67/1 (الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ)

⁵⁸⁹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 25.; Yahyâ b. Sellam, **a.g.e.**, C. 1, s. 257.; Taberî, **a.g.e.**, C. 7, s. 5578.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 10, s. 363.; C. 11, s. 33-4.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 870/895.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 2, s. 258/438.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 448.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 42.; İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 6, s. 158.; Râzî, **a.g.e.**, C. 22, s. 26.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 6, s. 222.; Firuzâbâdî, **a.g.e.**, s. 313/377/389.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 19, s. 249.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 6, s. 88.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 17, s. 208.

⁵⁹⁰ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 297/344.; Hererî, **a.g.e.**, C. 17, s. 274.; Bedruddin, **a.g.e.**, s. 312.

⁵⁹¹ Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6268.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 9, s. 322.; İbn Üseymin, **Tefsiru Sureti’l-Kasas**, s. 151.

⁵⁹² İbnu’l-Arabî, **a.g.e.**, C. 2, s. 20-1.

⁵⁹³ Ömer Faruk Harman, “Yed-i Beyza”, **Diyanet İslam Asiklopedisi**, Cilt 43, s. 376.

⁵⁹⁴ İbnu’l-Arabî, **a.g.e.**, C. 2, s. 20-1.

1- Hakikat: El...⁵⁹⁵

2- Mecaz: Yaratmak...⁵⁹⁶ Sahip...⁵⁹⁷ Kudret...⁵⁹⁸ Tasarruf...⁵⁹⁹ Kuvvet...⁶⁰⁰
Yetki...⁶⁰¹

Değerlendirme: Müfessirlerimizden bazıları “yed” kavramını “yed” ile tefsir etmiştir. Biz de bu şekilde olan yerleri tercüme ederken hakiki manayı esas aldık. Hereri’ye göre “yed”, Allah’ın zati sıfatlarındandır. Biz bu tür sıfatlara olduğu gibi inanırız.⁶⁰²

Sonuç olarak ayetlerin bağlamı Allah’ın Azameti, kudreti, kuvveti, yetkisi ve sahip olduğu şeylerden bahsediyor. Daha fazla detay için Âl-i İmran: 3/73 ve Hadîd 57/29’un değerlendirmesine bakınız.

2.3.26. Yasin: 36/71 Ayetinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Yasin: 36/71 (مِمَّا عَمِلْتُمْ أُبْدِينَا)

1- Hakikat: Ellerimle...⁶⁰³

2- Mecaz: Yaptıklarımızın bir eseri olarak...⁶⁰⁴ Bizim yarattığımızı...⁶⁰⁵
Kuvvetimizle...⁶⁰⁶ Sadece bizim üstlendiğimiz/yarattığımız (hiç kimseden yardım alamadan vasıtasız olarak yarattığımız)...⁶⁰⁷ Kudretimizle...⁶⁰⁸
Kudretimiz ve irademizle yaptığımız...⁶⁰⁹

⁵⁹⁵ Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6863.; C. 10, s. 8117.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 15, s. 286-7.; Nehhâs, **a.g.e.**, C. 2, s. 1022.; Mâverdí, **a.g.e.**, C. 6, s. 49.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 8, s. 291.; Hererî, **a.g.e.**, C. 19, s. 134.

⁵⁹⁶ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 163/587.

⁵⁹⁷ Yahyâ b. Sellam, **a.g.e.**, C. 1, s. 413.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 15, s. 285.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 667.; İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 5, s. 337.; Râzî, **a.g.e.**, C. 30, s. 46.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 345.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 29, s. 4.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 10, s. 146.

⁵⁹⁸ Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 85.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 588.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 7, s. 333.; İbnü'l-Arabî, **a.g.e.**, C. 2, s. 162.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 18, s. 111.; Hererî, **a.g.e.**, C. 30, s. 11.

⁵⁹⁹ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 667.; Râzî, **a.g.e.**, C. 30, s. 46.; İbnü'l-Arabî **a.g.e.**, C. 2, s. 162.; İbn Kesir, **a.g.e.**, C. 11, s. 387.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 29, s. 10.; Hererî, **a.g.e.**, C. 30, s. 11.

⁶⁰⁰ Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 345.

⁶⁰¹ İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 8, s. 319.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 157.

⁶⁰² Hererî, **a.g.e.**, C. 30, s. 11.

⁶⁰³ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 75.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 94.

⁶⁰⁴ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 3, s. 584.; Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 819.; Mâverdí, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.;

⁶⁰⁵ Taberî, **a.g.e.**, C. 8, s. 6858.

⁶⁰⁶ Yahyâ b. Sellâm, **a.g.e.**, C. 2, s. 819.; Mâtürîdî, **a.g.e.**, C. 12, s. 108.; Mâverdí, **a.g.e.**, C. 5, s. 31.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 38.

⁶⁰⁷ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 663.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 38.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 74-5.; Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 94.

⁶⁰⁸ İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 463.; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 38.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 23, s. 74-5.

⁶⁰⁹ Râzî, **a.g.e.**, C. 26, s. 93.; Ebû Hayyân, **a.g.e.**, C. 7, s. 331.; Merâğî, **a.g.e.**, C. 8, s. 151.

Değerlendirme: Müfessirlerin “yed” kavramına mana verirken tercih ettikleri manalardan bazılarını zikretmekte fayda görüyoruz.

Zemahşerî’ye göre: *عمل الأيدي: استعارة من عمل من يعملون بالأيدي/Amelu’l-Eydî: İstiaretun min ameli men ya’melûne bi’l-Eydî.*⁶¹⁰ Amelu’l-Eyd terkibi hakikaten kullanıldığı bir mekandan –ki o insandır- istiare edilerek (ödünç alınarak), sadece mecaz yoluyla kullanıldığı –Allah’- için kullanılmıştır.⁶¹¹ Yani normalde el kelimesi insan için kullanılır. Allah’a isnat edilmesi ancak mecaz yoluyla olur.

İbn-i Atiyye’ye (ö. 541/1147) göre “yed” kelimesi kudretten ibarettir. Kudret bazen *يد, yedeyn ve eyd* olarak tabir edilir. “Yed” ise beşer için kullanılan bir uzuvdur. Allah bu tür şeylerden münezzehtir.⁶¹²

İbnu’l-Cevzi’ye (ö. 597/1201) göre ise “Eyd” kelimesi bu ayette mecaz yoluyla kudret ve kuvvet manasında kullanılmıştır. İkinci bir mana olarak da şunu zikretmiştir: “Eyd” kelimesinin bu ayette zikredilmesi En’amları (hayvanları) bizzat kendisinin yarattığına delalet eder. Yani, O hayvan türlerini yoktan var ederken kimse kendisine eşlik etmemiştir.⁶¹³

Râzî ise “Kimseden yardım almadan vasıtasız olarak bizzat bizim kendi irade ve kudretimizle yarattığımız” şeklinde bir mana vermiştir.

Âlûsî’nin (ö. 1270/1854) son olarak zikrettiği görüş ise şu şekildedir: Selef bu ve benzeri ayetlere Müteşâbih gözüyle bakar. Onlar “yed” kelimesini Allah’a izafe edince kudret manasına tevîl etmezler. Allah kendisine nasıl “yed” kelimesini nispet etmişse selef aynı şekilde tevîl etmeden insanlarda bulunan yed’den münezzehe kılarak Allah’a o şekilde nispet eder. İnsanların çoğu da bunu bu şekilde kabul etmiştir.⁶¹⁴

Hereri ise kısaca selef akidesine şöyle vurgu yapmıştır: “Yed”, Allah’ın subuti sıfatlarından bir sıfattır. Bunu bu şekilde sabit kılar ve inanırız. Fakat onun sıfatını hiçbir mahlûkatta var olan sıfatlara benzetmez ve keyfiyetini de araştırmayız.⁶¹⁵

⁶¹⁰ Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 3, s. 663.

⁶¹¹ Tîbî, **a.g.e.**, C. 13, s. 90.

⁶¹² İbn Atiyye, **a.g.e.**, C. 4, s. 463.

⁶¹³ İbnü’l-Cevzî, **a.g.e.**, C. 7, s. 38.

⁶¹⁴ Âlûsî, **a.g.e.**, C. 24, s. 75.

⁶¹⁵ Hererî, **a.g.e.**, C. 24, s. 94.

Sonuç olarak bu ayetteki “yed” kavramı iki farklı şekilde anlaşılıp mana verilebilir.

2.3.27. Haşr: 59/2-2 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Haşr: 59/2-2 (يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ)

- 1- Hakikat: Kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle...⁶¹⁶
- 2- Mecaz: Yahudiler içerden, müminler dışarıdan...⁶¹⁷ Yahudiler barışı bozmakla, müminler de onlarla savaşarak...⁶¹⁸ Yahudiler evlerini Müslümanlara bırakarak, Müslümanlar da Yahudileri evlerinden tahliye ettirerek...⁶¹⁹ Yahudiler kendi yapıp ettikleri yüzünden (evlerini terk edip çıkararak) , müminlerin o evleri yıkmalarına sebep oldular...⁶²⁰

Değerlendirme: Ayetin bağlamı yurtlarından çıkartılan Yahudiler (Nadir oğulları) ile ilgilidir. Yapılan fiillerin çoğu insanın eliyle meydana geldiği için tahrip etme fiili ele nispet edildi. Eğer mecaza hamledersek “Yahudiler yapıp ettikleri yüzünden yurtlarının müminler tarafından tahrip edilmesine sebep oldular” şeklinde bir mana verebiliriz. Hakiki manaya hamledersek “Yahudiler bir taraftan evlerini kendi elleriyle, diğer taraftan da müminlerin elleriyle yıkıyorlardı” gibi bir mana meydana çıkar. “Yed” kavramının burada hakiki manada kullanılması mümkündür. Çünkü yıkım gerçekten de el ile yapılır.

2.3.28. Abese: 80/15 Ayetlerinin Tefsirler Açısından Değerlendirilmesi

Abese: 80/15 (بِأَيْدِي سَفَرَةٍ)

- 1- Hakikat: Elleriyle...⁶²¹
- 2- Mecaz: Vasıtasıyla...⁶²² Korumasıyla...⁶²³

⁶¹⁶ Taberî, **a.g.e.**, C. 10, s. 7955.; Fîrûzâbâdî, **a.g.e.**, s. 546.; İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 28, s. 71.

⁶¹⁷ Taberî, **a.g.e.**, C. 10, s. 7955.; Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 500.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 366.; Râzî, **a.g.e.**, C. 29, s. 244.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 28, s. 59.

⁶¹⁸ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 499.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 269.

⁶¹⁹ Mâverdî, **a.g.e.**, C. 5, s. 500.; İz b. Abdisselam, **a.g.e.**, C. 2, s. 269.

⁶²⁰ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 28, s. 71-2.

⁶²¹ Mukâtil, **a.g.e.**, C. 4, s. 591.; Taberî, **a.g.e.**, C. 10, s. 8472.; Kuşeyrî, **a.g.e.**, C. 3, s. 393.; Zemahşerî, **a.g.e.**, C. 4, s. 546.; Râzî, **a.g.e.**, C. 31, s. 54.; Beydâvî, **a.g.e.**, C. 2, s. 657.; Âlûsî, **a.g.e.**, C. 30, s. 74.; Hererî, **a.g.e.**, C. 31, s. 127.

⁶²² Merâğî, **a.g.e.**, C. 10, s. 330-1.

⁶²³ İbn Âşûr, **a.g.e.**, C. 30, s. 118.

Değerlendirme: Müfessirlerden Merađi (1883-1952) ve İbn Âşûr hariç diğerleri بَأْيَدِي kavramını hakiki anlamıyla anlamıştır. Eğer بَأْيَدِي kavramını hakiki anlamıyla anlarsak “elçilerin elleriyle yazılmıştır.” şeklinde bir mana takdir ederiz. Mecazi anlamıyla anlarsak “elçiler vasıtasıyla indirilmiştir.” şeklinde bir mana takdir ederiz. “Yed” kavramını bu ayette mecaza hamletmek mana itibariyle daha güzel olur. Son olarak müfessirler genel itibariyle bu ayette “yed” kavramından çok سَفَرَةَ kelimesi üzerinde durmuşlar ve daha çok bu kelimenin anlamına vurgu yapmışlardır.

SONUÇ

Kur'an-ı kerim'de toplamda 122 yerde isim olarak geçen "yed" kelimelerinin 61 tanesi mekki, 61 tanesi medeni surelerde geçmektedir. "Yed" kelimesi 9 ayette de fiil olarak geçmektedir. Fiil olarak kullanılan "yed" kelimelerinin tamamı medeni surelerde yer almaktadır.

Geçmişten günümüze yazılan tefsirlerde "yed" kavramıyla ilgili oldukça geniş ve farklı açıklamaların yapıldığı görülmektedir. Öyle ki müfessirlerin, "yed" kavramının gerek hakiki gerekse mecazi bütün anlamlarını ortaya koymaya çalıştıkları görülmektedir. Kelimenin hakiki anlamıyla ilgili kaydadeğer bir tartışma olmamakla beraber mecazi manasına dair tartışmaların azımsanmayacak kadar olduğu görülmektedir. Tartışmalar neticesinde müfessirlerin kelimeyle ilgili farklı anlam takdirlerinde buldukları; kelimenin farklı mecazi anlamları üzerinde ittifak ettikleri gibi ihtilaf ettikleri de görülmektedir. Dolayısıyla bütün müfessirlerin kelimenin taşıdığı mecazi anlamın ne olacağı konusunda aynı düşünmedikleri açıktır. Zira anlamın bağlama göre belirlendiği ve yoruma açık olduğu yerlerde ittifak etmenin zor olacağı bilinmektedir. Kaldı ki müfessirler "yed" kavramının mecazi anlamda kullanıldığı yerlerde kelimenin muhtemel bütün anlamları ve yorumları dikkate almışlardır. Bu olgu, hem bir anlamda ittifak etmenin zor olacağını hem de müfessirlerin ayet ve kelimelerin mecazi anlamlarına verdikleri önemi gösterir.

Meallerde "yed" kavramının mealinin çeviriye her zaman yansıtılmadığını görmek mümkündür. Örneğin Mâide: 5/64'te yer alan "يَدُ اللَّهِ مَعْلُومَةٌ" ibaresine müfessirlerin muhtemel bütün anlamları verdikleri görülürken, mütercimlerin diğer anlamları eleyerek sadece iki anlamı tercih ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde Tevbe: 9/29'da yer alan "حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ" ibaresine müfessirle onbeş civarında anlam verirken kimi mütercimlerin anlamlarda elemeye giderek üç ile sınırlandırdıkları görülmektedir. A'râf: 7/17'de yer alan "ثُمَّ لَا تَأْتِيَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ" ibaresine müfessirler toplu mana verip veya önden maksadın ne olduğunu açıklarken mütercimler sadece akla ilk gelen mana olan "önlere" manasını tercih ettikleri görülmektedir. Aynı şekilde Fussilet: 41/42'de yer alan "لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ" ibaresine müfessirler 14'de yakın mana verirken mütercimlerin

çoğunluğu akla ilk gelen mana olan “önünden” manasını tercih etmişlerdir. Arapça bilmeyen bir kişi bu şekilde yapılmış bir çeviriyi okuduğunda ayetten maksadın ne olduğunu anlamayacağı aşikardır. “Önünden ve arkasından batıl ona ilişmez” demek sağından ve solundan ilişebilir anlamını da beraberinde getirir. Ayette kastedilen “batıl ona hiçbir şekilde ilişmez” manasıdır. Dolayısıyla mütercimlerin mecazi ifadelerin çevirisinde, genelde akla ilk gelen anlamları tercih ettikleri ve çeviri yaparken tefsirlere başvurmadıkları görülmektedir.

Kısaca özetleyecek olursak “yed” kavramının hakiki anlamı “bileklerden parmak uçlarına veya parmak uçlarından omuzlara kadar” olan kısımdır. “Yed” kavramının mecazi anlamı ise cümle içinde kullanım şekline ve bağlamına göre değişmektedir. Ebediyet, yol, güç/kuvvet, birlik, beraberlik; mülk/hükümranlık, yetki/tekel, pişmanlık, itaat ve teslimiyet, zelil ve hakir, ihsan ve cömertlik, lütuf, nimet, peşin, kıymet, önce, manaları ise “yed’in” mecazi anlamlarından bazılarıdır. Anlam alanındaki bu genişlik “yed” kelimesinin birçok anlamı haiz olduğunu göstermektedir.

Kelimenin mecazi anlam örgüsü ona hangi mananın verileceği konusunda zorluklar oluşturabilmektedir. Bu zorluk geçmişte de vardı bundan sonra da olacaktır. Kelimeye en doğru anlamı vermenin yolu bağlam, dilbilimsel çözümler ve eğer varsa ilgili rivayetlerdir. Bu gibi unsurlar, her zaman için bir çok mecazi çağrışımı olan kelimenin en doğru anlamını belirlemeye yetmese de anlamları sınırlandırabilir ve doğru anlama yaklaştırabilir.

KAYNAKÇA

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd b. Sâlih el-Mısrî, **el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'ân-i'l-Kerîm**, Baskı Sayısı 8, Lübnan: Daru'l-Ma'rife, 2010.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Bağdâdî, **Kitâbü'ş-Şerî'a**, Riyad: Daru'l-Vatan, 1997.
- Akalın, Şükrü Halûk, Recep Toparlı, vd., **Türkçe sözlük**, Baskı Sayısı 11, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Akdemir, Salih, **Son Çağrı Kur'an**, Baskı Sayısı 2, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2009.
- Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, **Kur'an-ı Kerim Meâli**, Baskı Sayısı 1, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyinî, **Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'il-Mesânî**, Lübnan: Daru'l-Fikr, 1997.
- Antere b. Şeddâd b. Amr el-Absî, **Şerhu-Divanı Antre**, (Thk. Hatip Et-Tebrizi), Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1992.
- Askerî, Ebû Hilâl b. Abdillâh b. Sehl, **el-Vücûh ve'n-Nezâir**, Kahire: Mektebetu Sikafeti'd-Diniyye, 2007.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, **Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhari**, Riyad: Daru Taybe, 2005.
- Ateş, Süleyman, **Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli**, Ankara: Kılıç Kitabevi.
- Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî, **Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Davud**, Dimeşk: Daru'l-Feyha/Daru'l-Menhel Naşirun, 2013.
- Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali**, Baskı Sayısı 1, İstanbul: Düşün Yayınları, 2016.
- Bedruddin, Muhammed et-Tillowî, **Hulasatu'l-Beyan**, Haşimî Yayınları, 2017.

- Beydâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, **Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl**, Kahire: Mektebetu't-Tevfikîyye.
- Beydâvî, Nâsîrüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, **Tavâli'u'l-Envâr Min Metâli'i'l-Enzâr**, Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1991.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî, **Kitabu'l-Esmâ' ve's-Sıfât**, (Thk. Abdullah b. Muhammed el-Hasidi), Mektebetu's-Sevadi lit-Tevzi'.
- Bilgin, Abdülcelil, **Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşafı**, Baskı Sayısı 2, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, **Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri**, İstanbul: Sentez Yayınları, 1985.
- Bolelli, Nusrettin, **Belâğat**, Baskı Sayısı 8, İstanbul: İFAV, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, **el-Câmi'u's-Sahih**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Daru İbn Kesir, 2002.
- Bulaç, Ali, **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Bulut, Ali, **Belagat Terimler Sözlüğü**, Baskı Sayısı 1, İstanbul, İFAV, 2015.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, **Tâcü'l-Luğa es-Sıhah** (Thk. Ahmed Abdulğafur Attar), Beyrut, Daru'l- İlm, 1990.
- Ceviz, Nurettin, Kenan Demirayak vd., **Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları**, Baskı Sayısı 2, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Çantay, Hasan Basri, **Kur'an-ı Hakîm ve Meâli Kerim**, İstanbul: Risale Basın Yayın, 1993.
- Damiğânî, Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Muhammed, **el-Vücûh ve'n-Nezâir li-Elfazi Kitabi'l-Aziz**, (Thk. Arabî Abdulhamid Ali), Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî el-A'ver el-Atekî, **el-Vücûh ven-Nezâir fi'l-Kur'ani'l-Kerim**, Bağdat: Daru Saddam, 1988.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymin et-Temîmî, **Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim Suretu Âl-i İmran**, Baskı Sayısı 3, Riyad: Daru İbni'l-Cevzi, 2014.

- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymin et-Temîmî, **Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim Suretu'l-Mâide**, Baskı Sayısı 2, Riyad: Daru İbni'l-Cevzi, 2014.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymin et-Temîmî, **Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim Suretu'l-Kasas**, Baskı Sayısı 1, Suudi Arabistan, Muessesetu's-Şeyh Muhammed b. Salih el-Useymin el-Hayriyye, 2015.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymin et-Temîmî, **Tefsiru Sureti Sad**, Baskı Sayısı 1, Riyad: Daru İbni'l-Cevzi, 2004.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymin et-Temîmî, **Tefsiru'l-Kur'an-ı Kerim Suretu's-Şuarâ**, Baskı Sayısı 1, Suudi Arabistan, Muessesetu's-Şeyh Muhammed b. Salih el-Useymin el-Hayriyye, 2015.
- Ebû Amr Tarafe (Amr) b. el-Abd b. Süfyan b. Sa'd el-Bekrî el-Vâilî, **Dîvanu-Tarafe**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2003.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, **Sünenu Ebî Dâvûd**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Muessesetu'r-Risale Naşirun, 2015.
- Ebu'l-Ferec, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî, **Nüzhetü'l-A'yûni'n-Nevâzir fi 'İlmi'l-Vücûh ven-Nezâir**, (Thk. Muhammed Abdulkerim Kâzım er-Râdî), Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1984.
- Ebu'l-Ferec, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî, **Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir**, el-Mektebetu'l-İslami.
- Ebu Hayyan Muhammed b. Yûsuf b. Alî Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, **Tefsiru'l-Bahri'l-Muhît**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.
- Ebû Sûlmâ (Ebû Bûceyr) Züheyr b. Ebî Sülma (Rebîa) b. Riyâh el-Müzenî, **Dîvanu-Züheyr b. Ebî Sülma**, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2005.
- Ebü't-Tayyip Abdülvâhid b. Alî el-Halebî, **Kitabu'l-Ezdzad fi Kelami'l-Arab**, Daru Talas, 1996.
- Eliaçık, İhsan, **Yaşayan Kur'an Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir**, Baskı Sayısı 4, İstanbul: İnşa Yayınları, 2014.

- Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed, **Kitabu'l-Ezded**, (Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Beyrut, Mektebetu'l-Asriyye, 1987.
- Esed, Muhammed, **Kur'an Mesajı**, Baskı Sayısı 5, İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Basrî, **el-İbane an Usûli'd-Diyâne**, (Thk. Ebu Abdi'l-İlah ed-Doktor Salih b. Mukbil b. Abdillâh el-Useymi et-Teymiyye) Riyad: Medaru'l-Müslim lin-Neşr, 2011.
- Ferâhîdî, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm, **Kitabu'l-Âyn**, (Thk. Dr. Abdulhamîd Hindâvî), Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, Baskı Sayısı 3, Beyrut, Daru'l-Ma'rife, 2008.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub b. Muhammed, **Tenvîru'l-Mikbas min Tefsîr-i İbn Abbas**, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1995.
- Halebî, Ebû'l-Abbâs Şihabüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim), **'Umdetü'l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz**, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1996.
- Harman, Ömer Faruk, "Yed-i Beyza", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Hâris b. Hillize b. Mekrûh el-Yeşkürî el-Bekrî, **Divanu-Hâris b. Hillize**, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabi, 1991.
- Hererî, Muhammed el-Emin eş-Şafii, **Tefsiru Hedaiki'r-Ruhi ver-Reyhan**, Beyrut: Daru Tevki'n-Necat, 2001.
- Herevi, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Cezerî, **Tehzîbü'l-Luga** (Thk. Yakup Abdu'n-Nebi), Kahire, ed-Daru'l-Mısriyye li't-Te'lif vet-Terceme.
- Hîrî, Ebû Abdirrahmân (Ebû Abdillâh) İsmail b. Ahmed b. Abdillâh ed-Darîr, **Kitabu Vücûhi'l-Kur'an**, (Thk. Fadlu'r-Rahman Abdu'l-Alim el-Afğanî), Mektebetu Mekke, 1987.
- İbn Arabî, Şeyhu'l-Ekber Muhyiddin Muhammed b. Alî b. Muhammed et-Tâî el-Hâtimî, **Tefsiru Şeyhi'l-Ekber**.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, **et-Tahrir ve't-Tenvir**, Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984.

- İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâî el-Endülüsî, **el-Muharreru'l-Veciz**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Hüzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâkes-Sülemî en-Nisâbûrî, **Kitabu't-Tevhid ve İsbatu Sıfati'r-Rab**, Baskı Sayısı 1, Riyad: Daru'r-Rüşd, 1988.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbuddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfî, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Âzim**, Kahire: Muessesetu Kurtuba, 2000.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünenu İbn Mace**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Muessesetu'r-Risale Naşirun, 2013.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisan'ul-Arab**, Beyrut, Daru Sadr.
- İmruül-Kays b Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr, **Divanu-İmruül-Kays**, Baskı Sayısı 2, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2004.
- İmruül-Kays b Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr, **Divanu-İmruül-Kays ve Mulhekatuhu bi Şerhi Ebî Saîd es-Sukrî** (Thk., Enver Ebu Süveylim, Muhammed Şevabike), Birleşik Arab Emirlikleri, Merkez u Zayid lit'Turas ve't-Tarih.
- İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı Kur'an**, Baskı Sayısı 12, İstanbul: Düşün Yayınları, 2011.
- İz b. Abdisselam, es-Sülemî, **Tefsiru'l-İz b. Abdisselam**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008.
- Karaman, Hayrettin, Ali Özbek, vd., **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Baskı Sayısı 5, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kasım Zeynüslâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik en-Nisaburi eş-Şafîi, **Tefsiru'l-Kuşeyrî (Letaifu'l-İşarat)**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Lâlekâî, Ebü'l-Kâsım (Ebü'l-Hüseyn) Hibetullâh b. el-Hasen b. Mansûr et-Taberî er-Râzî, **Şerhu Usûli İ'tikâdi Ehli's-Sünne ve'l-Cemâ'e**, (Thk. Dr. Ahmed b. Sa'd b. Hamdan el-Ğamidi) Mekke: Daru Taybe Li'n-Neşr ve't-Tevzi'.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî, **Te'vilatu'l-Kur'an**, İstanbul: Daru'l-Mizan, 2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, **en-Nüket vel-Uyun**, Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Sikafiyye.
- Merâğî, Ahmed Mustafa, **Tefsîrû'l-Merâğî**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Mertoğlu, Mehmet Suat, "Vücûh ve Nezâir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **Tefsiru Mukâtil**, Beyrut: Muessesetu't-Tarihi'l-Arabî, 2002.
- Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'ani'l-Âzim**, Dubaî: Merkezu Cumuati'l-Mâcid, 2006.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm, **Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî**, Baskı Sayısı 1, Dimeşk: Daru'l-Feyha, 2011.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisaburi, **el-Câmi'u's-Sahih**, Baskı Sayısı 1, Riyad: Daru Taybe, 2006.
- Nehhas, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî, **Meani'l-Kur'an**, (Thk. Dr. Yahya Murad) , Kahire: Daru'l-Hadis, 2004.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, **Sünenu Nesâî**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Muessesetu'r-Risale Naşirun, 2015.
- Öztürk, Mustafa, **Kur'an-ı Kerim Meâli (Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri)**, Baskı Sayısı 1, İstanbul: Düşün Yayınları., 2011.
- Rağîb el-İsfehani, Ebü'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, **Müfredat'u Elfazi'l-Kur'an**, (Thk: Sefvan Adnan Davudî) Baskı Sayısı 6, Dimeşk, Daru'l-Kalem, 2014.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberîstânî, **Esas'ut-Takdis**, Kahire: Mektebetu'l-Kulliyati'l-Ezheriyye, 1986.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberîstânî, **Tefsîru'l-Kebîr/Mefâtihu'l-Ğayb**, Baskı Sayısı 4, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2013.

- Sabunî, Muhammed Alî, **Fethu'l-İlahi'l-Mun'im Fi Şerhi Sahihi Müslim**, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Sicistani, Ebû Bekr Muhammed b Üzeyr el-Uzeyzî, **Kitabu Ğaribi'l-Kur'an**, Suriye, Daru Kuteybe, 2010.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b Muhammed el-Hudayrî eş-Şafî, **Esbâbu'n-Nüzûl/Lübâbü'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl**, Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Sikâfiyye, 2002.
- Sülün, Murat, **Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı**, Baskı Sayısı 1, İstanbul: Çağrı Yayınları., 2012.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn el-Hüseyn b. Abdillâh b. Muhammed, **Fütûhu'l-Ğayb fî'l-Keşf 'an Kınâ'i'r-Reyb**, Baskı Sayısı 1, Ürdün: Caizetu Dubeyyi'd-Devliyye, 2013.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî, **Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Kahire: Daru's-Selam, 2009.
- Tehânevî, Muhammed A'la b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî, **Keşşâfü İstîlâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm**, Lübnan, Naşirun, 1996.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), **Sünenü't-Tirmizi**, Baskı Sayısı 1, Beyrut: Muessesetu'r-Risale Naşirun, 2015.
- Tülücü, Süleyman, "Muallakât", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ustaosmanoğlu, Mahmut, **Kur'ân-ı Mecîd ve Tefsirli Meâl-i Âlisi**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007.
- Ümmü Amr Tûmâdır bint Amr b. el-Hârîs eş-Şerîd, **Dîvanu-Hânsa**, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2004.
- Yahya b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe et-Teymî, **Tefsiru Yahya b. Sellam**, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Yahya b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe et-Teymî, **et-Tesarîfu Tefsiri'l-Kur'an Mimma İştēbehēt Esmāhu ve Taserrefet Meanîh**, Umman: Müessesetu Âli Beyt, 2008.

- Yavuz, Yusuf Şevki, “Yed”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur’an Dili**, İstanbul: Azim Dağıtım.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, **Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meâli**, İstanbul: Ravza Yayınları.
- Yılmaz, Hakkı, **Kur’an’ın Türkçe Meali**, Baskı Sayısı 4, İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Yüksel, Edip, **Mesaj Kur’an Çevirisi**, İstanbul: Ozan Yayınları, 2016.
- Zebidî, Ebü’l-Feyz Muhammed Murtazâ b. Muhammed b Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî, **Tâcül-‘Arûs min Cevâhîri’l-Kâmûs**, Kuveyt, el-Meclisu’l-Vatanî, 2001.
- Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi, **Esasu’l-Belâğa**, Baskı Sayısı 1, Beyrut, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998.
- Zemahşerî, Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi, **el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve ‘Uyûni’l-Ekâvîl fî Vücûhi’t-Te’vîl**, Kahire: Mektebetu Mısır.

ÖZGEÇMİŞ

10.02.1989 yılında Bitlis'in Norşin ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Kazım Karabekir İlköğretim okulunda okudu. 2005 yılında Güroymak Çok Programlı Lisesinden mezun oldu. 3 yıl boyunca Yalova ve İstanbul'da çeşitli meslek gruplarında çalıştı.

2008 yılında Norşin'de Şeyh Abdulkerim Çevik'in medresesinde eğitim almaya başladı. 2012 yılında okuduğu medreseden icazet alarak mezun oldu. 2011 yılında Açıköğretim Fakültesinde İlahiyat (önlisans), 2013 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat lisans tamamlamadan mezun oldu. 2013'te Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalında Yüksek lisansa başladı. 2019 yılında Prof. Dr. Abdülcelil BİLGİN danışmanlığında "Kur'an'da "Yed" Kavramı ve Anlam Alanı" başlıklı tez çalışmasını tamamlayarak mezun oldu.

2012 yılında İmam-Hatiplik görevine Bitlis ili Güroymak ilçesinin Cevizyatağı köyünde sözleşmeli olarak göreve başladı. 2014 yılında Trabzon Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğünde 3 yıllık eğitime başladı. 2017 yılında Bitlis'in Mutki ilçesinde Vaiz olarak göreve başladı ve halen devam etmektedir.

Evli ve iki çocuk babasıdır.